

Azərbaycan
Tərcümə
Mərkəzi

Aydın

www.aydinyol.az

6 fevral 2015-ci il № 05 (14) * Həftəlik ədəbi-ictimai qəzet * Qiyməti 50 qəpik

ELÇİN

“Nə günah
eylədim ki...”
(Əziz Aydın
haqqında)

» səhifə 5

Hamlet
İsxanlı

“33 şairlə
ruhən necə
yaxın ola
bilərəm”

» səhifə 12-13

Sultan
Süleyman
Qanuninin
şeyrləri

» səhifə 21

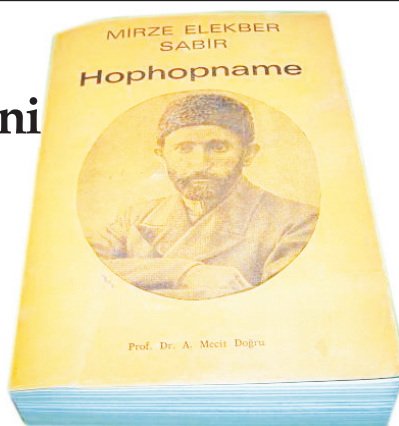

Azərbaycan Fəxri Qonaq qismində

Ölkəmiz Tərcümə Mərkəzi vasitəsilə ilk dəfə qatıldığı məşhur Qahirə kitab yarmarkasında gələn il bu mötəbər statusla iştirak edəcək » səhifə 10

Sabirin

“Hophopnamə”sini
Türkiyədə necə
“şikəst etdilər”?

» səhifə 16

Qarabağ

atlarını
xilas edən
sərəncam

» səhifə 14

ANONS

Yunanıstanın səfiri
Tərcümə Mərkəzində
» səhifə 3

Uzun sürən qısa
ömür
» səhifə 6

İran şahının anası
Bakılı Tacülmülükün
xatirələrinin davamı
» səhifə 7

Səməd Vurğun
Qobustanı
necə xilas edib...
» səhifə 8

Ərəbləri mat edən
türk
» səhifə 11

Öz “Kitabi-Dədə
Qorqud”umuz
özgə dillərdə
» səhifə 15

Mələk, yoxsa iblis?
» səhifə 22

Monika Belluççi -
50 yaşın cazibəsi
» səhifə 23

Servantesin məzarı
axtarılır
» səhifə 24

“Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığı haqqında” qanuna dəyişiklik edilib

Azərbaycan prezidenti İlham Əliyev “Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığı haqqında” qanunda dəyişiklik edilməsi barədə” qanunun tətbiqi haqqında fərman imzalayıb. Nazirlər Kabinetinə Azərbaycan Respublikası qanunlarının və prezidentin aktlarının “Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığı haqqında” qanunda dəyişiklik edilməsi barədə” qanuna uyğunlaşdırılması ilə bağlı təkliflərini 3 ay müddətində hazırlayıb prezidentə təqdim etmək, Nazirlər Kabinetinin normativ hüquqi aktlarının həmin qanuna uyğunlaşdırılmasını 3 ay müddətində təmin etmək, habelə mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ hüquqi aktlarının həmin qanuna uyğunlaşdırılmasını nəzarətdə saxlamaq və bunun icrası barədə 5 ay müddətində prezidentə məlumat vermək tapşırılıb.

Ədliyyə Nazirliyi mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ hüquqi aktlarının və normativ xarakterli aktların “Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığı haqqında” qanunda dəyişiklik edilməsi barədə” qanuna uyğunlaşdırılmasını təmin edib Nazirlər Kabinetinə məlumat verməlidir.

Fərmanda qeyd olunur ki, “Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığı haqqında” qanunun 15-1-ci maddəsinin üçüncü hissəsində nəzərdə tutulmuş müvafiq icra hakimiyyəti orqanının səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Dövlət Miqrasiya Xidməti həyata keçirir.

“Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığı haqqında” qanuna aşağıdakı məzmununda 15-1-ci maddə əlavə edilib:

“Maddə 15-1. Azərbaycan Respublikası vətəndaşının andı Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığına qəbul edilmiş və ya Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığına bərpə edilmiş və 14 yaşı tamam olmuş şəxs Azərbaycan Respublikasının dövlət

dilində Azərbaycan Respublikasına sadıq olacağı barədə aşağıdakı məzmununda and içir:

“Mən, (Soyadı, Adı, Atasının adı) Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olaraq, hər hansı xarici dövlət qarşısında onun vətəndaşlığı ilə bağlı öhdəliklərimin olmadığına, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına tabe olacağıma, Azərbaycan dövlətinə sədaqətlə xidmət etməyəcəyəm, onun müstəqilliyini, suverenliyini və ərazi bütövlüyünü qoruyacağıma, Azərbaycan xalqının adət-ənənələrinə və mədəniyyətinə hörmət etməyəcəyəm and içirəm”.

Andiçmə təntənəli şərəitdə Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağı önündə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına əl basmaqla həyata keçirilir. And içən Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı andın mətnini imzalayır və bu sənəd müvafiq icra hakimiyyəti orqanında saxlanılır”.

Polad Bülbüloğlunun 70 illik yubileyi keçirilib

Heydər Əliyev Sarayında xalq artisti, Azərbaycanın Rusiyadakı səfiri Polad Bülbüloğlunun 70 illik yubiley konserti keçirilib. Tədbirdə hökumət və dövlət rəsmiləri, səfirlər, mədəniyyət və incəsənət xadimləri iştirak edib.

P. Bülbüloğlu konsertdə məşhur “Azərbaycan” mahnısını oxuyub və qeyd edib ki, Heydər Əliyev Sarayı onun üçün əziz yerdirdi: “Gənliyimdə bu sarayda çox konsertlər vermişəm. Daha sonra nazir olanda məhz bu səhnədə böyük yubiley tədbirlərində çıxış etmişəm. 70 illik

yubileyim həm də mənə ona görə əlamətdar oldu ki, prezident İlham Əliyev məni “Şərəf” ordeni ilə təltif etdi. Bu konsertdə çox yaxın dostlarım iştirak edir. Onların işləri çox olsa da, vaxt tapıb bu əziz gündə mənimlə bir yerdə yubiley tədbirində iştirak edirlər”.

Tədbirdə Rusiya dövlətinin nümayəndəsi Mixail Şvitkoy, Türksöyün baş katibi Düsen Kaseinov, xalq yazıçısı Anar və başqaları çıxış edərək P. Bülbüloğlunu yubiley münasibəti ilə təbrik ediblər.

Yubiley mərasimində SSRİ xalq artistləri İosif Kobzon, Nani Breqvadze, Jurabek Murodov, Rusiyanın xalq artistləri Lev Leşşenko, Larisa Dolina, Zaur Tutov, Gürcüstanın xalq artisti Vaxtanq Kikabidze, görkəmli mədəniyyət və ictimai xadimlər Mixail Şvidkoy, Yuli Qusman, Mixail Qusman, və digər mədəniyyət, incəsənət xadimləri, dövlət və hökumət nümayəndələri iştirak ediblər.

Pantomim həvəskarlarını maraqlı tamaşalar gözləyir

Azərbaycan Dövlət Pantomim Teatrının fevral repertuarı maraqlı tamaşalarla zəngindir. Fevralın 1-də Nərgilə Qəribovanın və Ceyhun Dadaşovun “Katarsis”, 7-də “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanı əsasında hazırlanmış “Dəli Domrul”, 8-də Ceyhun Dadaşovun “Mən və mən” tamaşaları göstəriləcək.

Teatrın kollektivi fevralın 14-də Səbinə Hacıyevanın “Dejavü”, 15-də Bəxtiyar Xanuzadənin

və Bəhruz Əhmədlinin “Son ştrix”, 21-də B.Əhmədlinin “Orabura” tamaşalarını göstərəcək.

B.Xanuzadənin “Pantomima buketi” və “Unutmayaq” tamaşaları müvafiq olaraq fevralın 22-də və 28-də nümayiş olunacaq.

Teatr, həmişə olduğu kimi, fevral ayında da balaca tamaşalarını unutmayıb.

Uşaqlar fevralın 8-də Abdulla Şaiqin “Tıq-Tıq xanım”, 22-də Antuan de Sent Ekzüperinin “Balaca şahzadə” tamaşalarına baxa bilərlər.

Azərbaycan birinci Avropa Oyunlarına ciddi hazırlaşır

Prezident İlham Əliyev və xanımı, “Bakı-2015” birinci Avropa Oyunları Təşkilat Komitəsinin sədri Mehriban Əliyeva fevralın 3-də “Bakubus” MMC-nin ilk Avropa Oyunları üçün avtobus deposu və təlim mərkəzində, Bakı İdman Sarayında görülən işlərlə tanış olublar. Dövlət başçısına avtobus deposu və təlim mərkəzində aparılan işlər barədə məlumat verilib. Prezident Zığ gölünün kompleks bərpası layihəsi çərçivəsində görülən işlərlə də maraqlanıb.

Sonra prezident və xanımı ilk Avropa Oyunlarında iştirak edən yüksək səviyyəli qonaqların daşınması üçün alınan “Mercedes” markalı mikroavtobuslara baxıblar. Prezidentə “Bakubus” MMC-nin İVECO markalı yeni avtobusları barədə də məlumat verilib, bildirilib ki, ilkin mərhələdə Fransa istehsalı olan 302 avtobus alınıb. Daha sonra dövlət başçısı və xanımı Bakı İdman Sarayında aparılan yenidənqurma işlərinin gedişi ilə tanış olublar.

Qara Qarayev anıldı

Fevralın 5-də Fəxri xiyabanda görkəmli bəstəkar Qara Qarayevin anadan olmasının 97 illiyinə həsr edilmiş tədbir keçirilib. Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin dəstəyi ilə keçirilən tədbirdə nazir Əbülfəs Qarayev iştirak edib.

AzərTAC xəbər verir ki, mədəniyyət və turizm nazirinin müavini Ədalət Vəliyev tədbirə toplaşanlara minnətdarlığını bildirərək Azərbaycan musiqisinin korifeyinin həyat və yaradıcılığı haqda məlumat verib. Ə.Vəliyev qeyd edib ki, Qara Qarayev Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafına böyük töhfə verib, onun yaradıcılığı əbədi yaşayacaqdır.

Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının rektoru, professor Fərhad Bədəlbəyli vurğulayıb ki, ölməz əsərlərin müəllifi olan Qara Qarayevin unikal yaradıcılıq irsi bütün dünyada klassik musiqi həvəskarlarının böyük maraq obyektidir.

Sonra tədbir iştirakçıları bəstəkarın məzarı önünə gül dəstələri qoyublar.

Tədbir iştirakçıları müasir, müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı və qurucusu, xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin də xatirəsini ehtiramla yad edib, abidəsi önünə çiçəklər qoyublar. Görkəmli oftalmoloq alim, akademik Zərifə xanım Əliyevanın da xatirəsi ehtiramla yad edilib, məzarı üzərinə güllər düzülüb.

Qəzet Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib. Şəhadətnamə nömrəsi: 3899

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin yanında Tərcümə Mərkəzi

Baş redaktor: Yaşar Əliyev

İcraçı direktor: Nəriman Əbdülrəhmanlı

Redaksiya heyəti: Kənan Hacı, Mövlud Abdullayev, Qızılgül Abdinova, Nərinə Əliyeva, Leyla Əliyeva, Sevinc Fəda

Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.

“Azərbaycan” nəşriyyatında çap olunub.

Tiraj: 1250

Sifariş: 442

Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi, 74
Telefon: 595 16 05

Yunanistan Respublikasının səfiri Tərcümə Mərkəzində

Dimitrios Tsounqas mərkəzin kitabxanasına kitablar hədiyyə etdi

Fevralın 4-ündə Yunanistan Respublikasının Azərbaycan-
dakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Dimitrios Tsounqas
Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında
Tərcümə Mərkəzində oldu.

Mərkəzin direktoru Afaq Məsud qonağı salamlayaraq, qurumun fəaliyyət istiqamətləri, dil və tərcümənin təkmilləşdirilməsi üzrə həyata keçirdiyi layihələr barədə, eləcə də bu illər ərzində qədim yunan fəlsəfəsindən tərcümə və nəşr edilən əsərlərdən danışdı: "Bu əsərlər müxtəlif illərdə Mərkəzin "Xəzər" dünyəvi ədəbiyyatı" jurnalında dərc olunub. Bu il isə Mərkəz məşhur yunan filosofu və ədibi Sofoklun "Antiqona" əsərinin tərcüməsini həyata keçirib. Kitap hal-hazırda istehsalat prosesindədir. Əsərin yaxın zamanlarda Akademik Milli Dram Teatrının səhnəsində tamaşaya qoyulması da planlaşdırılır".

Bunun ardınca, direktor dünya dillərinə tərcümə olunan ədəbiyyatların çox zaman həvəskar tərcüməçilər tərəfindən həyata keçirilməsi probleminə toxundu: "Səfirlərlə görüşlər zamanı məlum olur ki, müxtəlif ölkələrin ədəbiyyatı bizim dilə və bizim ədəbiyyatımız başqa dillərə kimlər tərəfindənsə tərcümə olunur. Sonrakı araşdırmalar çox vaxt bu işin qeyri-peşəkar həvəskarlar tərəfindən, müəyyən qrantlar almaq niyyəti ilə həyata keçirildiyini aşkarlayır. Bədi tərcümə – ciddi sənət hadisəsi olmaqla yanaşı, həm də təmsil etdiyi xalqın, ölkənin mənəvi mentallığının

göstəricisidir. Bu sahəyə dövlət səviyyəli maraqlar prizmasından yanaşılması vacibdir".

Direktor həmçinin, "Tərcümə Mərkəzinin kitabları" başlığı altında nəşr edilən kitablardan, beynəlxalq kitab sərgilərində qazanılan uğurlardan danışdı: "Fəaliyyətə başladığımız bu beş ayda Mərkəz Höteborqda, İstanbulda, Şarcada, Qahirədə keçirilən Beynəlxalq Kitab sərgilərində Azərbaycanı uğurla təmsil edib. Yaxın günlərdə Minskə, apreldə Londonda və Turində, mayda Praqada, iyulda Tokioda keçiriləcək sərgilərə hazırlaşırıq. Ötən həftə 46-cı Qahirə Kitab Sərgisinə qatılan Mərkəz sərginin 2015-ci ilinin Fəxri Qonağı seçilib".

Daha sonra cənab D.Tsounqas fikirlərini bölüşdü: "Azərbaycanda belə bir təşkilatın yaradılması olduqca sevindiricidir. Bu Mərkəz mənə doğmadır, ona görə ki, dil və ədəbiyyat üzrə təhsil almışam. Bildiyiniz kimi, yunan dili bütün Avropa dillərinin əsasını təşkil edir. Mən bununla fəxr edirəm, amma təkcə yunan dilini bilmək bizə kifayət eləmir. Artıq 60 ildir ki, Yunanıstanda xarici dillər tədris olunmağa başlayıb. Biz klassik yunan mütəfəkkirlərinin əsərlərinin xarici dillərə tərcümələrinə ehtiyac duyuruq, eyni zamanda başqa xalqlar da, düşünürəm, bu işdə maraqlıdır".

Sevinirəm ki, azərbaycanlı alim Əli Sultanlı yunan müəlliflərinin əsərlərini tədqiq edib, dəyərli bir kitab yazıb. Mən həmin kitabı və Bakı Slayyan Universitetinin nəşr etdiyi N.A.Kunun "Qədim Yunanıstanın mifləri və əfsanələri" kitabını Milad bayramında ölkəmizin Parlament üzvlərinə, dövlət adamlarına hədiyyə göndərdim. İstərdik ki, Nobel mükafatı almış iki yunan yazarının – Odysseas Elytis və Giorgos Seferisin əsərləri dilinizə tərcümə olunsun.

Təəssüf ki, Yunanıstanda Azərbaycanın Tərcümə Mərkəzi kimi dövlət qayğısıyla fəaliyyət göstərən qurum yoxdur, ancaq yazıçı və tərcüməçilər assosiasiyası fəaliyyət göstərir. Çalışacağıma ki, Tərcümə Mərkəzi ilə həmin qurumlar arasında sıx əlaqələr qurulsun".

Tərcümənin spesifik sahələr üzrə təkmilləşməsi məsələsinə gəlinlə, səfir bildirdi: "Ölkəmizdə spesifik sahələr üzrə tərcüməçilərin hazırlanması üçün fakültələr mövcuddur. Lakin hər hansı spesifik sahə üzrə ali təhsil almış şəxsin belə, tərcümə işi ilə məşğul olması üçün aidiyyətli qurumların xüsusi razılığı alınmalıdır".

Salonikidə və Afinada keçirilən Beynəlxalq Kitab Sərgilərində Tərcümə Mərkəzinin iştirakını arzu etdiyini bildirən səfir Mərkəzin 2016-cı ildə YUNESKO-nun təşkilatçılığı ilə bu ilin mayında Salonikidə təşkil olunaçaq Aristotel irsinə həsr olunmuş beynəlxalq tədbirdə də iştirak etməsini arzuladığını vurğuladı.

"İstərdik ki, Azərbaycan bu tədbirdə də Fəxri Qonaq qismində iştirak etsin".

Sonda səfir Azərbaycan şairlərinin yunan dilində çap olunan kitabı və yunan klassiklərinin əsərlərini Tərcümə Mərkəzinin kitabxanasına hədiyyə edəcəyini bildirdi və sözünün üstündə duraraq, elə səhəri gün, fevralın 5-də Tərcümə Mərkəzinin kitabxanasında oldu.

Səfir 30 cildlik 20-ci əsr Yunan ədəbiyyatı antologiyası, qədim yunan fəlsəfəsinə və ədəbiyyatına dair kitabları, məcmuə və suvenirləri kitabxanaya hədiyyə edərək, bu nəşrlərin yunan ədəbiyyatının ən aparıcı ədəblərinin əsərlərinin tərcüməsinə, Azərbaycan oxucusuna çatdırılmasına geniş imkanlar yaradacağını bildirdi.

Heminqueyin kitabı Azərbaycan dilində

Tərcümə Mərkəzinin kitabları seriyasından olan növbəti nəşri – Ernest Heminqueyin "Qadinsız kişilər" kitabı işıq üzü gördü.

Azərbaycan Tərcümə Mərkəzinin bədi ədəbiyyat həvəskarlarına təqdim etdiyi əsərlər toplusu Heminqueyin müxtəlif dövrlərdə qələmə aldığı hadisələri, Birinci və İkinci Cahan savaşları arasındakı tarixi mərhələnin mənzərələrini əks etdirir.

Topluya yazıçının "Qadinsız kişilər" hekayələr silsiləsi ilə yanaşı, "Ya var, ya yox" romanı, həmçinin, Afrika mövzusunda yazılmış məşhur "Kilimancaro qarları" və "Frensis Makomberin uzun sürməyən xoşbəxtliyi" hekayələri də daxil edilib.

Kitabın tərcüməçisi Mahir N. Qarayevdir.

"Unudulmaz Əfəndi" "Yuğ" teatrında

İlyas Əfəndiyevin tamaşası nümayiş olunub

Azərbaycan Dövlət "Yuğ" Teatrında xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyevin pyesləri əsasında hazırlanmış "Unudulmaz Əfəndi" tamaşası nümayiş olunub.

AzərTAC-ın verdiyi məlumata görə bir bölümlü tamaşanın quruluşçu rejissoru Vidadi Həsənov, rəssamı Umay Həsənova, musiqi tərtibatçısı Amid Qasimov, rejissor assistenti Vüqar Hacıyevdir.

Səhnə əsərində rolları əməkdar artistlər Vidadi Həsənov, Sonaxanım Mikayılova, aktyorlar Amid Qasimov, Könül Cəfərzadə və Vüqar Hacıyev canlandırıblar.

Tamaşanın ideya yükü bir daha göstərir ki, məhəbbət ümitsiz vəziyyətdən belə çıxış yoludur.

Tanınmış opera solistləri Bakıya gəlir

Fevralın 7-də Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrında nümayiş olunacaq C.Puççininin "Madam Batterflyay" ("Çio-Çio-San") operasında iştirak etmək üçün Ukrayna və Belarussdan tanınmış vokalçılar dəvət edilib.

Teatrın mətbuat xidmətindən AzərTAC-a bildirilib ki, tamaşada Belarus Milli Akademik Böyük Opera və Balet Teatrının solisti, Belarusun əməkdar artisti vokalçılardan beynəlxalq müsabiqələrinin laureatı Yelena Bundeleva Çio-Çio-San və Ukrayna Milli Operasının solisti, Ukraynanın əməkdar artisti Mixail Kirişev isə Şarple rollarını ifa edəcəklər.

Tamaşada, həmçinin, Azərbaycanın əməkdar artistləri Səbinə Vahabzadə (Suzuki) və Fərid Əliyev (Pinkerton) də çıxış edəcəklər.

Səhnə əsərini dirijor, xalq artisti Yalçın Adıgözəlov idarə edəcək.

"Şuşalı şəhid" in çəkilişləri başa çatmaq üzrədir

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin "Yad-daş" sənədli filmlər studiyasında dövlət sifarişli Milli Qəhrəmanlar silsiləsindən indiyədək iyirmi sənədli film çəkilib, on beş film isə hazırda istehsalın müxtəlif mərhələsindədir.

Nazirliyin mətbuat xidmətindən AzərTAC-a bildirilib ki, bu silsilədən "Şuşalı şəhid" filminin çəkilişləri başa çatmaq üzrədir.

Qarabağ müharibəsində Şuşa şəhər özünümüdafiə taborunun komandiri olmuş, Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Ramiz Qəmbərovun həyatından və keçirdiyi şərəfli döyüş yolundan bəhs edən filmin ssenari müəllifi və rejissoru Kəmalə Musazadədir.

R.Qəmbərov ilə bağlı xronikal kadrların da yer aldığı filmə döyüş yoldaşları və müəllimləri qəhrəman haqqında xatirələrini bölüşür, onun igidliyindən və göstərdiyi sücaətlərdən söhbət açırlar.

XIX əsrdə yaşamış görkəmli Azərbaycan alimi, təbib, cərrah və ustası Mirzə Məhəmməd Hüseyn Əfşar öz fəaliyyəti ilə cərrahiyyədə yeni bir səhifə açdı. Tibb üzrə ali təhsilini Tehran Darülfünununda almış Mirzə Məhəmməd Hüseyn təhsilini bitirdikdən sonra İrənin Fransadakı səfirliyində həkim kimi fəaliyyət göstərmiş. O həm də elmi-tədqiqat işini uğurla davam etdirərək, tibb elmi üzrə doktorluq elmi dərəcəsi qazanıb. Parisdə beş il fəaliyyət göstərdikdən sonra Tehrana qayıdaraq ilk mərhələdə Tehran Darülfünunu nəzdindəki mədrəsədə dərs deyən Mirzə Məhəmməd Hüseyn Əfşar, tezliklə Nəsrəddin şahın (1831-1896) sarayında çalışan həkimlərin sırasına cəlb olunub. O, həkim, cərrah və müəllim kimi fəaliyyət göstərməklə yanaşı, elmi-nəzəri və təcürbi bilikləri əsasında çox mühüm əsərlər də yazıb. Həmin əsərlər içərisində "Faydalar xəzinəsi" ("Məxzənül-fəvaid") əsərinin xüsusi yeri var. Beş məqalədən ibarət olan əsər elmi cərrahiyyənin, demək olar, bütün sahələrini əhatə edir. "Faydalar xəzinəsi"nin sonunda müxtəlif xəstəliklərin müalicəsi üçün olduqca faydalı yaxma və təpitmə növlərinin, müalicəvi əhəmiyyətli yağların, məhlulların, cövhərlərin, müalicəvi diş tozlarının hazırlanması üsulları, həmçinin müxtəlif məqsədlə bəzi nüsxələr təqdim olunub. Birinci məqalə üç hissədən ibarətdir.

Birinci hissə bədən üzvlərindən, yaxud axarlardan hər hansı birinin digərinə yapışdırılması, yaxud üst-üstə düşməsi halları haqqındadır. Bu hissə on fəsilədən ibarətdir.

Birinci fəsilə, ümumiyyətlə, yapışma-bitişmə və üst-üstə düşmə məsələlərindən bəhs olunur. Əsərdən bir hissəni oxucuların diqqətinə çatdırırıq.

İradə QAİBOVA,
Əlyazmalar İnstitutunun elmi işçisi

(Əvvəli ötən sayımızda)

Dördüncü fəsil burun dəliklərinin divarlarının, burun pərkələrinin bir-birinə yapışdırılması barəsindədir. Bu, adətən, naqis və natamam şəkildə, əsas etibarilə ilə yarıq nəticəsində baş vermiş olur. Əgər bu hal cüzi şəkildə olarsa, onu elə beləcə saxlamaq daha yaxşıdır. Amma əgər xəstəlik və qüsurlu kəskinləşmiş, yapışdırılması halının həcmi daha böyük olarsa, həmçinin, tənəffüs çətinləşərsə, cərrah bıçağı vasitəsilə burunun pərkələrini aralayaraq dəliyi açsınlar. Sonra böyük bir piltə düzəldib burunun dəliklərinə qoysunlar ki, dəliklər açıq vəziyyətdə qalsın. Çünki bu məzə, qüsurlu yenidən bərpa olub təzahür etməyə meyillidir.

Beşinci fəsil dilin bitişməsi və yapışması məsələsi haqqındadır. Dilin yapışdırılması halında sormağ, içmə, nəfəs almaq çətin olur. Bu qüsurlu dilin altındakı bağı nazikliyi və qısalığı halında yaranır. Yaxud yara səbəbindən baş verə bilər. Belə ki, müvafiq nahiyədə yaranan yara dilin, ağızın dib hissəsinə yapışmasına səbəb ola bilər.

Amma əlacı belədir: dilin bağına kəsmək üçün ortasında yarıq olan tibb qaşığı dilin altında elə yerləşdirilməlidir ki, dilin bağı həmin yarıqda yerləşsin. Bu vəziyyətdə saxlamaqla, qaşığı vasitəsilə bağ kəsilir. İmkan daxilində bağı aşağıya doğru – üzüaşağı kəsmək lazımdır ki, Allah eləməmiş, dilin altındakı arteriya damarlarına zərər dəyməsin. Əgər dilin altındakı kəsik sağalarkən yenidən bitişərək dilin alt tərəfdən ağız boşluğuna yapışmasına səbəb ola bilərsə, buna mane olmaq gərəkdir. Amma əgər belə bir yapışma və bitişmə artıq baş vermiş olarsa, kəskin əzab-əziyyətə səbəb olacaq. Belə olduğu halda, yapışmış hissə əyri cərrah bıçağı ilə yenidən kəsilib ayrılmalıdır. Bu əməliyyatı icra edərkən kəskin qanaxma baş verdiyi üçün Teden suyu və bu kimi büzüdüürücü məhlullarla qarqara etmək lazımdır. Ardınca isə yaralanmış nahiyəyə büzüdüürücü toz dərmanları səpilməli və cəhənnəm daşı (lyapıs, gümüş nitrat) sürtülməlidir, beləliklə də, qanaxmanın qarşısı alınmalıdır. Cərrahi əməl icra olunub bitdikdən sonra diqqət yetirmək lazımdır ki, Allah

Mirzə Məhəmməd Hüseyn və onun "Faydalar xəzinəsi"

eləməmiş, qüsurlu nahiyədə yenidən yapışdırılması baş verməsin. Həmçinin, bəzi vaxtlar ağız boşluğundakı yara vasitəsilə yanaq diş ətinə yapışdırılması. Bunun nəticəsində çeynəmək, sormağ, udmaq və nəfəs almaqda çətinlik və narahatlıq yaranır. Beləliklə, əgər müvafiq nahiyədə yara əmələ gəlsə, yanaq və diş ətinin bir-birinə yapışdırılması mane olmaq lazımdır. Əgər bitişmə artıq baş verib, cərrah bıçağı ilə kəsin ayrılmaq və həmin hissədə qurğuşun təbəcəyik yerləşdirmək gərəkdir ki, yanaq və diş ətinin yenidən bir-birinə yapışdırılması qarşısı alınsın.

Altıncı fəsil ağızın (dodaqlar nəzərdə tutulur) yapışdırılması məsələsinə həsr olunub. Bu xəstəlik, yaxud qüsurlu səbəbi, əsasən, zərbə, qopub düşmə və ya yaradır. Bu səbəblər üzündən dodaqların bir hissəsi itirilmiş, yeyilib getmiş olur. Xüsusilə, sifilis, yaxud cüzam xəstəliklərində çoxlu civə işlədilməsi səbəbindən əmələ gələn yara, od yanığı və əl yarası nəticəsində baş verir. Bu qüsurlu üzü eynəcərləşdirir, sormağ və içmə kimi əməlləri icra etmək nöqsanlı, çətin olur.

Amma əlacına gəldikdə, bildirmək lazımdır ki, əl əməlinədən başqa bir yolu, çarəsi yoxdur. Bu halda yalnız çərtib yarıq açmaq kifayət etmir. Çünki hər bir halda ağız boşluğu daralmış olacaq. Bəzən həтта heç bir əlac etmək mümkün olmur. Bəzi hallarda isə müalicə edən həkim başqa bir nahiyədən dəri parçası götürüb dodağa calamaq məcburiyyətində qalır. Beləliklə, dodağın həcmi kiçilib daraldıqda onun künc tərəfindəki dəridən üçbucaq şəkildə kəsilməlidir. Amma elə etmək lazımdır ki, selikli qişaya zərər dəyməsin. Sonra selikli qişanı ortadan

hallarda qida borusunun ətrafında çiban (karbunkul; furunkul), yaxud irinli yara-xora əmələ gəlməsi nəticəsində qida borusunun sıxılması ucbatından yaranır. Beləliklə, qida borusu sıxılır, yapışdırılır. Bu xəstəliyin, qüsurlu əlamətləri kimi, qidalanan zaman, loxma udulduğu vaxt daralmış, yapışmış hissədən keçərkən bürüzə verilən ağrı, titrətməni, xüsusilə də, iki kürək arasındakı nahiyədə ürəpməni göstərmək olar. Bəzən bu qüsurlu xəstəlik o həddə olur ki, xəstədə möhkəm öskürək və ürək çırpıntısı ilə müşayiət olunan tənəffüsəlik yaranmasına səbəb olur. Hərgah adicəkilən xəstəlik, yaxud qüsurlu öz inkişafının zirvə – yetkinlik həddinə çatmış olarsa, maye şək-

yapışması və tıxanması halında dəqiq bilmək lazımdır ki, vəziyyət necədir. Əgər, həqiqətən də, yapışdırılması baş verməyibsə və buna bənzər, qeyri-müəyyən hadisə baş veribsə, bunu aydınlaşdırmaq lazımdır. Belə halları düzgün ayırd edib müəyyənləşdirə bilmək üçün bəzi əlamətləri qeyd etmək vacibdir. O cümlədən, bu halda bəzən udmanın çətinliyi o həddə çatır ki, qida borusu tamamilə qapanmış və tıxanmış olur. Bəzən isə belə olmur və udma zamanı heç bir çətinlik baş vermir. Beləliklə, qeyd olunan əlamətlərə əsasən, fərqləndirməyi bacarmağ lazımdır ki, bu naxoşluq, nasazlıq maddidir, yoxsa gərgin, olduqca narahat və ağır vəziyyətdən doğan tutulma-

kəsib iki hissəyə ayırmaq, yarı hissəsini üst dodaq kimi yuxarı hissəyə, digər yarısını isə alt dodaq kimi aşağı hissəyə çevirmək lazımdır. Bundan sonra tikmək gərəkdir. Sağaldıqdan sonra həmin qişa dodaqların bir-birinə yapışdırılması mane olacaq.

Yeddinci fəsil qida borusunun divarlarının bir-birinə yapışdırılması barəsindədir. Bu xəstəlik, yaxud qüsurlu, kükdür cövhərinin (sulfat turşusu), yaxud şorbanın içilməsi və bunun nəticəsində baş verən yanıq, xroniki iltihab və şişmə, bərkimə, içi irinli kisəcik, yumşaq toxumadan ibarət törəmə, polip, xərçəng xəstəliyi səbəbindən, ya da ki, qida borusunun sıxılması, tutulması üzündən yaranır. Həmçinin, bəzi

lində olan maddələrdən başqa, heç nə udmaq mümkün olmur. Bu da böyük fəsadlara səbəb olur və loxma daralmış hissəyə daxil olduqda öyümə, qusma baş verir. Beləliklə, xəstə yemək yeyə bilmir və tədricən aclıqdan zəifləyir. Əgər müalicə edən tərəf, yəni həkim, yaxud cərrah xəstəliyi, meydana gəlmiş qüsurlu düzgün və dəqiq müəyyənləşdirməkdə özündə tam inam hiss etməzsə, ucuna süngərdən ibarət yumaq-cıq bərkidilmiş mil götürsün və ağız boşluğundan içəri salsın. Əgər qida borusu sağlamdırsa, mil qida borusundan keçib mədəyə çatacaq. Əks təqdirdə isə, qida borusunun bitişdirilməsi hissəsində ilişib qalacaq. Qida borusunun sıxılıb-tutulma nəticəsində

sıxılma mənsəlidir. Yaxud əsəb mənsəli digər təzahürlər və amillər üzündən qida borusunda sıxılma-tutulma baş verə bilər. Belə amillərdən malxulya, divanəlik, isteriya və s. göstərmək olar.

Əlacı barədə bunu demək olar: Əgər bu xəstəlik, naxoşluq xroniki iltihab və şişmə üzündən baş verərsə - bu, əksər hallarda şərəb və arağ içənlərdə müşahidə olunur - yetiştirici və deşici, təmizləyici, iltihab və şişməyə qarşı olan dərman vasitələrindən istifadə etmək lazımdır. Beləliklə, zəli qoymaq, yeməyi azaltmaq, tərkibində kalomel (civə preparatı – güclü işlətmə və dezinfeksiya dərmanı), yaxud yododopotaş olan içməli (maye) dərmanlar tətbiq etmək gərəkdir. Amma əgər naxoşluq və xəstəlik özünün ən yetkin – ən yüksək həddinə çatmış olarsa, yaxud başqa bir amilin təsiri nəticəsində qida borusu daralmışsa, onun tıxanmış hissəsini mil vasitəsilə yavaş-yavaş, ehtiyatla açmaqdan başqa çarə yoxdur. Ən yaxşısı qutaperka (C 10 H 16) (kauçuka bənzər, bitki mənsəli maddə) qətranından hazırlanmış mildir. Həmin yumşaq mili ehməllə qida borusuna daxil etmək, yarım saat saxlayıb çıxarmağ lazımdır. Hər gün milin yumşaqlığını daha da artırmaq lazımdır ki, iki ay müddətində barmaq yoğunluğunda olan mili qida borusuna daxil etmək mümkün olsun. Qida borusu açıldıqdan və udma asanlaşdıqdan sonra da mildən istifadəni davam etdirmək lazımdır. Çünki qida borusu yenidən yapışdırılması baş verə bilər. Ən yaxşısı budur ki, bu xəstəlik və qüsurlu aradan qaldırıldıqdan sonra bir müddət yenə də mil qida borusuna daxil edilib-çıxarılsın.

Ayдын haqqında bu yazının yazılmasından - nə az, nə çox - iyirmi üç il keçib və bu yazı artıq Aydın haqqında otuz iki illik xatirələri, düşüncələri yox, əlli beş illik (!) bir zamanı ehtiva edir.

Mən bu gün bu yazıya illər bir-birinin ardınca uçduqca daha artıq doğmalaşan, daha artıq əziz və təsirli olan bir çox xatirələr əlavə edə bilərdim, böyük əksəriyyəti işıqlı olan o xatirələri bəlkə də

daha artıq bir həvəs və təfərrüatla, acılarını daha artıq bir kompromislə yazardım, ancaq mən bu yazını o zaman - Aydının faciəli ölümündən düz bir il bir gün keçdikdən sonra necə yazmışdımsa, eləcə də təqdim edirəm.

Bu yazıdakı hissiyyat, duyğusalıq uçan bu illər ərzində mənim üçün öz rəngini, öz vurğu və ahəngini qətiyyənlə itirməyib.

Və bir halda ki, belədir, bir halda ki, bu qədər illərdən sonra da Aydın bizdən azacıq da olsa uzaqlaşmayıb, deməli, o xatirələr də ayrıca yazılmalıdır və yazılacaq.

ELÇİN

Bir il keçib, amma yenə də gecələr qəfil telefon zəngi çalınanda, elə bilirəm ki, Aydındı, indi-cə dəstəyi götürəcəyəm və bütün gün ərzində ədəbi dildə uzun-uzadı danışib yorulub, indi, bu gecə çağı öz doğma Şəki ləhcəsinə qayıtmış səsinə eşidəcəyəm...

Bir il dörd fəsildi, üç yüz altmış beş gündü və bu bir ildə özünə azərbaycanlı deyən hər kəs kimi, mənim üçün də ürəkaçan bir-cə gün olmayıb, amma Aydının mətəmi düşüncələrimdə, hisslərimdə bütün bu dərdin-sərin, bütün bu kədər-fələkətin içində teyxa il boyu ayrıca və kimsəsiz, kədərli, hüznü, həzin bir ada olub...

Mən bu sözləri yazır, bu etirafı edirəm və elə bil ki, o tənhalıq, o kədər, hüzn insan kimi dil açıb bir ağrı deyir və o ağrının zəif, taqətsiz sədələri çox uzaqlardan gəlir, o vaxtlardan ki, Dədə Qorqud dünyanın ən sadə və ələcsiz sözlərini demişdi: "Gəlimli, gedimli dünya, son ucu ölümlü dünya".

O ağrının sədələri nə qədər zəif, nə qədər güclü eşidilirsə, yanğısı, acısı da bir o qədər çoxdu:

*Çiçəklər hala gəldi,
Arılar bala gəldi.*

*Nə günah etlədim ki,
Başıma bəla gəldi...*

Və elə bil ki, gözlərini döyənəkli əllərinə dikib, donub qalmış o nurani Mirsaleh kişi də indi mənimlə birlikdə yeganə övladının müsibətindən deyən o ağrı eşidir, Aydının cansız-cüsesiz Mahı anası da bütün duruşu, baxışı, bütün vücudu ilə: "Sinəmdə yer qalmadı, sən haramı dağlarsan?" - deyir.

O ağrı güclü eşidilir, çünki taleyin qazdığı quyunun gedər-qayıtmaz dibindən qalır...

Aydın yazda köçdü və o yaz günündəki o qara xəbərin qəfil-liyi, gözlənilməzliyi indiyə qədər mənimlədi və elə bilirəm ki, həmişə də mənimlə olacaq.

Yeni yaz gəlib, ağaclar tumurcuq bağlayır, səhərin gözü açılmamış quşların civiltisi aləmi başına götürür, amma bu yeni yaz Aydın-sız yazdır, tək-cə ailəsi üçün, doğmaları, dostları üçün yox, Bayıldakı o ev üçün, Kiş-dəki o həyat üçün yox, elə bil ki, bütün xalq üçün bir Aydın-sızlıq mövcuddur.

Hələkətdən artıq bir il keçib və o otuz bir ildə mən Aydıny çox vəziyyətlərdə, çox münasibətlərdə görmüşəm (o da məni!), bunların bəzisini görmək istəməzdim, bəzisini isə, əksinə, daha artıq görmək istəyərdim, amma bütün bunlarla bərabər, daha doğrusu, bütün bunların içində mənim üçün Aydınla bağlı qeydsiz-şartsiz, gün kimi aydın iki həqiqət var: son dərəcə istedadlı insan idi və eyni dərəcədə də həssas duyğuya, hissiyətə malik idi. Çox təəssüf ki, bu iki Allah vergisinin ikisindən də axıra qədər istifadə edə bilmədi.

Bəlkə mən həddən artıq açıq yazıram, amma fikirləşirəm ki, yəqin buna mənəvi haqqım var, çünki qat-qat artıq onun üzünə deyirdim, bir də ki, bütün bunların arxasında Aydınla aramızdakı doğmalıq dayanır.

O dağlarda qaratoyuq ovla-mağımız yadıma düşür...

Xatirələr məni Gədəbəyin Bö-yük Qaramurad kəndinə aparır: orada bir ay birlikdə folklor topladıq...

Əli Bayramlının Muğan-Gən-cəli kəndi: orada bir ay birlikdə pambıq yığdıq...

Moskvanın Dmitri Ulyanov küçəsindəki və macəraları ilə məşhur Aspirantlar Evi: çox zaman orada eyni otaqda qalırdıq - o, mən, bir də ki, fizika üzrə aspirant, özbək Eldar Uruzbayev, indi məşhur kinorejissorur.

Yadıma gəlir, Azərbaycan qrammatikasının atası, professor Mux-tər Hüseynzadə (Allah ona da min rəhmət eləsin!) universitetdə təhsil aldığımız vaxtlar Aydıny auditori-yada görəndə tamam ciddi deyirdi: "Aydının yanında mənim qramma-tikadan danışmağım düz deyil..."

Son illərin hadisələri...

Aydın bu hadisələrin içində idi və o adamlardan idi ki, (be-lələri isə azdır!) ən müxtəlif gö-rüşlərdə - istər xarici olsun, istər Moskva ziyalı, istərsə də daş-nak - fərqi yox idi, xalqını layi-qincə təmsil etməyi bacarırdı, ən yüksək xitabət kürsülərindən həm rusca, həm də azərbaycan-ca xalqının təəssübünü çəkmək, onu müdafiə etmək və zalı inan-dırmaq iqtidarında idi. Amma təəssüf, çox təəssüf, Aydın bə-zən özünü o ocaqda yandırır-dı ki, üstündəki qazan boş olurdu...

Fikirləşirəm: Aydın dünyamiq-yaşlı böyük alim ola bilərdi... Ay-dın böyük tənqidçi ola bilərdi... Aydın böyük siyasi xadim ola bilərdi... Sonra da fikirləşirəm ki, belə fikirləşməyin özü düz-gün deyil, çünki "ola bilərdi"lər tamam mücərrəd və mənasız bir şeydi, Aydın var idi və var. Tale ona nə qismət etmişdisə, Aydın da o idi. Qismətdən ki, artıqını əl-də etmək mümkün deyil...

İndi bu cümlələri yazarkən saatıma baxıram: gecə saat ikiyə qalır və bu gecə səssizliyi içində heç bir möcüzə baş verməyəcək, o telefon zəng çalmaq və o dəs-təkdən Aydının səsi gəlməyəcək.

“Nə günah etlədim ki...”

(Əziz Aydın haqqında)

Düz otuz iki il bundan əvvəl (indi bu rəqəmin xofu məni basır!) universitetin filoloji fakül-təsinə birlikdə daxil olduq, artıq əlçatmaz, ünyetməz bir keçmiş-də qalmış o ilk sentyabr günündə tanış olduq və o vaxtdan da düz otuz iki ildir ki, Aydın mənim həyatımda yeri olan bir insandır. Hələ üzünə tük çıxmamış o uzun, arıq və bilikli kənd yeniyetməsi, onun bir-dən-birə böyük və mü-rəkkəb şəhər həyatı ilə üz-büzü gəlməsi indiki kimi mənim gözləri-min qarşısındadır və bu otuz iki ilin xatirə-ləri, nə yazıq ki, indi yalnız mənimkidir.

O xatirələrin fərəh-lisi də var, acısı da, zarafatı, şuxluğu da var, ciddisi, təəssüf-lüsü də, çünki Aydın cəmiyyətin, ictimai əxla-qın, hətta elə bil ki, tənbiətindən də əv-vələcədən müəyyən etdiyi qəliblərə sığmayan canlı, dinamik, çox zaman da impulsiv bir varlıq idi. Bir tərəfdən müdrik idi, bir tərəfdən də sadələvh, küyə gedən; bir tərəfdən sabit idi, bir tərəfdən də tez-tez fik-rini dəyişən; həm çox sadə idi, həm də mürəkkəb, ziddiyyətli; həm id-diasız idi, həm də şöhrətpərəst; və-falı idi, bəzən vəfasız; etibarlı idi, bəzən etibarsız; bir sözlə, insan idi və mənim üçün onun ən qiymətli cəhəti zəngin insani hisslərində, in-sani keyfiyyətlərində idi.

Yadıma gəlir, iyirmi-iyirmi bir yaşlı Aydının N.Vinerin "Kiber-netika"sını ingilis dilindən Azər-baycan dilinə tərcümə etməsi...

Yadıma gəlir cavan aspirant Aydının Moskvada öz elmi rəh-bəri, SSRİ Elmlər Akademiyası-nın müxbir üzvü və çox nüfuzlu dilçi Severot-yanla elmi ölüm-dirim mübarizə-si...

Aydın naminəzlik dis-sertasiyasını birinci dəfə parlaq müda-fiə etməsi, son-ra da özünün itməsi...

İkinci dəfə namizədlik dis-sertasiyası mü-dafiə etməsi...

Mən Yazıçılar İtti-fağında işləyəndə Aydıny ədəbi mühitə cəlb etmək üçün onun televiziya ilə birinci çı-xışını təşkil etməyimiz və o ilk çıxışı zamanı Aydının hə-yəcanlanması, gözünü qarşı-sındakı yazılı vəraqdan çəkə-bilməməsi (söhbət gələcəyin tanınmış natiqi Aydınyan gə-dir!)...

Elə o zamanlar rəhmətlik İm-ran Qasimov və xüsusən, İshaq İbrahimovla məhrəm münasi-bətlərinin yaranması...

Və sairə... Və sairə...

Fikirləşəndə ki, həmişə belə olacaq, öz ömrümün axırına qə-dər (hər halda, bu dünyadakı ömrümün axırına qədər) bir da-ha Aydıny görməyəcəyəm, onun-la bir daha heç vaxt danışma-yacağam, elə bil ki, yaşımın bu çağında dünyanın ölüm-itimliyi ilə ilk dəfə üz-büzü dayanıram, o ölüm-itimliyin dəruni kədərini, qüssəsini ilk dəfə hiss edirəm...

Sonra siqaretin odu barmaqla-rımı yandırır...

Və mən yenə də uzaqlardan gələn o ağrı eşidirəm:

*Çiçəklər hala gəldi,
Arılar bala gəldi.*

*Nə günah etlədim ki,
Başıma bəla gəldi...*

Hər birimiz kimi, yer üzün-də yaşayan bütün insanlar ki-mi, Aydının da çatışmazlıqları var idi, səhvləri olurdu, amma o qəfil, gözlənilməz bəla, fələkət ki, Aydının başına gəldi, bunun müdhişliyi müqabilində Aydın tamam günahsız idi və bir körpə kimi zəif, köməksiz idi...

Taleyin gərdişi belə gətirdi ki, in-di mən Aydın Məmmədov İrsi Ko-missiyasının sədriyəm. Onun haq-qında "Xatirələr" kitabı nəşr etmək istəyirik¹ və bu məqsədlə Aydıny tanıyanlara müraciət etmişik ki, xatirələrini yazsınlar. Bəziləri yazıblar və mən Aydının Şəki həyatı ilə bağ-lı xatirələrdən kiçik epizodları oxu-culara təqdim etmək istəyirəm.

Məmməd Bayramovun (Şəki istehsalat kombinatında sex us-tası) xatirələrindən:

Ardı 6-cı səhifədə

¹O zaman o kitabı nəşr etmək mümkün olmadı.

AMEA-nın Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunda tanınmış türkoloq, tənqidçi, ictimai-siyasi xadim Aydın Məmmədovun anadan olmasının 70 illiyi münasibətilə elmi sessiya keçirilib.

Sessiyanı giriş sözü ilə açan institutun direktoru **Tofiq Hacıyev** bildirib ki, Aydın Məmmədov çox gənc ikən Azərbaycanın ictimai fikir tarixinə daxil olmuş bir dilçi, böyük alimdir. "Biz bu gün Dilçilik İnstitutu olaraq Aydın müəllimin xatirəsini yad edirik, eyni hüquqla bu işi Ədəbiyyat İnstitutu, Yazıçılar Birliyi və ya hansısa ictimai-siyasi təşkilat da edə bilər. Yəni Aydın Məmmədov belə çoxşaxəli istedad sahibi idi. O, öz qabiliyyətini dərhal elan edə bilirdi. Nə ilə məşğul olurdusa, o sahədə dərhal öncüllüyü ələ alırdı. Biz Aydın Məmmədovu, əlbəttə, ilk növbədə dilçi kimi tanıyırdıq. Azərbaycan dilçiliyi üçün, türkologiya üçün, ümumi dilçilik üçün Aydın Məmmədov çox işlər görüb. Bütün türk respublikalarında fonetika ilə bağlı dissertasiya yazanların hamısı onun namizədlik işindən istifadə edir. O, Azərbaycan dilçi alimləri içərisində ən çox istinad olunan şəxslərdəndir".

Tofiq Hacıyev daha sonra deyib: "Təəssüf ki, Aydın Məmmədov dünyadan elmlər namizədi kimi getdi. Ömrünün son illərində Azərbaycanda baş verən ictimai-siyasi proseslərə, azadlıq hərəkatına qoşulduğundan elmi işi ilə məşğul olmağa vaxtı qalmırdı. Təsəvvür edin ki, Qazaxıstanda onun doktor referatını çap etdilər. Onun isə başı ictimai məsələlərə elə qarışdı, müdafiəyə getmədi. Amma biz Aydını elə doktor kimi tanıyırdıq. Başqa respublikalarda da onu doktor kimi tanıyırlar. Mən Azərbaycanda onun kimi nəzəri hazırlıqlı fonetist tanıyıram. Yadımdadır, Azərbaycanda böyük türkoloq Aleksandr Şerbakin kitabının müzakirəsi keçirilirdi. Məruzəçi

Uzun sürən qısa ömür

Aydın Məmmədov idi. Bu adam bir məruzə elədi ki, Şerbakin özü heyran qaldı. Bütün müasir türkologiya nəzəri və fonetik baxımdan onun məruzəsində işıqlandırıldı və özünü böyük dilçi hesab edənlərin hamısı gördü ki, bizim fonetikamız hansı nəzəri səviyyədədir".

Tofiq Hacıyev qeyd edib ki, Aydın Məmmədov, həm də, çox istedadlı ədəbiyyatşünas idi. "Çox gözəl qələmi olan bir tənqidçi idi. Hamı arzu edirdi ki, Aydın onun haqqında bir yazı yazsın". Daha sonra A. Məmmədovun ictimai-siyasi proseslərə qoşulduğu dövrə nəzər salan akademik onun burada da öz sözünü deyə bildiyini diqqətə çatdırıb. "Azərbaycanda Meydan hadisələri, müstəqillik hərəkatı başlananda Aydın dərhal o hərəkata qoşuldu. Qısa bir müddətdə siyasi fiqur kimi tanındı. Natiqliyi ilə, ictimai-siyasi xadim kimi də diqqəti cəlb etdi".

Sonra tədbirdə Aydın Məmmədovun yaxın dostu, filologiya elmləri doktoru **Tofiq Məlikli** çıxış edib. O, Aydın Məmmədovun tələbəlik illərində də cəsarətli, sözü üzə deyən bir insan olduğunu qeyd edib. "Aydın qeyri-adi istedadla malik bir insan idi. Mütləqən dəhşətli dərəcədə sevirdi və oxuduğu kitabların məzmununu tam mənimsəyirdi. O, dissertasiya

yazmaq üçün asan mövzu yox, tamamilə yeni və orijinal mövzu - "Türk dillərində samitlər: anlaut və kombinatorika" mövzunu seçmişdi. Elmi rəhbəri tanınmış türkoloq Ervand Sevortyan idi. Mövzu ilə əlaqədar olaraq, onun elmi rəhbəri ilə tez-tez dartsımları olurdu. Hətta bir dəfə Sevortyan Aydının elmi rəhbəri olmaq istəmədiyini bildirmişdi. Mənimlə çox gözəl münasibəti olan Dilçilik İnstitutunun Türk Dilləri Bölməsinin müdiri Əthəm Tənişevin yanına gedərək, gərdinliyi aradan qaldırmasını xahiş etmiş, o da, sağ olsun, bu məsələni həll etmişdi. Onda Sevortyan bir söz demişdi: "Aydın idarəolunmaz bir insandır". Bu doğurdan da, belə idi.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin aparat rəhbəri **Yaşar Əliyev** çıxışının əvvəlində məlumat verdi ki, təmsil olunduğu qurum tərəfindən Aydın Məmmədov haqqında kitab hazırlanıb, çap prosesindədir. "Kitabda həm Aydın Məmmədovun öz məqalələri, həm də haqqında Azərbaycanın ən dəyərlili insanların məqalələri, xatirələri toplanıb. Bu da bir ilahi yazıdır ki, həmin kitab Aydın müəllimin yaratdığı Tərcümə Mərkəzində işıq üzünə gələcək". Yaşar Əliyev Aydın Məmmədovu bir müfəkkir kimi xarakterizə edib. "Onun az yazmasının da səbəbi min illər əvvəldən gələn, min illər sonraya yol alan idrakla malik bir insan olması idi. Gözəl natiq idi. Çox nadir insanlar var ki,

bir ömürdə bu qədər sahəni, özü də çox mükəmməl şəkildə əhatə etsin. Hətta oxumadığı kitab haqqında da elə danışıq bilərdi ki, heç o kitabı yazan adam özü elə danışıq bilməzdi. Yəni daxili zənginliyi, erudisiyası, savadı buna imkan verirdi". Y.Əliyev Tərcümə Mərkəzinin yeni yaradıldığı illərdən danışıb: "Çoxları Tərcümə Mərkəzinə "cərimə batalyonu" deyirdi. "Qara siyahıda olan" istedadlı cavanları, - o adamları ki, heç yerdə işə götürməzdilər, Aydın Məmmədov 1989-cu ildə başına topladı. Belə bir kollektiv yaratdı və ilk demokratik idarəetmə rüşeymləri məhz o mərkəzdə boy atdı. Bu gün də biz, başda mərkəzin direktoru Afaq Məsud olmaqla həmin demokratik ab-havanı, məktəbi qoruyub-saxlayırıq".

Daha sonra tədbirdə millət vəkilisi **Sabir Rüstəmcanlı** danışıb: "Aydın Məmmədov haqqında danışanda gərək birinci onu deyək ki, onun beyni alim beyni idi. Nədən danışırıdusa alim kimi danışır. Aydın son illərdə daha çox siyasi dairələrdə olurdu. Mən onun çox qeyri-adi günlərinin şahidi olmuşam. Onunla Qarabağın kəndlərini birgə gəzib, yardımlar paylamışıq. Aydın etibarlı və sevdiyi adamlara qarşı səmimi idi".

Millət vəkilisi Aydın Məmmədovun alim kimi də dəyərini qeyd edib: "Türkiyədə şumer dili ilə məşğul olan bir alim var. O, təxminən 25 il Amerikada yaşayıb. Türk dilində olan 300-ə yaxın sözü, hər birinin dünyanın ən məşhur şərqşünaslarına və şumerşünaslarına təsdiq elətdirib ki, bu söz şumer dilində türk sözüdür. Aydın nə 25 il Amerikada yaşayırdı, nə dayanmadan bu sahə ilə məşğul olmuşdu. Amma mən indi onun yazdığı yazılara baxıram, görürəm ki, həmin sözləri daha dəqiq müəyyənləşdirib. Yəni Aydın Məmmədov türkologiyada yeni adam idi".

Sonda Aydın Məmmədovun ailəsi adından çıxış edən mərhum alimin həyat yoldaşı bu tədbirin təşkil olunmasında əməyi keçənlərə təşəkkürünü bildirib.

Qızılgül ABDİN

Əvvəli 5-ci səhifədə

"Orta məktəbdə oxuyanda Aydın əmək dərslərində də xüsusi fərqlənirdi. O, taxta parçalarından Oxud orta məktəbinin məktəbini elə bir məharətlə düzəltdi ki, bu işə hamımız heyran qalmışdıq.

Aydın imkan verməzdi ki, onun inşasını başqaları köçürsün. Bu mümkün olmayanda həmin inşanı sinif yoldaşlarına verir, özü isə təzədən başqa inşa yazırdı.

... Kiş kəndində futbol komandasını Aydın yaratmışdı. Biz də həmin komandada oynayırdıq. Universitetdən yay tətilinə buraxılan kimi kəndə gəlir, sinif yoldaşlarını başına toplayır, bütün yayı onlarla keçirirdi.

... Uşaq vaxtı arabir alma oğurluğuna gedərdik. Aydın zarafatla deyərdi:

- Bunun nəyi oğurluqdu? Xalq bizim, kənd bizim, alma bizim..."

Bünyamin Bayramovun (Şəki Mərkəzi xəstəxanasında baş tibb işçisi) xatirələrindən:

"Nə günah etmişdim ki..."

(Əziz Aydın haqqında)

"1975-1976-cı illərdə Aydın Bakıdan qayıdıb Bolludərə kənd səkkizillik məktəbində rus dili və ədəbiyyatı müəllimi işləyirdi. Əsəbilik nəticəsində xəstələndi. Şəki Mərkəzi xəstəxanasının kardioloji şöbəsində yatırdı. Xəstə yata-yata "Vəfasızlar" adlı əsər yazırdı. Mən xəstəxanada işlədiyim üçün, əlyazmalarını mənə verirdi, mən də onları makinada çap etdirirdim. Əsərin mənə məlum olan həcmi 180-190 makina vərəqi qədər idi. Hələ ki, Aydın mənə əsərləri arasında ona rast gəlməmişəm. Aydın əlyazmalarını araşdırmaq lazımdır".

Müzəkkir Qarayevin (Kiş kənd 6 nömrəli orta məktəbinin direktoru) xatirələrindən:

"Kiş kəndində orta məktəb olmadığından təhsilimizi Oxud kənd orta məktəbində davam etdirirdik. Hələ bir-birimizə isin-ışmədiyimizdən bir dəfə aramızda bərk mübahisə düşdü. Çayda dalaşmağı qərara aldım. Bizdə bıçaq olduğunu görüb oxudlu uşaqlar da gedib çardaqdan köhnə bir xəncər tapdılar. Çay kənarında oxudlular ha elədilər, xəncəri qunundan çıxara bilmədilər. Dalaşmanı unudub biz də onlara qoşulduq. Biz dəstəkdən, oxudlular isə qından yapışdı, dartmağa başladım. Axır ki, xəncəri çıxardım və heyrətlə o xəncərə tamaşa eləməyə başladım. Aydın dedi:

- Bu xəncər oxudluların əlində olanda çıxsaydı, günümüz nə olacaqdı? - Sonra gülümsəyərək, oxudlulara tərəf döndü: - Allah da şahiddi ki, xəncər kişilərin əlindədi!..

Bundan sonra barışdıq.

... Bir dəfə Marxalda yeyib-icdikdən sonra, keflənmişdik. Birdən Aydın Leninin heykəlini arxadan qucaqlayaraq dedi:

- Qardaşlar, bizi bu hala kim salıb?

Təəccüblə yan-yörəməyə baxdığımızı görüb əlavə etdi:

- Bizi bu hala Lenin salıb. Müsəlman hara, araq hara?"

Vahid Əzimovun (Oxud kənd orta məktəbinin sabiq direktoru) xatirələrindən:

"Aydın oxuduğu şeirlər, oynadığı rollar hamını heyran edirdi. Sadə bir əhvalatı o qədər şirin, həyə-

canlı və cazibədar danışdı ki, heç vaxt bu əhvalatı unutmaq olmurdu. Məktəbdə oxuduğu müddətdə ondan bir dəfə də olsun şikayət olmadı, yoldaşlarına qarşı da çox səmimi, qayğıkeş və mehriban idi. Orta təhsili qızıl medalla başa vurdu.

Vaxtilə, Aydın oxuduğu Oxud kənd orta məktəbi indi səkkizillik məktəbdir. Oxud kəndində yeni bir orta məktəb var. Aydın oxuduğu o keçmiş orta məktəbə Aydın Məmmədovun adı verilib, bu, Oxud kəndinin və bütün Şəki camaatının ürəyindən olar".

Elə bilirəm ki, bu kiçik epizodlar belə, Aydın maraqlı şəxsiyyəti haqqında təsəvvür yaradır və fürsətdən istifadə edib həmin xatirələri Şəkidən mənə göndərmiş Mərdan Feyzullayevə təşəkkürümü bildirirəm.

10 aprel 1992

İran şahı Rza Pəhləvinin və oğlu Məhəmməd Rza Pəhləvinin həm şəxsi, həm də siyasi həyatında azərbaycanlı qadınlar mühüm rol oynayıblar. Məhəmməd Rzanın həyat yoldaşı Fərəh Pəhləvi öz ad-sanına və fəaliyyətinə görə həm ölkə içində, həm də xaricdə böyük nüfuz sahibi idi. Rza şahın həyat yoldaşı, Məhəmməd Rzanın anası Banu Tacülmülük Bakıbəy isə pəhləvilərin hakimiyyətinin möhkəmlənməsində son dərəcə əhəmiyyətli rol oynamışdı. Fərəh Pəhləvi bizim oxuculara təqdim edilsə də, Tacülmülükün həyatı və fəaliyyəti bu gündəlik məlum deyil. Bunu nəzərə alaraq onun 1980-ci ildə Nyu-Yorkda və elə həmin ildə Tehranda çap edilmiş "Pəhləvi kraliçası" adlı memuarından bəzi hissələri farscadan çevirib, oxuculara təqdim etməyi qərara aldıq.

(Əvvəli ötən sayımızda)

İran tarixində ləyaqətsiz, eyni zamanda zalım, zülmkar padşahlar çox olubsa da, onların ən birincisi Şah Sultan Hüseyin olub. Sultan Hüseyin Səfəvinin idarəçilik metodu, səhiyyə üsulu ilə tanış olmaq və İranın o zamanki ictimai mühitini dərk etmək (Şah Sultan Hüseyinin rəhbərliyi altında) üçün məşhur "Rüstəm et - təvrix" kitabından bir hekayəti burada vermək yerinə düşər:

Pəhləvan Məhəmməd Əli bəy Bildərbaşı bir gün İsfahan şirazlılarının Dörd bazar məhəlləsinin yanından keçirdi. Bu zaman bir qadın xidmətçisi ilə hamamdan çıxdı. Bildərbaşı zorla həmin qadını evlərdən birinin dalanına dartıb, ona təcavüz elədi. Qadın hadisə ilə əlaqədar o vaxtkı dövlət idarəsinə şikayət elədi. Həmin şikayətə birbaşa Sultan Hüseyin yanında baxıldı. Bildərbaşı gələndən sonra istintaq başlandı və mollabaşı soruşdu:

- Bu qadın kimlərdəndir?

Dedilər:

- Köçəridir.

Mollabaşı güldü və dedi:

- Pəhləvan Məhəmmədəli bəy bu işi anlaşıqsız vəziyyətdə görüb, divanəni tənqid etməzlər (Leylə aləməcnun hərəcə. Qurandan ay).

Həkimbaşı dedi:

- Pəhləvan Məhəmmədəli bəyin qiyafəsindən görünür ki, onun qan temperamenti fərqlidir. Hər kim belə halətdə olsa, o, divanədən də bətərdir.

Münəccimbaşı dedi:

- Məhəmmədəli Pəhləvan Zöhrə ulduzunun altında doğulub, bu qəbil işlər həmin ulduzun altında doğulanların alınına yazılıb, onlarda belə qəribə və əcaib həvəslər çox olur və bu həvəslər bürclərin təsirindən yaranır. Qəzavətlərin hamısı bürclərin təsiri altında baş verir...

Nəhayət, sədr-əzəm (baş nazir) ərz etdi:

- Məhəmmədəli bəy bu dövlətin pəhləvanıdır, ona görə də, bu kiçik günahı üçün onu incitmək rəva deyil.

O, bundan sonra dönüb ondan xeyli razılıq etdi və Məhəmmədəli bəyin Səfəvilərin qibləsi olmasını diqqətə çatdıraraq soruşdu:

- O, yaqın ki, bizdən incidi. Bu incikliyi necə aradan qaldırmaq olar?

Sədr-əzəm elə özü də əlavə etdi:

-Gəlin, ona bir dəst fəxri xələt bağışlayaq ki, incikliyi aradan qalsın.

Tasuva və aşura günlərində hər bir məhəllənin öz sinəzəni və zəncirvuranı olardı, onların hər biri öz məhəlləsindən yola çıxıb əsas meydana doğru hərəkət edərdi. Bu dəstələr yolüstü bir-biriləri ilə qarşılaşanda onların arasında birinci olmaq üstündə dava düşərdi. Heç ola bilməzdi ki, əzadarlıq günlərində sinəzənlər və zəncirvuranlar arasında dava düşməsin, kimlərsə yaralanmasın, yaxud qətlə yetirilməsin.

Əgər Kərbəladada olsaydı kazak, Hüseyin tək-tənha qalmazdı heç vaxt!

Yuxarıda dediyim kimi, Rza cəngavər boy-buxunu ilə dəstənin qabağında gedər, digər kazaklar isə ordudakı rütbə və vəzifələrinə uyğun şəkildə sıraya düzülərək sinə vurardılar. Kazak dəstəsinin xatirəsini həmişə yaddaşımda qorumuşam. İşrətabadda bir külafirəngili imarət və Nəsrəddin şah zamanından qalma bir bağ vardı. Əhmədşah zamanında həmin yerdə süvarilər briqadası yerləşirdi. Kazak dəstəsi şəhər kənarındakı İşrətabaddan yola düşüb,

... O tarixi yaxşı xatırlaya bilmərəm, amma tam əminəm ki, bu hadisə 1299-cu ilin (1920-1921) Hüt çevrilişindən və Rzanın ordu başçısı elan olunmasından əvvəl olub. Rza xan bu əhvalatı çox sevirdi; İranda olduğu, müttəfiqlərin İrana daxil olduğu, özünün isə Moris adasına sürgün edildiyi günə qədər vaxt-bivaxt həmin hadisəyə işarə edərdi və özünü elə aparardı ki, sanki bu hadisənin heç ona daxil yoxdur, onun uğurunun, hakimiyyətə doğru yürüşünün, səhiyyə taxt-tacını ələ keçirməsinin başlanğıc nöqtəsi bu hadisə olmayıb.

(Azərbaycan dilində ilk dəfə)

Sonuncu İran şahının sarayında saraydaxili intriqalar

Məhəmməd Rza Pəhləvinin anası Bakılı Tacülmülükün xatirələri

Şah Sultan Hüseyin Səfəvi dedi:

- Böyük əksəriyyətin fikrinin əleyhinə rəftar etmək yaxşı olmaz. Bir halda ki, bütün dövlət orqanları onu himayə edir, mən nə üçün ona qarşı iltifatsızlıq edim? Buna görə də, hesab edirəm ki, fəxri xələtdən əlavə, onun istifadə etdiyi beli ağzı polad cövherindən, sapı cəvahirlərlə bəzənmiş bir bellə əvəzləyək.

Bu izahatı verdim ki, Rza ilə bağlı bir neçə xatirəni danışım. Rza əvvəllər dindar və imanlı adam idi, amma sarayda bir neçə nəfərin təsiri ilə onun zehni yavaş-yavaş dəyişdi və məzhəb təəssübkeşliyi azaldı. O zaman Tehranın Səngəloc məhəlləsində böyük bir palma ağacı var idi. Təziyə günlərində 50-60 adam onu qaldırmaq və Tehranda gəzdirmək üçün altına gedirdi. Mənim yaşadığım Tehranın o zaman necə şəhər olduğunu yaxşı bilirlər.

Səngəloc, Qəvvam bazarçasından, Seyidnəsrəddin, Sərqəbr ağa və Baharistandan ibarət olan bu paytaxt şəhəri yığcam idi. Tehranın xaosu Baharistana qədər uzanır, Qəzvin darvazasında sona yetirdi. Tehranın ətrafında bir neçə darvaza vardı və şəhərin ətrafına xəndək çəkilmişdi. Gecələr xəndəklərin üstündəki taxta körpüləri qaldırıldı ki, heç kəs keçməsin. Hava isti olanda şəhəri toz-torpaq bürüyür, bir az yağış yağanda palçıq dizə çıxırdı. Hər məhəllənin, küçənin başında topa - topa daş yığılır, məhəllənin axırında "yolkəsənlər" toplaşır.

Onlar kasıb-kusubdan, məhəllə sakinlərindən bac alırdılar.

(Qeyd: Bu deyilənlər doğru deyil. Həqiqətdə, o zaman bugünkü mənada nizami qüvvə və polis olmadığından, məhəllə sakinləri və oralarda yaşayanlar özləri məhəlləni və camaatı gecə-gündüz mühafizə etmək məqsədilə adamlar seçib xidmətə göndərirdilər.)

Rzanın da öz xüsusi dəstəsi vardı. (Əlbəttə, bu səltənətin qətlinə aiddir). Rza İşrətabadda olan kazakları səliqəli şəkildə düzər, özü isə başına və üzünə palçıq sürtüb, ayaqyalın halda dəstənin qabağına düşüb sinə vura-vura gedərdi.

Bu mərasimdə kazak dəstələri çox cəlbədiçilərə görünərdi; onlar özləri ilə bir dəstə balabançı götürür (keçmişdə ordudakı musiqi dəstəsi balabançı adlanardı), həmin balabançılar matəm marşı çalar, kazaklar cəlbədiçiləri növhələr oxuyardılar, məsələn:

Əgər Kərbəladada olsaydı kazak, Hüseyin tək-tənha qalmazdı heç vaxt!

(Qeyd: Rza şah hakimiyyətə gələndən qədər və hətta hakimiyyətinin ilk dövrlərində çox dəyanətli görünürdü. Xüsusilə də, çevrilişdən sonrakı ilk iki-üç ildə əzadarlıq mərasimində daim əzadların ardınca gedər, bəzən isə başa keçərdi. Onun xüsusi xidmətçisi olan Süleyman Behbudi öz xatirələrində məhərrəmlik günlərindəki əzadarlıq mərasimlərində Rza şahın iştirakını səth edərək belə yazır: "Məhərrəm-ül hərəm əyyamının əzadarlıq mərasimlərində hərbiçilər bir-biriləri ilə rəqabətə girərdilər. Kazaklar bir hissəsi təchizat anbarı olan həmin məşq meydanını təkyə-qaha çevirib, əzadarlıq edərdilər. O zaman mühüm əzadarlıq dəstələrindən biri kazaklar bölməsi idisə, digəri də Çala meydan dəstəsi idi. Dəstə yola düşəndə həzrəti - Əşrəf (Rza xan), briqada generalı, mirpəncilər kimi yüksək rütbəli zabitlər kazakların önündə irəliləyərdi. Ətəyində saman olan əvvəlcədən müəyyənlanmış bir nəfər pərakəndə şəkildə başqalarının başına saman tökərdi. Günlərin birində gördüm ki, bazar tərəfdən gələn çoxsaylı kazak dəstəsi Nasiriyyə xiyabanına doğru hərəkət edir. Kazak sinəzənləri növhə oxuyaraq hamısı sinə vurur və xorla deyirdilər:

parad və məşq keçirilən böyük meydanın ortasındakı Milli bağa gələrdi. Toz-duman havaya qalxar, xülasə, bir həngamə qopardı ki, gəl görəsən. Bütün bu əhvalatdan sonra sizə bir xatirə söyləmək istəyirəm: Rzanın hakimiyyətə gəlməsinə təxminən bir il qalmışdı, tarixi dəqiq yadımda deyil (Qeyd: hicri-şəmsi 1302-ci il (1924)). Əhməd şah Fransaya gedərək Parisdə yerləşmişdi. Həmin ilin əzadarlıq günlərində Tehranda şayiə yayıldı ki, Hicaz vəhəbiləri Həzrəti Məhəmmədin (s.) pak və müqəddəs məqbərəsinə hücum edib, onu dağıdıblar. Bu zaman Tehran camaatı Səngəloc məhəlləsindəki o böyük palmanın altına toplaşib hərəkətə başladılar. Tehran şəhərinin ətraf yerlərindən gələn insan dəstələri də böyük və geniş həyətli olan Topçu meydanına tərəf yollandılar. Kazak dəstələri də digər dəstələr kimi, Topxana meydanına toplaşmışdı. Qəzəbli və əsəbi insanlar yumruqlarını havaya qaldırıb, nizamlı şəkildə "Ya Məhəmməd!", "Ya Məhəmməd!" - deyər qışqırırdı.

Elə bu əsnada bir dəstə adam o zaman kazakların komandanı olan Rzanın qarşısına gəlib, onu əlləri üstünə qaldırdı. Rzanı qaldıran bu adamlar kazakları alqışlayan müxtəlif şüarlar qışqırırdılar. Onlar belə güman edirdilər ki, kazaklar gedib, həzrəti rəsulün məqbərəsinə təcavüz etmiş hicazlılardan intiqam alav və onları cəzalandıra bilər. Kazakların himayəsi ilə bağlı bu şüarlar ərz olunduğuna, vəhəbilərin rəsuli-əkrəmin məqbərəsinə hücumu ilə bağlı xalqın son dərəcə qəzəbləndiyinə görə, diqqətlərin üzərinə yönəldiyini görə fəvqaladə dərəcədə qorxaq olan Əhməd şah həmin günlərdə demişdi: "Mən bir də İrana ayaq qoymaram, çünki vəhşi rəiyyəti bir yumruqla məni candan edə bilər".

Hamı elə güman edir ki, Rza iri gövdəli, ucaboy adam olduğu üçün zarafət, əyləncə və gülüş nə olduğunu bilməyib. Buna görə də, indi Rzanın məzəli işlərindən danışacağam.

Bir dəfə ab-havanı dəyişmək, istirahət və əyləncə məqsədi ilə Çalusa getmişdik. Şəhərin hərbi komendantı və eyni zamanda Çaludakı ipəkçilik fabrikinin direktoru bizi qarşıladı və xoşgəldin zamanı Rzadan xahiş etdi ki, şəhərin əsas meydanında heykəlinin qoyulmasına icazə versin.

Rza dedi:

- Bu iş nə qədər xərc istəyir?

Komendant dedi:

- Beş min tümən!

Rza gülümsünərək:

- Əgər bu pulu mənim özümə versəniz, ömrümün axırına qədər şəhristan meydanında dayanaram.

Bir dəfə Rza Tehranın Toxuculuq fabrikinə gedəndə gördü ki, qol saatını itirib. Reyin ətrafında alman mühəndisləri tərəfindən tikilmiş bu fabrikdəki görüşdə şəhərin Təhlükəsizlik İdarəsinin müdiri də onunla birlikdə idi. Rza saatı itirdiyi barədə ona məlumat verdi və görüş bitəndən sonra yenidən şəhərdəki iqamətgahına qayıtdı. Rza saraya qayıdanda görür ki, saat sarayda mizin üstündədir, fabrikdə itməyib. Buna görə də, telefonun dəstəyini qaldıraraq, saatın tapılması barədə müdiri məlumat vermək istəyir. Ancaq müdiri dəstəyi qaldıranda Rzanın xəttə olduğunu görüb, saatın tapılması barədə məlumatı dinləmədən deyir:

- Əlahəzrət, narahat olmayın, biz saat oğurlarını tapıb tutmuşuq və həbsə atmışıq. Əlahəzrətin saatının oğurlanmasında iştirak edənlər hər şeyi etiraf ediblər.

Rza deyir:

- Pərdər suxtə, saat itməyib, qarşımdadır. Bu adamlar saatı oğurlamalarını necə etiraf ediblər?

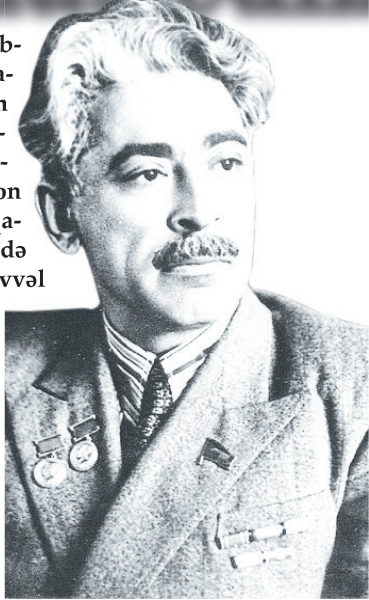
Ardı 8-ci səhifədə

Səməd Vurğun Qobustanı necə xilas edib...

Bakıdan 50-60 km cənub-qərbdə yerləşən Qobustan qayaları kompleksi. Dünyanın ən qədim yaşayış məskənlərindən və nadir mədəniyyət ocaqlarından biri olan Qobustandakı on min il, on beş min il tarixə malik qayaüstü rəsmlər ölkəmizin ərazisində yaşayan insanların hələ on min il əvvəl gözəlliklə ünsiyyətdə olduğunu, rəsm çəkdiyini, rəqs etdiyini sübuta yetirir.

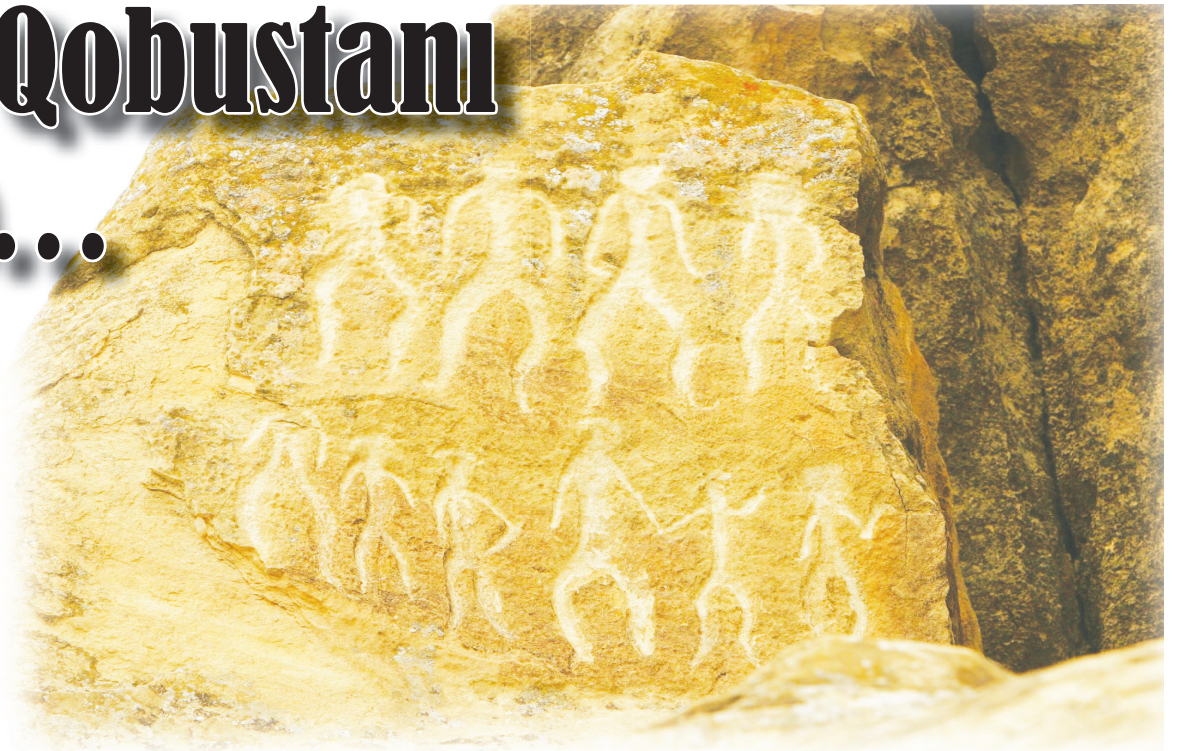
Azərbaycanın ilk arxeoloq-etnoqraf alimlərindən biri olan əməkdar elm xadimi İshaq Cəfərzadə 1939-40-cı illərdə apardığı ardıcıl tədqiqatlar sayəsində Qobustanı elm aləminə tanıtdırıb. Ümumiyyətlə, 70-dən çox maddi mədəniyyət abidəsini aşkara çıxaran İshaq Cəfərzadə bütün həyatını Qobustana həsr edən, bu bənzərsiz məkanı Azərbaycan və bəşəriyyətə qazandıran fədakar insandır.

Görkəmli arxeoloq Qobustanda 5000-ə yaxın qayaüstü rəsm aşkarlayıb. Həmin tarixi-mədəni abidələrin hamısı qeydə alınmaqla yanaşı, alimin həyat yoldaşı, Azərbaycanın ilk qadın rəssamlarından olan Səfiyyə xanım tərəfindən dəqiqliklə kağıza köçürülüb.

Yəqin, çoxları akademik İshaq Cəfərzadə və xalq şairi Səməd Vurğunun Qobustanı məhv olmaqdan xilas etdiklərini bilmir.

1940-50-ci illərdə Qobustanda daş karxanası yaradılıbmış. Qobustandakı qayalar sayəsində müharibədən qayıdan əsgərlərə ev tikilmiş. İshaq Cəfərzadə bu karxananın fəaliyyətinin dayandırılmasıyla bağlı respublikanın rəhbəri Mircəfər Bağirova dalbadal məktublar yazıb şikayətini çatdırsa da, bir faydası olmayıb. Bağ-

rov İshaq Cəfərzadəni yanına çağırır və qəzəbli şəkildə deyir: "Sən o qayalarda üç-beş cızıq tapmışan deyə mən sovet əsgərlərinə ev tikməyim?!"

Əlacsız qalan İshaq Cəfərzadə o vaxtlar Elmlər Akademiyasının vitse-prezidenti olan Səməd Vurğuna müraciət edib. Vəziyyətdən narahatlıq hissi keçirən Səməd Vurğun başqa mübarizə üsulu seçib. Vaqif Səmədoğlu xatırlayırdı ki, İshaq Cəfərzadənin zəngindən sonra atası respublika Ali Soveti Rəyasət Heyətinin sədri kürsüsündə əyləşən Mirzə İbrahimova zəng vurub. Təcili Qobustana getməli olduğunu bildirən şair ondan

yardım istəyib ki, sənin məşinin hökumət məşini, Qobustanın ərazisinə girəndə saxlamazlar.

Həmin vaxt atasıyla Qobustana gedən mərhum Vaqif Səmədoğlu baş verənləri belə xatırlayırdı: "Ən az 50-60 qaya kəsilmişdi. Üzərindəki rəsmləri gözlərimlə görmüşəm. Bu, dəhşət idi..."

Səməd Vurğun, Respublika Prokurorluğundan gələn bir adam və yeniyetmə Vaqif Mirzə İbrahimovun boz rəngli "ZİL" məşinində Qobustana yollanıb. Buldozer və daşkəsən məşinlərin qayaları kəsdini görüb dəhşətə gələn xalq şairi prokurorluq işçisininin tapançası-

nı istəyib. Onun əsl məqsədinin nə olduğunu bilməyən yol yoldaşı tapançasını qoburundan çıxararaq ona uzadıb. Səməd Vurğun məşindən düşən kimi buldozerçini nişan alıb tətbiqi çəkəndə prokurorluq işçisi cəld şairin əlini yuxarı qaldırır və xoşbəxtlikdən hədəfə dəyməyib.

Məhz həmin hədəfdən yayınan atası nəticəsində Qobustan xilas olub və yarım əsr sonra UNESCO-nun Mədəni İrs Siyahısına daxil olub.

P.S. Fərəc Qarayevin yazdığı "Qobustan kölgələri" baleti bu günlərdə Parisdə, UNESCO-nun mənzil-qərarğahında nümayiş olunub.

LEYLA

Əvvəli 7-ci səhifədə

Sonralar Rza bu əhvalatı bir neçə dəfə danışdı, məqsədi şəhər təhlükəsizlik idarəsinin qüdrətini göstərmək idi.

(Qeyd. Ümumiyyətlə, diktatura hökumətinin əsas üsulu zillət və işgəncədir. Rza şah təhlükəsizlik xidmətinin zərpərəst rəisinin və xəfiyyə aparatının (Təhlükəsizliyin Təmini və İşlər İdarəsi) köməyi ilə çoxlarını işgəncələrə məruz qoyub qətlə yetirdi. Ən ağır işgəncə 53 nəfərlik qrupun başına gətirilmişdi. Həmin qrupun üzvlərindən biri olan mərhum Bozorg Ələvi Rza şahın işgəncələri haqqında yazırdı: Nəzmiyyə zindanında yoldaşlarımızı qarşı elə vəhşi işgəncə tətbiq edirdilər ki, onlardan bir neçəsi həmin işgəncələrdən qurtulmaq üçün müstəntiqlər nə istədilsə, onu "təsdiq" və "ətiraf etdi". Hətta yoldaşlardan biri bir neçə saatlıq işgəncədən azad olmaq xatirinə başqa şey fikirləşə bilmədiyinə görə, "Hitlərə qarşı terror hazırlamaq planı" olduğunu etiraf etmişdi").

Bir nökrərimiz var idi, bizə ev işlərində kömək etmək üçün Rza onu kazak evindən gətirmişdi. Təsədüfdən, onun adı Qulamrza idi. Bu cavan oğlan Rza ordu komandanı olana qədər bizim əvvəlki evimizdə (Həsənabadın dördüncü küçüyündə) qalıb, alış-veriş, təmizlik, ev işlərində bizə kömək eləyirdi.

Bir gün Rza çağırır bizim yanımızda ona belə dedi:

- Nə üçün son günlər tutqun və qəmlisən?

Nökrə özünü itirərək:

- Aşiq olmuşam,- deyər cavab verdi.

Rza:

- Bu, çətin məsələ deyil, - dedi, - aşiq olduğun adamı göstər, sənin üçün elçi göndərək.

Bakılı Tacülmülükün xatirələri

Qulamrza:

- Siz hər kəsə ki, əmr etsəniz (!) ona aşiqəm, mən özüm nəkarəyəm ki, başqa birinə nəzər yetirəm, -dedi.

Biz uzun müddət nökrərimizin bu sərəsəm sözlərinə güldük.

Başqa bir xatirəm Səədabadın ətrafında dolaşan çaqqallarla bağlıdır. 1310-cu ilə (1932) qədər Səədabadın ətrafı biyabanlıq idi. Burada ancaq üzüm və səbz yetişdirilirdi. Səədabadın özündə isə qədimdən bəri kol-kos bitirdi. İri və şirin salxımları olan üzümlük hər gecə ətrafdakı çaqqalları üzüm yemək üçün Səədabada cəlb edirdi. Çaqqalların ulaması ucbatından biz bəzən günlərlə yata bilmirdik.

Rza nə qədər mühafizəçi, qoruqçu qoydusa, xeyri olmadı, çaqqalların Səədabada hücumu, onların qıcıqlandırıcı və bezdirici ulaması davam etməkdə idi.

Rza bir gün polis rəisini çağırtdırır, ona çaqqallarla mübarizə barədə tapşırıq verdi. Polis rəisi bütün mühafizəçiləri silahlandıraraq pusquda qoydu ki, gecələr çaqqalları güllələyib, onların səsinə kəsinslər. Ancaq ajanların əksəriyyəti narkoman, necə deyərlər, "şirəçi" olduqlarından, bir iş görə bilmədilər və hətta keşikdə olduqları vaxt yuxuya getdiklərindən çaqqallar

tərəfindən yaralanmış və xəsarət almışdılar.

Nəhayət, Rza şəxsən özü çaqqalları məhv etmək barədə düşünməyə məcbur oldu. O, yerli ovçuları və ətraf kəndlərin əhalisini toplayıb dedi ki, səhərdən hər kim bir çaqqal leşi gətirsə, iki qran ənam alacaq.

Elə həmin günün səhəri bir neçə ovçu sərəfli şah sarayının həyətinə yeddisekkiz çaqqal leşi gətirib iki qrandan pulunu aldı. Birisi gün ovçuların sayı ona çatdı, beləliklə, həftə ərzində ovçuların və öldürülmüş çaqqalların sayı artmaqda davam etdi.

Rzanın adəti var idi; səhər tezdən oyanar, qədim Səədabad bağında və sarayın həyətinə gəzərdi. Elə ki, Rza ayağını baryra qoyardı, ovçular, xüsusi təşkil edilmiş

kimi, uzun bir sraya düzülər, hər biri bir neçə çaqqal ölüsünü onun ayağının altına atıb, ənam gözləyirdi. Bu vəziyyət bir neçə ay davam etdi, yavaş-yavaş çaqqalların ulaması azaldı və sonda tam kəsildi. Çaqqal ev itlərindən və ca-

navarlardan daha ağıllıdır.

Saray xidmətçiləri çaqqalların ölüsünü saray meydanının ətrafında yığıdılar. Çaqqallar yavaş-yavaş öz həmcinslərinin cəsədinə diqqət yetirməyə başladılar və başa düşdülər ki, saray üzümlərini yeməyin axırı yoxdur. Buna görə də, quyruqlarını bellə-

rinə qoyub oradan uzaqlaşdılar. Baxmayaraq ki, artıq bir neçə həftə idi parkın və Səədabad qəsrinin ətrafında çaqqalların ulaması eşidilmirdi, amma yenə də hər gün çaqqal leşi vermək və ənam almaq macərəsi davam edirdi. Bu o vaxta qədər davam etdi ki, axır bir gün Rza əsəbləşdi və ovçuları görün kimi qəzəblə onları təhdid edərək dedi: "Əgər çaqqalları haradan gətirdiyinizi deməsəniz, sizi falaqqaya bağlayacağam".

Xülasə, məlum oldu ki, nəinki Səədabad sarayının həndəvərində, hətta Cəfərabad, Qasımabad kimi ətraf kəndlərdə də çaqqalların nəslini kəsildiyindən, ovçular gecələr Uyən, Yoncazar, Kənsolğun, hətta İmamzadə Davuda gedib, oralarda çaqqal ovlayır, səhər tezdən Səədabada gətirib ənam alırlar.

P.S. Yazıdakı qeydlər "Pəhləvi kraliçası" memuarının redaktoru Doktor Əmir Xatəm Fərformaiyaya məxsusdur.

(Ardı gələn sayımızda)

Farscadan tərcümə etdi: İbrahim QULİYEV

Sözə, bədii mətnlərə tarixin bütün dövrlərində ehtiyac olub. Söz – zamanın biləyindən yapışan, onun nəbzini yoxlayan bir təbib olub həmişə. Gərdisin əli hər yerdən üzüləndə, dünya qələmin gücünə, bədii sözə söykənib. Bunu zaman-zaman sınaqlardan keçən ədəbiyyatımız da təsdiqləyir. Təəssüf ki, yazılan gözəl əsərlərlə yanaşı, bu günün mənzərəsi fonunda yaşanan xaotik bir söz bumuna da şahid oluruq. Bu, əsl sözə qiymət verən oxucularda bir xəyal qırıqlığı yaradır. Ədəbi mühitdə yaşananlar, məsələn, yaşından, təcrübəsindən, istedadından asılı olmayaraq, romançılığa aludə olmağın bu gün bir dəb halını alması, nəticədə sözün urvatdan düşməsi ədəbiyyatsevərləri məyus edir. Belədə klassiklərimizin tarixin dolanbaclarından keçib gəlmiş əsərlərinə bir daha üz tutmağa dərin ehtiyac duyulur. Bu baxımdan, böyük sənətkarlarımızın əsərlərindən örnəklər verməyi planlaşdırmışıq. Azərbaycan ədəbiyyatının məşhur ədəblərindən Süleyman Sani Axundovun hekayəsi ilə missiyamızı davam etdiririk.

- Əlbəttə vaxtınız yoxdur... Gündə bir hoqqa çıxardırsınız...

Bunu eşitdikcə Qulam gülməyə başladı.

- Heç bu gün ananın başına gələn qəziyyədən xəbərin varmı?

- Səlimə nə-nə, nə olmuş? Söyləyiniz, - deyə İbrahim rica etdi.

- Nə söyləyim? Abır-həya çıxdı getdi...

- Yəqin yoldaş da fikir edəcəkdir ki, mən davakar, arvad incidən bir adamam. Əsla, yox. Mirzə Qulam təsdiq edər ki, mən köhnəpərəst deyiləm. Oğlum da onun yanında oxuyur, qızını da bu ildən uşaq bağçasına qoymuşam, ancaq bu evi yuxulmuş arvad evini-əşiyini atıb küçələrə düşübdür ki, mən molların təqlidini çıxaranlara tamaşa edəcəyəm. Mən deməyirəm ki, tamaşa etməsin, lakin qabaqca evini, həyətinə süpürsün, xörəyi hazırla etsin, uşaqların qarını doyursun, sonra hansı cəhənnəmə istəyirsə, itilib getsin. Mirzə Qulam bilir ki, mən bu arvadın nə əziyyəti və məşəqqət çəkirim. Nə üçün? Çünki bu bədbəxt qızı bədbəxt, elmsizdir, ay kaş bu Şura hökuməti otuz-qırx il bundan irəli gəlmiş olaydı! Onda biz də oxumuş, tərbiiyəli ailə sahibi olmuşduq.

Burada Məşədi Səfər bir nəfəsini alıb kursudə oturdu.

- Mirzə Qulam, mənə yoldaşla tanış etmədin. Yoldaş nə iş sahibidir?..

- Ay Məşədi Səfər, qurma saat kimi aramsız zıncırovunu çalır-san. Heç fürsət verirsənmi ki, tanış edim? - deyə Qulam cavab verdi. Sonra məşədiyə mənalı baxışla:

- Bizim yoldaş yazıçıdır!

- Təxminən iki milyon yeddi yüz min, - deyə Qulam cavab verdi.

- Atan oldu rəhmətlik, bu miqdarın yeddi yüz minini papaq geyməyənlərə çıxaraq, yarısını ünas tayfasına, yerdə qalar bir milyon. Demək, papaq geyən bir milyon candır. Orta hesab ilə ildə on min dəri lazımdır. Dərinin birini 30 manatdan götürsək, hökumətimiz ildə 3 milyon manat itirir. Bax, mən bu siyasəti başa düşə bilməyirəm, indi fikrimi anladınız mı? - deyə Məşədi Səfər sordu.

- Məşədi Səfər, nə üçün ticarət siyasətinizə qadınların çadralarını daxil etməyirsiniz?

- Onun bu mətləbə dəxli yoxdur. Mən köhnəpərəst deyiləm, çadranın atılması tərəfdarıyam. Mən arvadım Səkinəyə min dəfə demişəm ki, arvad, bu mirası at getsin, lakin o özü atmayıb. Qadınlara zor etməyi vicdanım qəbul etməyir, - deyə Məşədi Səfər meydana çağırıcı bir nəzərlə baxdı:

- Məşədi Səfər, qadını döyməyə vicdanınız necə yol verir?

Bax, mən buna yoxam

(hekayə)

İbrahim çadra, papaq və əski əlifba əleyhinə təşkil olunmuş mədəni hücum kampaniyasında iştirak edərək çox çalışdığı üçün artıq yorulmuşdu. Mənzilinə qayıdarkən, rəfiqi Qulamgildə bir qədər dincini almağı və onun xəstə oğlunu yoluxmağı qət etdi. Qapıdan içəri daxil olduqda Qulamdan başqa, qısa boylu, ortayaşlı, başında 60-70 manata dəyən bir papağı olan həkimi masa üzərində oturub, resept yazan gördü. Qulam ilə salamlaşdı xəstə çocuğunun halını sordu:

- Mədəni hücum kampaniyamız nə cür keçdi? - deyə Qulam sordu.

- Çox gözəl və şənlikli keçdi, - deyə İbrahim cavab verdi. Doktor üzünü ona çevirib dedi:

- Məncə, küçələrə düşüb "çadra daloy" deməyin heç mənası yoxdur. Belə şeylər öz-özünə məhv olub gedəsidir. Burada inqilab yox, təkamül yolu ilə getmək lazımdır. Yetişməmiş bir meyvəni dərməkdən mənfəət əvəzinə zərər və bəlkə də, xəta gələ bilər. O ki qaldı, papaq məsələsinə, bunda mən heç yoxam. Ümumiyyətlə, bir tayfanın milli libasını dəyişdirməyi mən tarixi səhv hesab edirəm, istər onu dəyişdirən dəli Petro olsun, istər Mustafa Kamal. İbrahim:

- Möhtərəm doktor, - dedi, - fikrinizdən çox əskilik qoxusu gəlir! Mənim az olmuş olsa, nəbatat elmindən bir qədər məlumatım vardır. Min ildən ziyadə meyvəsi dəyməyən nəbatət eşitməmişəm. Hərgah elə meyvə varsa, onun dəyməsi çox uzun və bəlkə də müşkül olduğu üçün dərib heyvanlara atılması lazım gəlir. O ki qaldı papaq məsələsinə, həkimlərdən papaq tərəfdarı olan şəxsi indiyə kimi eşitməmişdim, biləks, onlar papağın zərərindən söyləmişlər...

- Yoldaş, onlar da sizin kimi mətləbə dərin, geniş və ətraflı baxmamışlar. Libas hər torpağın təbiətinə görə yaranmışdır. Ərəbistanda - aba, əmmamə; Dağıstanda - yapıncı, başlıq; bizim Azərbaycanda - siz dəyən yosma papaq, çuxa. Həmin yosma pa-

papaq - kəndlilərimizi yağmır vaxtı yağışdan, qış vaxtı qardan qoruduğu kimi, yeri gəldikdə yastıq vəzifəsini də ifa edir. Bu papağı kepka və ya şlyapa ilə əvəz etmək mümkündürmü? - deyə həkim, dəyərli məlumatını isbat etdi. Qulam doktora cavab verərək:

- Nə üçün mümkün deyil, - dedi, - yay fəsli Muğan və Mil düzlərinin təndir kimi üzü qarşan istisində yosma papağın altında tər çəsmə kimi axıb türk kəndlilərini oda yaxarkən həmin yerdə malaqanlar yüngül gülüş papaqla başlarını günəşin yandırıcı şöləsindən mühafizə edirlər.

Doktor məsələyə ancaq praktiki tərəfdən yanaşırdı, onu da sübuta yetirə bilməyirdi. İbrahim Qulam müraciətlə dedi:

- Doktor, papağın zərərini, kəsafətini bizdə ona bir "namus" və "müqəddəs" kimi baxılmağı və ekonomiya cəhətinə kəndliləyə əlverişli olmadığını unudub, fəqət bir millətçilik nöqtəyi-nəzərindən baxır...

Söhbətin bu yerində doktor saata baxıb:

- Yoldaşlar, söhbətimiz çox maraqlıdır, fəqət naxoşlar mənə gözləyir, - deyə ayağa qalxdı və xudahafiz edib getdi. Bu vaxt Səlimə nə-nə podnosda üç stəkan çay içəri girdi.

- Xoş gəlmişsən, oğlum, çoxdan bəri bizi yad etməyirsən, - deyə Səlimə nə-nə İbrahimi məzəmmət etdi.

- Səlimə nə-nə, şüglum çoxdur, vaxt tapmayıram ki, gəlib sənənlə söhbət edəm...

- Səlimə nə-nə, bircə mənim bu yanımda otur, bu çayı da içə-içə mənə nağıl et, görüm bu gün başına nə iş gəlmiş? Yoxsa sənənin canına, bu saat durub gedərəm.

- Otur, otur, oğlum, söyləyəm. Bu səhər uşaqlar üçün yumurta almağa dükan getmişdim. Yumurtaları alıb çarşafımın ucuna büktdüm. Evə qayıdanda sizin dəstələyə rast gəldim. Onlar yanımdan keçəndə bir dəcəl uşaq "çadra daloy" deyərək çarşafımı başımdan dartıb yerə saldı. Yumurtalar çilik-çilik oldu. Ağzıma gələni dedim. Hayasız adamlar da "çadra daloy", - deyərək gülməyə başladılar... Bunu eşitcək İbrahim qəhqəhə ilə gülməyə başladı. Qulam da ona qoşuldu. Sonra Səlimə nə-nə dedi:

- Dediniz: padşah olmasın.

- Dedit: olmasın.

- Dediniz: dövlətli olmasın.

- Dedit: olmasın.

- Dediniz: bəy, xan, ağa, xoze-yin olmasın.

- Dedit: olmasın.

- İndi nə deyirsiniz ki, çadra olmasın. Bax, mən buna yoxam!..

- Yenə Məşədi Səfər arvadını döyür. Haraya gedim, - deyə Səlimə nə-nə həyəətə çıxdı.

- Qulam, Məşədi Səfər kimdir? - deyə İbrahim sordu.

- Məşədi Səfər bu evin sahibidir. Özü də quzu cildinə girmiş bir qurddur. Danışanda deyirsən ki, əski bir kommunistdir. Ləqəbi də "Siyasətçi"dir. Yəqin ki, bir azdan sonra özü buraya gələcəkdir; çünki hər bir belə ittifaqda mənim yanımda özünü saf çıxarıb, arvadı Səkinəni taqsırlandırır.

Doğrudan da, bir azdan sonra Məşədi Səfər söylənə-söylənə içəri girdi.

Cavanlarla salamlaşdı. İbrahimi işarə edərək:

Məşədi Səfər, bunu eşitcək, cəld yerindən qalxıb, iki əli ilə İbrahimin əlini sıxaraq:

- Yoldaş, sizinlə tanış olmağa çox şadam! Mən yazıçıları artıq dərcə-də sevirəm. Bəlkə, artıq-əskik söz danışdım, mənə əfv edəsiniz. Mən özüm çox basavəd adamam; qəzet-jurnal gecə və gündüz əlimdən düşür. Ələlxüsus siyasəti çox sevirəm. Ləqəbim də "Siyasətçi"dir. Ancaq yoldaş, Şura hökumətinin bir siyasətini mən başa düşə bilmədim. Bu barədə fikrinizi bilmək istərəm.

- Dediniz: Allah yoxdur.

- Dedit: yoxdur.

- Dediniz: peyğəmbər, imam yoxdur.

- Dedit: yoxdur.

- Dediniz: möscid, molla, seyid, mərsiyəxan yoxdur.

- Dedit: yoxdur.

- Dediniz: ünas ilə zükur¹ müsavidir.

- Dedit: müsavidir.

- Axırda dediniz: əskidən bizə miras qalmış çadra yox olsun.

- Dedit: yox olsun.

- İndi də deyirsiniz ki, papaq da yox olsun. Bax, bunda mən yoxam!..

Bunu eşitdikdə İbrahim gülməsinə başladı:

- Məşədi Səfər, bir belə "müqəddəs" şeydən əl çəkə bildin, nə üçün bu "namus" papağından əl çəkə bilməyirsən?

- Yoldaş, görünür ki, mətləbə dərin-dən fikir vermədiniz. Mənim sözüm papaqda deyil, siyasətdədir. İstəyirsiniz bu saat bu papaq əvəzinə başıma nəinki kepka, lap lodrağan (lüteran) qalpağı qoyum. Mən köhnəpərəst deyiləm; Mirzə Qulam təsdiq edər, ancaq bir mənə deyən görüm, Azərbaycanda nə qədər can var?

- Yoldaş, o lazımdır; çünki qadın tayfası uşaq tayfası kimidir. Onlara quru söz kar etməz, yeri gəldikdə döymək lazımdır. Yoldaş, mətləbdən kənara çıxdıq.

Sualıma cavab gözləyirəm.

Qulam dedi:

- Məşədi Səfər, siz, necə ki, bir alış-verişçi...

- Rica edirəm, səhvini düzəldiniz, mən sənətkaram.

- Bəli, siz sənətkarsınız, ancaq siz hökumətin hər bir tədbirindən sandıqçılara para toplamaq gözləyirsiniz; bu yalnız bir nəzərdir. Hökumət, maarif, səhiyyə və qeyri mədəni işlərə milyonlar sərf etdikdə öz para sandıqlarını güdməyir, dəri və çadradan gələn paranı öz böyük məqsədinə qurban edir.

- Məşədi Səfər, izinizlə bir sual da mənə vermək istəyirəm.

- Buyur, yoldaş yazıçı.

- Sizin sənətiniz nədir?

- Mənim?.. Sənətim?.. Nə üçün soruşursunuz? Onun mətləbə dəxli yoxdur.

- Heç, bilmək istəyirəm.

- Mən... papaqçıyam.

- Onda mətləb aydın oldu... Məşədi, hökumətin bu yeni tədbirindən nə üçün xofa düşmüşünüz, o da aydın oldu.

- Yox, yoldaş, vicdanım haqqı səhv edirsiniz... Mən elə adam deyiləm. Mirzə Qulam təsdiq edə bilər.

- Yenə zalım qızının səsi gəlir. Gedim görüm uşaqları incitməyir ki, - deyə Məşədi Səfər qalxıb getdi.

İbrahim soruşdu:

- Qulam, sən nədə yoxsan?

- Mən də çadra ilə papağın indiyə kimi yaşamasında yoxam.

¹ Ünas ilə zükur - qadınla kişi

Qahirə Kitab Sərgisinə hazırlığımız nə az, nə çox, düz 2 ay çəkdi. Əvvəlcədən nəzərdə tutulan görüşlər təşkil edildi, sərgiyə aparacağımız nəşr nümunələri, "Azərbaycan ədəbiyyatı və ədəbi əlaqələr" mövzusunda məruzə və s. hazırlandı. Bu və digər məsələlərin həlli üçün xeyli işlər görüldü. Səfərimizlə bağlı bütün məsələlərin həllində Misir Mədəniyyət Mərkəzinin direktoru Əhməd Sami Eladi də bizə çox böyük köməklik göstərdi. Qərər, gec oldu, güc oldu!

26 yanvar

Bəli, vaxt-vədə gəlib çatdı. Tərcümə Mərkəzinin ərəb dili mütəxəssisi Şahin Ələsgərovla birgə sərgidə ölkəmizi və Tərcümə Mərkəzini təmsil edəcəkdik. 46-cı dəfə keçirilən bu sərgi dünyanın ikinci böyük kitab sərgisidir. Yadımda ikən deyim: sərginin ərazisi o qədər böyükdü ki, orada olduğumuz müddətdə həmin məkanı başdan-başa gəzib qurtara bilmədik. Hər gün səhər saat 9-dan başlayaraq, 5 Misir funtuna bilet alan ziyarətçilərin növbəsinin ucubacağı görünmürdü. Nəzərə alsaq ki, qadınlarla kişilər ayrı-ayrı qapılardan içəri daxil olurlar, onda sərginin əzəməti bütün mənzərəsiylə gözünüzün qarşısında canlanır.

Türkiyədə Atatürk Hava Limanında Qahirəyə uçan təyyarəyə mindik. Qahirə hava limanında isə bizi qalacağımız otelin işçiləri qarşıladılar.

Səhər ilk görüşümüz Misir Milli Tərcümə Mərkəzinin direktoru Ənvər Muğislə oldu. Bizi gülər üzlə qarşılayan mərkəz rəhbəri öz fikirlərini bölüşdü, Tərcümə Mərkəzi ilə qarşılıqlı əməkdaşlıq məsələlərindən danışdı. Görüş olduqca səmərəli keçdi. Yüzdə 100-ə yaxın ədəbiyyat nümunəsi də ötürülmədi. Qahirəli sürücülərlə, otel işçiləri ilə çətin dil tapa bildirdik. Yaxşı ki, dadımıza Mədəni İrsin İnkişafı üzrə "Halqa" təşkilatının rəhbəri Seymur Nəsirov çatdı. Məlumat üçün deyim ki, Seymur müəllimin dünyanın 50 ölkəsindən tələbələri var. O, təşkilatın işçisi Rahil Nəsirova orada olduğumuz günlərdə bizi müşayiət etməyi tapşırırdı. O, özü də bizimlə maraqlanırdı, hər işdə bizə yardımçı olurdu. Qürurla deyə bilirik ki, 115 mənbəni ehtiva edən "Azərbaycan ərəb mənbələrində" (mənbələrin bir çoxu ilk dəfə bu yöndə tədqiq olunur) adlı kitabın müəllifi olan S.Nəsirov Misirin ən qədim kitabxanalarından Azərbaycanın tarixinə, ədəbiyyatına və görkəmli şəxsiyyətlərinə aid dəyərli məlumatları üzə çıxarıb. Təəssüf ki, 15 illik gərgin zəhmətin bəhrəsi olan bu nəşrdən Azərbaycanda az insanın xəbəri var.

27 yanvar

Səhər tezdən Misirin məşhur Ain Şəms Universitetinin "Ədəbiyyat" fakültəsində görüşümüz oldu. Fakültənin dekanı Abdur-Raziq Bərkət bizi olduqca mehriban qarşıladı. Maraqlı söhbətlərimiz oldu. Fakültə dekanı Nobel mükafatı almış Nəcib Məhfuz haqqında danışanda bildirdi ki, Misirdə bu mükafata layiq qüdrətli yazıçılar az deyil. O, onların təbliği üçün nəşriyyatların da çox iş görməli olduğunu qeyd etdi. Daha sonra tələbələrə görüşdük, universitetin kitabxanası ilə tanış olduq.

Həmin gün Misirdə olduğumuzdan xəbər tutan azərbaycanlı tələbə qardaşlar – Toğrul və Tamerlan Vəlixanlılar da bizə qoşuldular. Hər ikisi Qahirə Universitetində təhsil alır. Onlar da bizə sərgi müddətində xeyli kömək

Azərbaycan Fəxri

Ölkəmiz Tərcümə Mərkəzi vasitəsilə ilk dəfə qatıldığı məşhur Qahirə kitab yarmarkasında gələn il bu mötəbər statusla iştirak edəcək

etdilər. Sıralarımızın genişlənməsi bizi daha da ürəkləndirirdi. Günorta isə Azərbaycanın Misirdəki səfirliyinin köməkliyi ilə kitablarımızı sərgi mərkəzinə apardıq. Sərgi Mərkəzində min bir yoxlamadan keçib, beynəlxalq zala gəldik. Kitabları düzüb, bayrağımızı stendimizdən asdıq. Kitabları düzəndən sonra isə ilk işimiz sərginin beynəlxalq zalını gəzmək oldu.

Bu ilki sərginin Fəxri Qonağı Səudiyyə Ərəbistanı idi. Sərgi mərkəzində ən böyük yer onlara verilmişdi. Bundan başqa, sərginin həyatında 50-yə yaxın nəşriyyat və təşkilatın öz nəşrlərini sərgilədiyi böyük bir çadırda Səudiyyə Ərəbistanının kitabları nümayiş edilirdi. 22 ərəb ölkəsinin vahid ərəb dili birləşdirir deyərək, bu sərgidə daha çox ərəb ölkələri iştirak edirlər. Ancaq buna baxmayaraq, Fransa, İtaliya, Rusiya və s. kimi dövlətlər də sərgidə təmsil olunmuşdu. Sərgi ərazisi həddən artıq böyük idi və ayrı-ayrı "küçə"lərə bölünürdü. Bura "kitab səhərciyi" adlanırdı. İri çadırlarda qurulan stendlərə gün ərzində minlərlə insan tamaşa edirdi. Böyük nəşriyyatların stendləri göz oxşayırdı. Misirdəki durumla bağlı, mühafizə sistemi də olduqca güclü qurulmuşdu, bütün məşinlər və insanlar bir neçə mərhələdə yoxlandıqdan sonra əraziyə daxil ola bilirdilər. Diqqətimizi çəkən başqa bir məqam isə ərəb dövlətlərinə məxsus nəşriyyatların ingilis dilli və ya iki dilli nəşrlərə xüsusi önəm vermələri idi. Ancaq başqa bir məsələ də var idi – Avropa sərgilərindən fərqli olaraq, bu sərginin xüsusi nəşrlər, spesifik poliqrafik icrası ilə seçilən nəşrlər və qalın cildli kitablar da bəzəyirdi. Lakin adi, nazik cildli nəşrlər də sərgidə böyük yer tuturdu.

28 yanvar

Səhər tezdən işə başladım. Eyni məsuliyyətlə də Azərbaycanın Misirdəki fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Şahin Abdullayev, konsul Emil Rəhimov və digər səfirlik işçiləri bizə qoşuldular. Ş.Abdullayev bizə səfirliyin dəstəyi ilə Misirdə çap olunmuş, Azərbaycan dövlətinə, dövlətçiliyimizə, Qarabağ həqiqətlərinə, mədəniyyət və ədəbiyyatına aid nəşrlər təqdim etdi. Müxtəlif adlı bu nəşrlər sərgidə stendimizə maraqlı göstərən ziyarətçilərə pulsuz paylandı. Onu da deyim ki, bu nəşrlərin pulsuz paylanması ölkəmizin təbliği üçün böyük addımdır və səfirlik bu işləri yüksək səviyyədə həyata keçirdi. Səfir stendimizdəki kitablara baxıb bizimlə öz müsbət fikirlərini bölüşdü. Bildirdi ki, hər il bu sərgiyə gələndə bir gün Azərbaycanın da burada təmsil olunmasını arzulayırmış, şükür ki, bu önəmli işi Tərcümə Mərkəzi gördü.

Ərəb dilində nəşrlərimizin çoxluğu, səfirliyin də paylanmaq üçün bu qədər kitab və jurnal təqdim etməsi gücümüzə bir az da güc qatdı və stendimizə olan marağı daha da artırdı.

Stendimizdə "Tərcümə mərkəzinin kitabları" seriyasından nəşrlər, "Xəzər" jurnalının bu günə qədər çıxan sayları, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin sifarişilə çap edilən dəyərli kitablar, Milli Kitabxananın sərgi üçün ayırdığı kitablar, "Xalq əmanəti" seriyası, "Şərq-Qərb" nəşriyyatından 150 cildlik dünya ədəbiyyatının çap edilmiş bütün nümunələri, "Azər-nəşr", "Təhsil", "Hədəf", "Qələm" və s. nəşriyyatların kitabları yer almışdı. Nəşrlər rəngarəngliyi ilə seçilirdi. Stendimizdə dövlətçilik, Ulu Öndərə və ölkə Prezidentinə həsr olunmuş, Qarabağ həqiqətlərini işıqlandıran ədəbiyyat nümunələri və mədəniyyətin ən müxtəlif sahələrini əhatə edən nəşrlər nümayiş etdirilirdi.

Açılışdan sonra Azərbaycanın stendini Misir Ərəb Respublikasının Baş naziri İbrahim Məhləb, Misir Vəqflər naziri Məhəmməd Muxtar Cümə, Misir Mədəniyyət naziri Cabir Ustur, Misir Sənaye və Ticarət naziri Munir Fəxri və "əl-Ahram" qəzetinin idarə heyətinin sədri Əhməd Nəccar ziyarət etdilər. Misir Ərəb Respublikasının Baş naziri İbrahim Məhləb Azərbaycan stendini ziyarət edərkən ölkəmiz barədə fikirlərini bölüşdü: "46-cı Beynəlxalq Qahirə Kitab Sərgisində Azərbaycan ilk dəfə iştirak edir. Azərbaycan bizim üçün ən mühüm ölkələrdəndir. Stendinizdə yer alan maraqlı nəşrlər diqqətimizi çəkdi. Sizə

fəaliyyətinizdə uğurlar arzu edirik". Səfir Ş.Abdullayev də Baş nazirə və stendimizi ziyarət edən digər nazirlərə iki ölkə arasındakı münasibətlər, dövlətimiz və sərgidə təmsil olunmağımız haqqında geniş məlumat verdi. Yeri gəlmişkən, onu da deyim ki, səfir hər gün bizimlə maraqlanırdı və əlindən gələnləni köməyi əsirgəməirdi.

29 yanvar

Stendimizi ziyarət edənlərin sayı gün-gündən artırdı. Hər gün müxtəlif ölkələrdən, universitet və elm mərkəzlərindən gələn ziyarətçilərə Azərbaycan və Tərcümə Mərkəzi barədə ətraflı məlumat verirdik. Günün bizim üçün əsas tədbiri isə, heç şübhəsiz, "Azərbaycan ədəbiyyatı və mədəni əlaqələr" mövzusunda edilən

məruzə idi. Məruzəni ərəb dilinə Mərkəzin dil mütəxəssisi Şahin Ələsgərov tərcümə etdi. Tədbiri giriş sözü ilə Azərbaycan Respublikasının Misir Ərəb Respublikasındakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Şahin Abdullayev açdı. O, iki ölkə arasındakı dostluqdan, mədəni və ədəbi sahələrdə yaxınlıqdan danışdı. Daha sonra Ain Şəms Universitetinin "Ədəbiyyat" fakültəsinin Türkologiya üzrə professoru əs-Safsafi Əhməd əl-Qatiri Azərbaycan və türk ədəbiyyatı haqqında ətraflı məlumat verdi. Sonra isə bu yazının müəllifi məruzə etdi. Çıxışına bu günlərdə haqq dünyasına qovuşan Xalq şairi Vaqif Səmədoğlunun bu şeiri ilə başladım:

**Əlimi uzatdım
sevincə sarı,
Gördüm yox,
arada kədər dayanıb.
Atamı səslədim
kəməyə gəlsin,
Gördüm yox,
arada qəbir dayanıb.
Üz tutub gedirdim
Allaha tərəf,
Gördüm yox,
arada ömür dayanıb...**

V.Səmədoğlunun ruhunu ehtiramla anıb müasir Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli simaları və onların yaradıcılıq nümunələri, ədəbi proses, ədəbi tendensiyalar və istiqamətlər barədə, eləcə də bu gün Azərbaycan mədəniyyətinə, ədəbiyyatına və tərcümə sənətinə olan dövlət qayğısı barədə danışdım.

Ardı 11-ci səhifədə

Əvvəli 10-cu səhifədə

Sonda Helvan Universitetinin professoru Adil Dərviş Azərbaycan mədəniyyəti və ədəbiyyatı haqqında fikirlərini bölüşdü. Fəxri zalda baş tutan görüşə Azərbaycan Respublikasının Misir Ərəb Respublikasındakı səfirliyinin əməkdaşları, Misir Ərəb Respublikasının müxtəlif universitetlərinin müəllim və tələbə heyəti, Mədəni İrsin İnkişafı üzrə "Halqa" Təşkilatının nümayəndələri, azərbaycanlı tələbələr və sərgi iştirakçıları qatılmışdı.

Görüşdən sonra Misir Kitab Təşkilatının İdarə Heyətinin sədri Əhməd Məcahid və Misir Milli Tərcümə Mərkəzinin səlahiyyətli nümayəndələri bizə çay süfrəsinə dəvət etdilər. Olduqca səmimi keçən bu gün

Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi bu il Beynəlxalq Sərgidə öz ölkəsini uğurla təmsil etdi. Stendinizdə nümayiş etdirilən kitablardan da görünür ki, ölkəniz rəngarəng nəşr nümunələri ilə olduqca zəngindir. Gələn il Azərbaycanın Beynəlxalq Qahirə kitab Sərgisində Fəxri Qonaq kimi iştirak etməsini istərdik".

Növbəti ildə tədbirdə Fəxri Qonaq qismində təmsil olunacaq ölkəmizin nəşrlərini nümayiş etdirmək üçün Azərbaycana 150 m² sərgi ərazisinin verilməsi və 20 nəfərdən ibarət nümayəndə heyətinin bu mütəbər mərasimə qatılması qərara alınıb. Həmçinin, sərgi müddətində hər gün Azərbaycan dövlətçiliyi, Qarabağ həqiqətləri, ədəbiyyat və mədə-

30 yanvar

Sərgi uğurla başa çatdı və Azərbaycan stendində olan kitabları Misirdəki səfirliyimizin kitabxanasına və yaradılması planlaşdırılan Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzinə bağışladıq. Bundan başqa, növbəti ildə fəxri qonaq qismində təmsil olunacağımız sərgi barədə bəzi məsələləri dəqiqləşdirdik. Sonda sərginin təşkilatçıları Azərbaycanın Qahirə Kitab Sərgisində iştirakı və Tərcümə Mərkəzinin ölkəmizi təmsil etməsi barədə məmnunluqlarını bildirdilər. Həmin axşam sərgidə iştirak edən ölkələrin nümayəndələri üçün "Sonesta" otelində ziyafət təşkil edildi.

Uşaq nəşrləri isə xüsusi nəfis dizaynda çap olunur, həmçinin, oyuncaq kitablar, not-buklar və digər texniki vasitələr də diqqət çəkir.

Misirdə nəşriyyatların çoxu nəşr spesifikasiyasından ixtisaslaşmış. Məsələn, "Dərul-Ğadil-Cədid" və "Əd-Dəruz-Zəhəbiyyə" dini, "Dərul-Mustəqəbəl" informasiya texnologiyaları, "Sindibad" uşaq ədəbiyyatı, "Karma" və "Mirrit" tərcümə ədəbiyyatı, "ALEF", "Məktəbətü Mısır", Qahirə Amerika Universitetinin nəşriyyatı və "Dərul-Faruq" bədii ədəbiyyat, "Misir-Livan" nəşriyyatı iqtisadi ədəbiyyat, "Əş-Şuruq" və "Dərut-Tənvir" tarixi, "Atlas" alternativ təbabət nümunələri çap edirlər.

nəşriyyatlarda kitablar 20, bəzilərinə isə 30 faiz endirimlə satılırdı. Ən çox diqqət çəkən kitab isə Qurani-Kərimin müxtəlif nəşrləri idi. Burada 200-dən çox müxtəlif formatda və tərtibatda Qurani-Kərim sərgilənirdi. Onu da qeyd edək ki, ərəb dili ilə yanaşı, digər aparıcı dillərə aid lüğətlər də sərgidə nümayiş etdirilirdi. Ərəblər öz klassik yazıçılarının əsərlərinin dünya dillərinə tərcüməsində maraqlıdılar. Belə ki, bir çox ərəb müəlliflərinin əsərləri ingilis, alman, rus, fransız, fars və s. dillərə çevrilərək yayımlanıb. İştirakçı ölkələr arasında bəziləri beynəlxalq salonda yox, sərginin açıq havadakı ərazisində öz nəşrlərini sərgiləyirdilər. Təşkilatı məsələlərdə də peşəkarlıq hiss olunurdu, sərgi salonlarında daim 4-5 işçi dayanır, bir çətinlik yarandıqda təqdimat insanlara köməklik göstərirdilər. Sərginin tədbirlər planı da olduqca zəngin idi.

Sərgi haqqında çox yazmaq olar, ancaq sonda onu deyim ki, doğrudan da, rəngarəngliyinə, nəşr çeşidinə, nəşriyyatların və ziyarətçilərin sayına, dövlətlərin bu sərgiyə verdiyi əhəmiyyətə diqqət edəndə görürük ki, olduqca mötəbər tədbirdir. Sevindirici haldır ki, bu mötəbər tədbirdə gələn il ölkəmiz Fəxri Qonaq qismində iştirak edəcək və inanırıq ki, bütün diqqəti özünə cəlb edə biləcəkdir. Ölkəmizin burada layiqli şəkildə təmsil olunması üçün Tərcümə Mərkəzi artıq indidən hazırlıqlara başlayıb və əminik ki, bu təqdimat ən yüksək şəkildə həyata keçiriləcəkdir.

Fərid HÜSEYN

Qonaq qismində

Qahirə Kitab Sərgisinin mənzərəsi

Qahirə Sərgisinə daxil olmaq üçün 3 böyük giriş qapısı var idi. Ümumilikdə, 12 günlük sərgiyə ilk 4 gün qonaq ölkələr və turist ziyarətçilər daha böyük maraq göstərdilər. Misir, nəşriyyatlarının sayına görə, dünyadakı on öncül ölkədən biri sayılır, təkcə Qahirədə 400-dən çox nəşriyyat-poliqrafiya müəssisəsi fəaliyyət göstə-

Ucuz kitabların satıldığı açıq havada olan stendlər də var idi. Burada daha çox ikinci əl kitablar, köhnə nəşrlər yer almışdı. Burada, bizim dillə desək, "kənd uşaqları" qışqır-qışqır hamını kitab almağa səsləyirdi. Sərgi ərazisində təmizliyi ilə o qədər də göz oxşamayan restoranlar da var idi. Gün ərzində çanta-çanta kitablar alan oxucuları, tələbələrini görmək isə, doğrudan da, maraqlı idi. Sərgi ilə əlaqədar bəzi

rüşdə səfir Ş.Abdullayev, konsul E.Rəhimov, həmçinin, S.Nəsirov, Mərkəzin əməkdaşları, əs-Səfsafi Əhməd əl-Qatiri və başqaları iştirak edirdi. Misir Kitab Təşkilatının İdarə Heyətinin sədri Əhməd Məcahid Azərbaycanın sərgidə iştirakından məmnunluğunu ifadə edərək bizim üçün gözlənilməz və qürurverici bir təkliflə etdi: "Azərbaycan

niyyətlə bağlı tədbirlərin, məruzə və müzakirələrin keçirilməsi üçün ölkəmizə sərginin Fəxri zalı ayrılacaq. Qahirə Kitab Sərgisində ilk dəfə iştirak etsək də, Tərcümə Mərkəzi olaraq olduqca əhəmiyyətli bir uğura imza atdıq. Belə ki, uğurlarımızı ardıcıl olaraq sərgiləmək və ölkəmizi layiqincə tanımaq üçün daha böyük bir imkan əldə etmiş olduq.

Şahmat tarixçiləri qeyd edirlər ki, orta əsrlərdə ərəblər arasında da görkəmli şahmatçılar - Əl-Ədli (IX əsr), Mavərdi (X əsr) kimi ustalar yetişmişdi.

Lakin həmin dövrlərin ən məşhur şahmatçısı türkmən Əbu-Bəkir əs-Suli hesab olunurdu. O, şətrəncə aid özündən qabaqki bütün tədqiqatları araşdırmış, nöqsanları aşkara çıxartmış, debüt və mit-təspili-təbiyə və mənsubu şərh edən iki kitab yazmışdı.

Avropada əs-Sulini XIX əsrin ortalarından tanımağa başlayıblar. Onun həyatını öyrənən alimlər əl-İsfahaninin 21 cildlik "Mahnı" kitabının doqquzuncu cildinə əsaslanaraq göstərmişlər ki, əs-Suli əslən gürgən türkmənlərindən olub. Harada doğulması haqqında heç bir məlumat yoxdur, güman etmək olar ki, o, Bağdadda doğulub. Əs-Sulinin doğum tarixi də məlum deyildir. Yalnız əl-İsfahaninin kitablarındakı qeydlərdən öyrənirik ki, əs-Suli 890-891-ci illərdə Bəsrə şəhərində o dövürün görkəmli şairi İbn-Tayfunun yanında mirzəlik edib.

Əs-Sulini məşhurlaşdıran isə şahmat olub. Məlumdur ki, Abbasilərin xilafəti dövründə şahmat oyunu geniş yayılmışdı. İlk xəlifələrdən biri olan Harun-ər-Rəşidin şahmata marağı həttə "Min bir gecə" nağıllarında da təsvir olunub. Onun oğlu əl-Əminin ölümünə səbəb də şahmat olub. Döyüş zamanı onun şahmatdan ayrılması başının vurulması ilə nəticələnmişdi. Əl-Əminin sonra taxta çıxan əl-Məmun yaxşı şahmat oynaya bilməsə də, ilk şahmat yarışının təşkilatçısı olub.

Ərəbləri mat edən türk

"O, dövrünün misilsiz ustası idi. Şahmat oynamaq məharətində ona tay yox idi. Onun ustalığı zərbi-məsələ çevrilmişdi. Kiminsə oyununu tərifləmək istəyəndə deyirdilər ki, o əs-Suli kimi oynayır".

İbn-Xəliqan, X əsr, ərəb tarixçisi.

902-908-ci illərdə xəlifəlik edən əl-Müqəddəfi də qızğın şahmat həvəskarı idi. O, şahmatçı Mavərdini öz sarayında saxlayıb onun oyunundan böyük həzz alırdı. Yaxşı bir şahmatçının sorağını aldıqda isə onu saraya dəvət edər, öz sevimli saray şahmatçısı ilə görüşdürərdi. Mavərdi əl-Müqəddəfin sevimlisi idi. Bir dəfə xəlifəyə xəbər verdilər ki, Bağdadda əs-Suli adlı şahmatçı yaşayır və çox gözəl oyun nümayiş etdirir. Əl-Müqəddəfi onu tapıb dərhal saraya gətirmələrini əmr edir. 905-ci ildə Mavərdi ilə əs-Suli arasında yarış başlanır. Xəlifə öz sevimlisinin qələbəsinə zərrə qədər də şübhə etmirdi. O, Mavərdini tərifləyir, əs-Sulini isə təhqir edirdi. Saray adamları da xəlifənin qarşısında quyruq bulayaraq canfəşanlıq göstərirdilər. İlk dəfə belə vəziyyətə düşən əs-Suli əvvəlcə özünü itirdi, lakin tezliklə özünü ələ alıb bir-birinin ardınca gözəl gedilşlər etməyə başladı. Mavərdinin məğlubiyəti əl-Müqəddəfiyə böyük zərbə oldu. Məxəzlərdən göründüyü kimi xəlifə Mavərdiyə müraciətlə demişdi: "Sənin mavərdin (ərəbcə - gül suyu) qurudu..."

O gündən əs-Sulinin şahmat ulduzu parlamağa başladı. Qələbədən sonra əs-Suli xəlifə sarayında böyük hörmət qazandı. Onun ağır dolanışqı günləri axada qaldı. Dövrün böyük şairi və

şahmat həvəskarı olan İbn-Mütəzz əs-Suliyə himayədarlıq etməyə başladı. Şair əs-Sulinin ağıl və bacarığını yüksək qiymətləndirirdi. Əs-Suli özünün məşhur "Abbasilər və onların nəzmi haqqında məlumat və rəqələri" əsərini də bilavasitə onun köməyi ilə yazmışdı. Hakimiyyət uğrunda mübarizədə 908-ci ildə İbn-Mütəzz öldürüldükdən sonra əs-Suli saraydan uzaqlaşmadı, xəlifələr tez-tez bir-birlərini əvəz etsələr də, əs-Sulinin bir şahmatçı və alim kimi məşhurluğu onun sarayda qalmasına imkan verirdi. Abbasilərin iyirmi dördüncü xəlifəsi əl-Razinin hakimiyyəti dövründə əs-Sulinin yaradıcılığı - özünün ən yüksək inkişaf nöqtəsinə çatdı. Şahmatçı daim xəlifənin diqqət mərkəzində idi. Tarixçi əl-Məsudinin yazdığına görə, bir gəzinti zamanı xəlifə çox gözəl bir çıxışla rast gəldi. Qeyri-adi güllər onu heyran etdi. Xəlifə əyanlardan soruşur: "Siz ömrünüzüzdə heç bundan gözəl şey görmülmüsünüz mü?" Əyanlar bir-birlərinin sözünü kəsərək hay-küylə güllüyü tərifləyirlər. Xəlifə bir qədər düşüncə ilə onları sakitləşdirir: "Riya-

karlıq etməyin, onsuz da bilirəm ki, bu güllük əs-Sulinin oyunundan gözəl deyildir".

940-cı ildə xəlifə əl-Razi vəfat etdi. Taxta ancaq özünü və hakimiyyətini düşünən qəddar əl-Mütəddiqi çıxdı. Əs-Sulidən acığı gələn bəzi saray adamları fürsətdən istifadə edib onu aradan götürmək qərarına gəldilər. Lakin bədxahlardan bu fikirdən duyulmuş əs-Suli Bağdaddan Bəsrəyə

qaçdı. Ömrünün son illərini burada gizlənərək və ehtiyac içində yaşadı. Hamı tərəfindən unudulan əs-Suli 946-cı ildə dünyadan köçdü.

Əbu-Bəkir əs-Sulinin ikinci həyatı onun ölümündən sonra başladı. İndi o vaxtdan min ildən artıq keçsə də, əs-Suli ədəbiyyatçı, şair, tarixçi və şahmatçı kimi yaşamaqdadır. Şahmat tarixində ona çox geniş yer ayrılıb. Öz dövründə bu böyük türk şahmatçısına tay oynanmayıb. 905-ci ildən ta ki, ömrünün sonuna kimi, o bütün rəqiblərini məğlub etmişdi. Buna görə də, müasirləri ona əş-Şətrənci (ərəbcə - böyük şahmatçı) adı vermişdilər. Beynəlxalq qrossmeystər Y.Averbax yazırdı: "Onu şahmatın ixtiraçısı hesab edirlər, o, qeyri-adi adam idi". Beynəlxalq usta V.Panov isə yazırdı ki, "min ildən artıq vaxt keçməsinə baxmayaraq, indinin özündə də ərəblərdə "o, əs-Suli kimi oynayır" sözündən böyük tərif yoxdur".

Aydın TAĞIYEV, Şabran

○ **Ötən ilin sonlarında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Qarabağ atı cinsinin inkişafına əlavə dəstək haqqında sərəncam imzalayıb. Sərəncama əsasən, Qarabağ atı cinsinin damazlıq özəyinin qorunması və inkişaf etdirilməsi, seleksiya-damazlıq işlərinin elmi əsaslarla aparılmasının təmin olunması üçün Prezidentin ehtiyat fondundan Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinə iki milyon manat ayrılıb.**

○ **Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının əməkdaşı, şəxsi atçılıq təsərrüfatının sahibi Paşa Oğuzla Qarabağ atlarının hazırkı vəziyyəti barədə söhbət etdik.**

Qarabağ atlarını xilas edən sərəncam

– Prezidentin sərəncamı hansı məqamları özündə ehtiva edir?

– Qarabağ atlarına diqqətin yönəlməsinə çox böyük ehtiyac var idi. 1993-cü il hadisələrindən sonra Ağdam rayonu işğal olundu, əhali öz yurd-yuvasından didərgin düşdü. Ağdamın məşhur atçılıq zavodu da dağıldı. Uzun müddət bu sahə rəsmi diqqətdən də kənar qalmışdı. Qarabağ atlarını ayrı-ayrı şəxslər qoruyub-saxlaya bildi. Ancaq atlarımızın əvvəlki şöhrətini qaytarmaq üçün ən yüksək səviyyədə tədbirlərin görülməsinə ehtiyac var idi. Azərbaycan Prezidentinin bu sərəncamının əhəmiyyəti bu sahəyə ayrılan puldan qat-qat böyükdür. Söhbət təkcə iki milyon manata görülməyəcək işlərdən getmir. Sərəncamda deyilir ki, Qarabağ atlarının genofondunun qorunması həyata keçirilsin. Eyni zamanda, seleksiya-damazlıq işlərində elmi yanaşma aparılmalıdır. Sərəncam, birinci növbədə, Qarabağ cinsinin tipik xüsusiyyətlərinin güclənməsini özündə ehtiva edir. Əsas hədəf budur. Bəzən deyilir ki, min baş Qarabağ atı var. Bəzən də mətbuatda yazırlar ki, kənd atları da daxil olmaqla, on min atda Qarabağ atının qanı var. Bu düzgün yanaşma deyil. Ona qalsa, dünyada olan, demək olar ki, bütün mədəni cinslərin tərkibində Qarabağ atının qanı var. Ancaq bu atlar Qarabağ cinsi sayılırlar.

Əsas məqam budur ki, dövlət başçısı bu məsələyə öz prinsipial mövqeyini bildirir. Heç şübhəsiz ki, ilkin mərhələdə ayrılan vəsaitdən sonra da, bu sahəyə xüsusi diqqət ayrılacaqdır.

Təəssüf ki, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyində ayrıca atçılıq bölməsi yoxdur. Ümumiyyətlə, bu sahədə mütəxəssislərin sayı çox azdır. Artıq bu sərəncamdan görünür ki, nazirliyin tərkibində atçılıq şöbəsinin yaradılması, ixtisaslı kadrların yetişdirilməsi də diqqətdən kənar olacaq.

– Sərəncamla bağlı hazırda hansı işlər görülür, gələcəkdə nə kimi işlər planlaşdırılır?

– Sərəncamdan irəli gələn məsələlərlə bağlı hansı işlərin görüldüyünü demək, hələ ki, tezdir. Bildiyimə görə, Ləmbəranda yerləşən Dövlət Atçılıq Zavodunun maddi vəziyyətinin yaxşılaşdırılması üçün yeni bir layihə üzərində iş gedir. Orada atlar üçün dünya standartlarına uyğun şərait yaradılacaq. Bunun özü də çox böyük işdir. Çünki müvafiq şəraitin zəif olması cinsin cırlaşmasına gətirib-çaxara bilər. Cins atlar şəraitin olmamağından, baxımın zəif olmasından və yüksək keyfiyyətli qidalardan çatışmazlığından öz keyfiyyətlərini itirir. Bununla paralel olaraq düzgün seleksiyanın aparılması da ayrılıqda elmi-metodoloji yanaşma tələb edir.

1949-cu ildə Ağdam Atçılıq Zavodu yaradılanda burada iyirmi madyan və iki erkək at olub. İllər ərzində bu atlardan yüzlərlə yüksək keyfiyyətli Qarabağ cinsli at yetişdirildi. Aukşionlarda ən bahalı qiymətə satılan atlar da məhz onlar idi.

– Qarabağ atlarının dünyada tanınması üçün hansı işlər görülməlidir?

– Qarabağ atlarının dünyada atların baş tacı kimi sevilməsi, qəbul olunması üçün bu cinsin özündə bütün potensial var. Çatışmayan bir şey varsa, o da bizim münasibətimizdir. Sərəncamımız çox olduğuna görə, bəzən onların qədrini bilmirik. Ona görə də, təbliğat işi ilə ciddi məşğul oluruq. Ancaq zəmana dəyişib. Gərək öz sərəncamımızı dünyaya tanıdaq. Bu atlar həm gözəlliyinə, həm iş qabiliyyətinə, həm də tarixdəki yerinə görə dünyada tanınmağa layiqdirlər. Ona görə də, bu atların əvvəlki şöhrətini geri qaytarmaları üçün elə də böyük əziyyət çəkilməyəcək.

ternətə qoyduğum keyfiyyətsiz videodan istifadə edirlər. Filmdə baxırsan ki, erməni atından danışırıqlar, ancaq kadrlarda Bakını, Cıdır meydanını göstərirlər. Yəni hər sahədə olduğu kimi burada da erməni saxtakarlığı

– Elmlər Akademiyası sırf elmi tərfədən öz töhfəsini verməlidir. Mütəxəssislərimiz tarixi yanaşma ilə yanaşı seleksiya prosesində də yaxından iştirak etməlidir. Genetiklər, zooloqlar bu məsələ ilə məşğul olmalıdır. Elmi mərkəz yaradılmalı, cinsin keyfiyyətlərinin artırılması üçün proqram hazırlanmalıdır. Yəni alimlərimizin burada da iştirakına ehtiyac var.

Qarabağ atları ilə bağlı sərəncam, eyni zamanda, respublikada, ümumiyyətlə, atçılığın inkişafına, Dilboz atlarının və digər cins atların artırılmasına öz müsbət təsirini göstərəcək.

– Qarabağ atlarının əsas xüsusiyyətləri hansılardır?

– Mən ixtisasca tarixçiyəm. Elmi işimin mövzusu Qarabağ atlarının tarixidir. Ümumiyyətlə, bu atlar dünyanın ən qədim at cinsinin törəmələridir. Cinsin qədimliyi də onun insana çox yovuşmasına təsir edib. Qarabağ atları insansız yaşaya bilmir. Bu atların bir xüsusiyyəti də onların gözəlliyidir. Parlaq, alovlu qızıl rəngə malikdirlər. Ayağında, alnında xüsusi xalları olması çox maraqlıdır. Elə bil rəssam əlindən çıxıb. Hərəkətləri də bir ayrı aləmdir. Onların ətri də fərqli olur. Dəfələrlə olub ki, ürəyim sıxılıb, gəlib atı qucaqlayıb, qoxusunu içimə çəkmişəm. Hətta istənilən dərmandan da güclü effekt verir. Biz səfərlərdən qayıdanda birinci evə yox, gedib ata baş çəkirik. Qarabağ atı da sahibinə qarşı sədaqətlidir. O, yiyəsini heç vaxt dar ayaqda qoyub getməz. Uşaqlara qarşı da xüsusi diqqətlidir. Adı vaxtda ipə-sapa yattmayan at, uşaqlar görəndə sakitləşir.

– Cinsin formalaşma prosesi necə gedir?

– Qədimdə atlar vəhşi halında olublar. Əhliləşəndən sonra insan atda öz tələblərinə uyğun xüsusiyyətlər axtarmağa, onları bu tələblərə uyğun formalaşdırmağa başlayıb. Haradasa atın sürətinə, başqa bir yerdə isə döyüşmək qabiliyyətinə ehtiyac olub. Buna uyğun da atlar yetişdirilib. Üstəlik, bizim xalqımızın mədəniyyətə, incəsənətə xüsusi meyli olduğuna görə, atların gözəl görünməsinə önəm verilib. Ümumiyyətlə, bizdə surətpərəstlik olub. Ona görə də atların da gözəl görünməyini istəyiblər. Atların, həm də, kult təyinatı olub. Qoyuna, inəyə həmişə südlük, otluk kimi yanaşblar. Atlarda isə daha çox gözəlliyi önə çəkiblər. Cinsin yaranma prosesi min illərlə çəkir. Azərbaycanda bu proses üç min beş yüz il əvvəl başlayıb, iki min beş yüz il əvvəl sona çatıb.

– Bildiyimə görə, xarici telekənnalların biri Qarabağ atları ilə bağlı film hazırlayır.

– Azərbaycanın yerli televiziya-ları Qarabağ atları ilə bağlı mütəmadi olaraq filmlər çəkir. Hazırda İctimai televiziya yeni film üzərində işləyir. Həmçinin, xarici televiziya-lardan biri də Qarabağ atları ilə bağlı sənədli film hazırlayır. Hazırda ssenari üzərində iş gedir. Biz də öz köməliyimizi göstəririk. Hər halda, Avropa və Amerikada Qarabağ atlarının keçmişini, bu gününü tanıdan və gələcəyinin konturlarını müəyyənləşdirən bir film olacaq.

Rövşən DANYERİ

Bu cinsin, bu atların üstündə Qarabağın adı var. Ermənilər Qarabağ adı ilə bağlı hər şeyə iddia edirlər. Elə məhz bu iddia da bizi məcbur etməlidir ki, öz sərəncamımızı qoruyaq və artırmaq. Erməniləri ifşa etmək elə də çətin deyil. Çünki bütün Ermənistanı gəzsək bir baş da olsa, Qarabağ atı tapa bilmərik. Ancaq adı bir vətəndaş kimi, mən bir neçəsini öz təsərrüfatımdan göstərə bilərəm. Ermənistan televiziya-larından biri Qarabağ atları ilə bağlı videoçarx hazırlamışdı. Guya bu cins atlar qədim erməni atlarıdır. Ancaq özlərində Qarabağ atları olmadığını görə, məcbur qalib, mənim telefonumla çəkib, in-

üzə çıxır. Onların imkanı olsa, Qarabağ atlarından bir neçəsini alıb aparardılar. Ancaq çox şükür ki, Azərbaycanda bu atların sahibləri heç vaxt onları satmırlar.

Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə Qarabağ atlarının maddi-mənəvi irs kimi UNESCO tərəfindən qorunması üçün müraciət olunub. Hazırda bu sahədə işlər görülür. Düşünürəm ki, UNESCO-nun qərarı özünü çox göstərməyəcək.

– Bu mərhələdə Elmlər Akademiyasının işi nələrdən ibarət olacaq?

Şəhla NAĞIYEVA
Filologiya üzrə
fəlsəfə doktoru

Azərbaycan ədəbiyyatı nümunələrinin xarici dillərə, xüsusən də dünyada geniş yayılmış ingilis dilinə tərcüməsi zəngin mənavi sərvətlərimizin tanınması və öyrənilməsi baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Çünki bu həm də bütövlükdə Azərbaycanın tanınmasına, Azərbaycan ədəbiyyatının və mədəniyyətinin təbliğinə imkan yaradır. Ona görə də ədəbi nümunələrimizin ingilis dilinə tərcüməsi, eləcə də bu tərcümələrlə bağlı tədqiqatlar aparılması aktuallığını itirmir.

Xalqımızın ən böyük ədəbi abidəsi olan "Kitabi-Dədə Qorqud"un əcnəbi dillərə tərcümə problemlərinin tədqiqi bu cəhətdən xüsusi önəm kəsb edir. Çünki "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanı Azərbaycan xalqının, qədim oğuzların, bütün türk dünyasının yaradıcı dühasının ən böyük və ən mükəmməl ədəbi-mədəni abidəsidir. Bu dastan xalqın həyatının epik lövhələrini, onun əxlaq və mənəviyyatını, davranış mədəniyyətini əks etdirir, oxucuya humanizm, vətənpərvərlik, qəhrəmanlıq kimi keyfiyyətlər, sevgidə sədaqət, ata-anaya hörmət və ehtiram duyğularını aşılayır.

Elm aləminə məlum olduğu 200 ilə yaxın dövr ərzində bütövlükdə "Kitabi-Dədə Qorqud" və ya onun ayrı-ayrı böyləri bir çox xalqların dillərinə tərcümə olunmuş, haqqında çoxsaylı tədqiqat əsərləri yazılmış, bu abidənin motivləri əsasən Bakıda film çəkilmişdir. Alman, rus, türk, italyan, ingilis, fransız və s. xalqların alimləri dastanın yaranması, Dədə Qorqudun şəxsiyyəti, abidənin dili və s. haqqında müxtəlif elmi mülahizələr irəli sürmüşlər. Azərbaycanda bu abidənin tədqiqinə ötən əsrin 30-cu illərindən başlanılıb. Son yetmiş ildə aparılan elmi tədqiqatlar nəticəsində sübut olunub ki, epos VII əsrdə Azərbaycanda baş verən tarixi hadisələrlə səsleşir və həmin dövrün tarixi, mədəni abidəsidir. Dastanın əldə olan əlyazmalarının yazıya bir neçə əsr sonra köçürüldüyünü də mütəxəssislər elmi araşdırmalarla təsdiq etmişlər. Ona görə də ötən əsrin sonlarında Azərbaycanda "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının 1300 illiyinin təntənəli surətdə qeyd olunması zərurəti yaranmış, bu məsələ Azərbaycan dövlətinin diqqət mərkəzində olmuşdur. Təsədüfi deyil ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev eposun Azərbaycan mədəniyyəti tarixində xüsusi yer tutduğunu, bu yubileyin Azərbaycan xalqının, bütün türk dünyasının qədim və zəngin mədəniyyət və ədəbiyyatının təbliğinə xidmət edən beynəlxalq əhəmiyyətli hadisə olduğunu nəzərə alaraq "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının 1300 illiyinin yüksək səviyyədə keçirilməsi məqsədilə 20 aprel 1997-ci il tarixli fərman imzalamış, yubileyin keçirilməsi üzrə dövlət komissiyası yaradılmışdır. Komissiya fəaliyyət göstərdiyi bir neçə il ərzində dastanın

yubiley nəşrlərini hazırlamış, dünyanın Moskva, Paris, Ankara, Berlin və sair kimi tanınmış mədəniyyət mərkəzlərində "Kitabi-Dədə Qorqud"un 1300 illiyinə həsr olunmuş beynəlxalq elmi simpozium və konfranslar təşkil etmiş, dastanın öyrənilməsi və təbliği işinə yeni təkan vermişdir.

2000-ci ilin aprelində Bakıda təntənəli yubiley tədbirləri keçirilmiş, dünyanın bir çox ölkələrindən gəlmiş şərqşünas alim və mütəxəssislər bu qəhrəmanlıq abidəsinin tarixi, elmi, ədəbi və bədii məziyyətləri barədə məruzələrlə çıxış etmişlər. Yubileyə əlaqədar dastanın tarixi, elmi-ədəbi və bədii əhəmiyyətinə dair yeni tədqiqatlar nəşr olunmuş, "Kitabi-Dədə Qorqud"un türk xalqlarının tarix və ədəbiyyatındakı rolu hərtərəfli araşdırılmışdır.

tərcüməsi 1950-ci ildə Bakıda Nizami adına Ədəbiyyat və Dil İnstitutu tərəfindən nəşr edilmişdi.

1916-cı ildə Kilisli Rifət eposu Drezden nüsxəsi əsasında ərəb əlifbası ilə Türkiyədə nəşr etdirmişdi. Lakin nəşir əsərin bir sıra yerlərini oxuya bilməmiş və boş saxlamışdı.

1938-ci ildə daha bir türk alimi Orxan Şaiq Kökyay əsəri nəşr etdirmişdi. Həmin ildə əsər görkəmli alimimiz Həmid Araslının rəhbərliyi ilə Azərbaycanda latın əlifbası ilə çap olunmuşdu.

1962-ci ildə H.Araslı dastanı nisbətən düzəldilmiş və təkmilləşdirilmiş şəkildə ikinci dəfə nəşr etdirmişdi.

Göründüyü kimi hələ ötən əsrin 20-30-cu illərindən türk dünyasında dastanın yazıya alınmış nümunələrinin oxunması, nəşri, tərcüməsi və tədqiqi sahəsində ciddi elmi iş başlanıb.

Beləliklə, bu gün elm aləminə "Kitabi-Dədə Qorqud"un iki əlyazma nüsxəsi məlumdur. Onlardan biri Drezden, ikincisi isə Vatikan kitabxanasında saxlanılır. Drezden nüsxəsində bir müqəddimə, on iki boy, Vatikan nüsxəsində isə eyni müqəddimə və birincidə olan böylərin altısı verilib.

"Kitabi-Dədə Qorqud" xarici dillərdən ilk dəfə alman dilinə çevrilib. Söhbət 1815-ci ildə Fridrix Fon Ditsin dastanın bir boyunu tərcümə etməsindən gedir. 1958-ci ildə isə "Kitabi - Dədə Qorqud" ilk dəfə tam şəkildə alman şərqşünası Y.Hayn tərəfindən alman dilinə tərcümə edilib, nəfis tərtibatla çap olunub. Tərcümə üçün istifadə olunmuş mətn Türkiyədə qorqudşünaslığın başlanmasında əvəzsiz xidməti olan Kilisli müəllim Rifət abidənin Berlin nüsxəsi əsasında çap etdirdiyi mətndir.

F.Əlimirzəyeva-Mustafayeva öz tədqiqatında dastanın alman dilinə çevrilmiş hər üç tərcüməsini ayrı-ayrılıqda və bütövlükdə təhlil edərək bu qənaətə gəlmişdir ki, bu çətin və məsuliyyətli işin öhdəsindən hər üç mütərcim özünəməxsus bacarıqla gəlmişdir. Dastanı bütöv şəkildə tərcümə edən Y.Hayn və H.Ə.Şmide orijinalın ruhunu, məzmununu, ideyasını və sənətkarlıq xüsusiyyətlərini qoruyub saxlamağa çalışmış və buna əsasən nail olmuşlar.

Tədqiqatçı H.Ə.Şmidenin tərcüməsinin müsbət keyfiyyətlərindən biri kimi mütərcimin xeyli Azərbaycan sözünün spesifikasiyini nəzərə alaraq onları olduğu kimi saxladığını və onlara izahat verdiyini xüsusi vurğulayıb (20, 11).

ÖZ "Kitabi - Dədə Qorqud"umuz özgə dillərdə

Birinci məqalə

Bütün bunlar qədim abidəmizə marağın heç vaxt azalmadığını sübut edir. Bütün bunlar həm də onu sübut edir ki, illər, əsrlər keçsə də "Kitabi-Dədə Qorqud" nəinki aktuallığını itirmir, əksinə dastanın öyrənilməsi və tədqiqinə marağ daha da artır. Dastanın 1300 illiyi ilə əlaqədar aparılan tədqiqat işləri, nəşr olunan elmi əsərlər bu fikri bir daha təsdiq edir.

"Kitabi-Dədə Qorqud" dastanı haqqında elm aləminə ilk dəfə alman şərqşünası Fridrix Fon Dits məlumat verib. O, 1815-ci ildə Drezden şəhərində dastanın əlyazmasını aşkar etmiş və "Basatın Təpəgözü öldürdüyü boy"unu almancaya tərcüməsi ilə nəşr etdirmişdir. "Kitabi-Dədə Qorqud"un görkəmli tədqiqatçılarından olan M.H.Təhmasib yazırdı ki, "Dits əlyazmasını yaxşı oxuya bilmədiyi üçün tərcümədə bir sıra yanlışlıqlara yol vermiş, bəzən ayrı-ayrı sözləri, bəzən də bütöv cümlələri, fikirləri təhrif etmişdi".

1859-cu ildə məşhur alman şərqşünası Teodor Neldeki əlyazmasının bütönlüklə üzünü köçürmüş, onu almancaya çevirmiş, lakin bir sıra çətinliklərlə rastlaşdığından bu işi başa çatdırıb nəşr edə bilməmişdi.

1892-ci ildə daha bir tanınmış şərqşünas alim V.V.Bartold T.Neldekinin yarımçıq qalan işi ilə tanış olmuş, abidə ilə maraqlanmış, özü yenidən əlyazmasının üzünü köçürmüşdü. 1894-cü ildə Bartold əsərin bəzi böylərini rusca tərcüməsi ilə birlikdə nəşrə hazırlamışdı. Lakin o, bu işi başa çatdırıb bilməmişdi. Bartold vəfat etdikdən sonra əsərin bütün mətni çapa hazırlanmış şəkildə onun arxivindən tapılmışdı. Bartoldun

1950-ci ildə İtaliya alimi Ettore Rossi Vatikan kitabxanasında "Kitabi-Dədə Qorqud"un altı boydan ibarət yeni bir əlyazmasını tapmış, 1952-ci ildə onun italyanca tərcüməsini nəşr etdirmişdi.

Dastan sonrakı illərdə bir neçə dəfə Türkiyədə nəşr olunmuşdur. Dastanın öyrənilməsi və nəşri sahəsində görkəmli türk alimi Məhərrəm Erkinin xidmətləri böyükdür. "Kitabi-Dədə Qorqud"un tədqiqinə Azərbaycanda

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi "Kitabi-Dədə Qorqud"un növbəti rus dilinə tərcüməsi, həm də rus dilində nəşri və tədqiqi akademik V.Bartoldun adı ilə bağlıdır. O, dastan üzərində işə XIX əsrin 90-cı illərində başlamış və hələ sağlığında "Dədə Qorqud"un 12 boyundan 4-nü çap etdirmişdi. V.Bartold dastanın tam tərcüməsini 1922-ci ilin mayında başa çatdırmış, lakin əsər yalnız 1950-ci ildə Bakıda nəşr olunmuşdu. V.Jir-munski yazırdı: "V.V.Bartoldun "Dədə Qorqud"dan etdiyi nəşrlər ilk dəfə həm rus, həm xarici ölkə oriyentalistlərinin diqqətini orta əsrlər türk ədəbiyyatının məşhur abidələrindən birinə cəlb etmiş və onun elmi cəhətdən dərindən öyrənilməsinin əsasını qoymuşdur".

H.Araslıdan sonra M.H.Təhmasib, Ə.Dəmirçizadə, Ə.Sultanlı, M.Seyidov, F.Zeynalov, S.Əlizadə, Ş.Cəmşidov, T.Hacıyev, P.Xəlilov, K.Vəliyev, K.Abdullayev və başqaları çox böyük əmək sərf etmiş, dastanın məziyyətləri barədə sanballı monoqrafiyə və məqalələr yazmışlar.

1995-ci ildə isə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının fəxri doktoru adına layiq görülmüş tanınmış alim Hans-Peter Əhməd Şmide "Kitabi-Dədə Qorqud"un tam mətnini yenidən alman dilinə çevirib nəşr etdirmişdir.

V.Bartoldun tərcüməsini mütəxəssislər yüksək qiymətləndirərsələr də, akademik özü sağlığında yazmışdı ki, "bu tərcümə, əlbəttə, son sayıla bilməz". Onun "türkologiyasının inkişafı yeni və daha uğurlu tədqiqatları üzə çıxara-caq" - qənaəti sonrakı illərin araşdırma və tədqiqatlarında sübut olundu.

Sabir: yenə, yeni, yenidən...

2007-ci ildə Türkiyənin ən böyük iki bankından biri olan İş bankı nəşriyyatında Mirzə Ələkbər Sabirin "Hophopnamə" kitabı çap olunub.

Bir neçə il əvvəl kitabın redaktoru Alkan İnalla söhbətindən məlum oldu ki, nəşrin ilk tirajı çəmi 2000 nüsxə imiş, satış az olduğuna görə, ikinci dəfə nəşr etməyiblər.

Oxucular Sabirin "Hophopnamə"sinə arzu etdiyimiz qədər diqqət göstərmədiklərindən hətəta, 2012-ci ildə, Sabirin 150 illik yubileyində belə yeni, mükəmməl nəşri barədə düşünməyiblər.

Nəşrlə tanış olmaq üçün kitabdan bir nüsxə əldə etdim. Kitab Türkiyənin tanınmış tarixçisi, professor İlber Ortaylı qısa ön söz yazıb. Ensiklopedik bilgiyə sahib olan Ortaylı ilə 1988-ci ildə Bakıda - Mirzə Fətəli Axundzadənin 175 illik mərasimində tanış olmuşduq. İstanbuldakı hər görüşümüzə o günləri xatırlayıyıq.

Professor Ortaylının atası "Azadlıq" radiosunun rus xidmətində işləyib - bu baxımdan da radioya xüsusi simpatiyası var.

İş bankının "Hophopnamə"sinə yazdığı qısa ön sözdə professor Ortaylı Mirzə Ələkbər Sabirin ədəbi fikir tarixindəki yerini bu şəkildə müəyyənləşdirib: "Qısa ömründə anadan olduğu Şamaxının, sonradan bütövlükdə Azərbaycanın, İranın, Türkiyənin və Orta Asiyanın üfüqlərini onun şeirləri bürümüşdür. Şeirləri Şərqi Türküstandan Balkana qədər hamının dilinin əzbəri olmuşdur".

"Hophopnamə"ni çapa hazırlayan İsa Öztürk kitabı yazdığı ön sözdə Sabirin kitabının Türkiyədə çapa hazırlamaqdan duyduğu məsuliyyəti bu sözlərlə ifadə edib: "Biz əsərin ("Hophopnamə"nin - M.Ə.) bütönlüklə Türkcəyə çevrilməsinin mümkün olmadığını anlayandan sonra bəzi şeirləri seçib oxucuya təqdim etməyi düşündük və onu da etdik. Kitab bəyənilərsə, biz də xoşbəxt olarıq".

Sabirin "Hophopnamə"sinə Türkcəyə çevirən hörmətli

İsa Öztürkün xoş niyyətinə biz də təşəkkür edirik

Ancaq kitabdakı şeirlərin tərcüməsi və oxucuya təqdim forması bir çox mübahisələri də özü ilə gətirdiyinə görə, həmin mübahisəli nöqtələri oxucularla bölüşməkdə fayda var.

"Ah! Mütərcim..."

Sabirin "Hophopnamə"sinə Türkiyədə necə "şikəst etdilər"?

İş bankının buraxdığı "Hophopnamə"yə daxil edilmiş ikinci şeir - Sabirin məşhur "Millət necə tarac olur-olsun, nə işim var?"- satirasıdır.

Tərcüməçi İsa Öztürk bu şeiri Türk oxucusuna "Millet nice kapkaç olur olsun ne umurum?" adlı altında təqdim edib.

Şeirin adının bu şəkildə tərcümə edilməsi təəccüb doğurur.

Çünki Azərbaycan dilindəki "necə" sözünün Türkcədəki qarşılığı "nice" yox, "nası"dır.

"Nice" kəlməsi Türk dilində "neçə" mənasında işlədilir.

"Nə işim var?" sözləri şeirin tərcüməsində olduğu kimi qalmalıydı; ancaq tərcüməçi bunu "nə

umurum?"- yəni, "nə vecimə?"- şəkildə tərcümə etməyi məqsədə uyğun bilib ki, bu da şeirin həm məzmununa, həm də ahənginə ciddi xələl gətirib.

Azərbaycan dilindəki "tarac" sözünün türk dilinə "kapkaç" şəkildə adaptasiya edilməsini isə anlamaq mümkün deyil.

Çünki "kapkaç" kəlməsi Türk dilində "bir şeyi başqasının əlindən alıb qaçmaq" mənasında işlədilir.

"Kapkaç"- sözü kriminal məzmunlu bir kəlmə olub

və ona qəzetlərin polis və məhkəmə xəbərlərinin əks etdiyi səhifələrdə tez-tez rast gəlinir

"Millət necə tarac olur-olsun" misrasını hörmətli İsa Öztürkün tərcüməsindən alıb təkrar Azərbaycan dilinə çevirəndə Sabirin məşhur şeirinin adı "Millət neçə bir şeyi başqasının əlindən alıb qaçır, qaçsın, nə vecimə?" - olur.

Bunu Türk oxucusunun anlaması mümkün olmadığı kimi, bizim də qəbul etməyimiz imkansızdır.

Bu nə tərcümə, nə də adaptasiya?! "Hophopnamə"nin müəllifi başını məzardan qaldıra bilsəydi, özünün şeirini tanımayacaq və yaqın, bu, yeni bir həcvə mövzu olacaqdı.

Necə ki Sabir Haşimbəy Vəzirovun tərcüməsində "Otello"nu oxuyandan sonra yazmışdı:

Öylə bir tərcümə kim, ruhi-Şekspir görcək, Ağladı ruhi-Otelloyla bərabər özüinə. "Ah, mütərcim!" - deyə bir odlu tüfürçək atdı... Şübhəsiz, düşdü o da tərcüməkarın gözüne!

Sabirin "Neyliyim, eyvay! Bu rus başdılar" - misrası ilə başlayan şeiri İş bankının çap etdiyi "Hophopnamə"nin 88-ci səhifəsində "Neyliyim, Allah! Bu batlı (qərblı-M.Ə.) başlılar" adı altında təqdim edilib.

"Çatlayır Xanbacı, qəmdən ürəyim" - şeiri isə 89-cu səhifədə "Çatlıyor, Canbacı gamdan yürəgim" başlığı ilə çap edilib.

"Fisincan" şeirinin bir beytini örnək kimi alsaq, hörmətli İsa Öztürkün "Hophopnamə"nin tərcüməsinə yanaşma tərzini də anlamış olarıq:

Öyle de, neden arifler hata yolunda bulunur, Mantiğa vurulunca bu söz bir çeşit nadanlık olur ?

Sabirin yazdığı "Fisincan" şeirinin yuxarıda tərcüməsini verdiyimiz bəndi isə bu şəkildədir:

Ey ki, dersən, ürəfa rahi-xətada bulunur, Elmi-mantiqə bu söz bəhreyi-nadanlık olur?

Anlamaq olmur; hörmətli Öztürk "Hophopnamə"ni sərbəst tərcümə yolu ilə oxuculara təqdim etməyə çalışıb, yoxsa şeirin nəzm ruhunu qorumaq istəyib?

Çünki yuxarıdakı örnəyə nə sərbəst tərcümə demək mümkündür, nə də

Orada nəzmdən əsər-əlamət var

"Hophopnamə"nin İş bankı nəşrində Türkcədən bir çox kəlmədən sərrast şəkildə istifadə etmək mümkün olduğu halda, tərcüməçinin bu yolu seçməməsi də təəccüb doğurur.

Qeyd etmək yerinə düşər ki, bu cür səhvlərə Azərbaycanda çap edilən "Hophopnamə"nin bəzi yerlərində də yol verilib.

Məsələn, professor Məmməd Məmmədovun çapa hazırladığı "Hophopnamə"də yer alan "Təhəssür" şeirinin "Ətraf bələdlərdə qalır ac müsəlman"- misrasındakı "bələd" sözü heç bir mənə ifadə etmir. Bu, Anadolu türkcəsindəki "bələd" kəlməsidir ki, "kiçik yaşayış məntəqəsi" mənasını daşıyır.

Əruz və heca vəznlərindən böyük ustalıqla istifadə edən Sabirin şeirləri Öztürkün tərcümə kitabının bir çox səhifələrində vəznədən də məhrum olub, qafiyədən də.

Elə isə mərhum professor Əkrəm Cəfərin də dəqiq işarə etdiyi kimi, Sabir Füzulidən sonra şeirlərinin məzmunu ilə vəznə arasında üzvi vəhdət yarada bilən ən böyük şairimizdir.

Hörmətli İsa Öztürkə "Hophopnamə"nin İş bankı nəşri üçün zəhmət çəkdiyinə görə, bir daha minnətdarlıq edərək, bu kitabın klassiklərimizi dünyaya tanımaq sahəsində bizə ibrət dərsi olduğunu da vurğulamalıyıq.

İstanbul
Mayis ƏLİZADƏ

Türkiyəli qonaqlar Milli Kitabxanada

Fevralın 4-də Türkiyənin "Elm və Ədəbiyyat Əsərləri Sahibləri Məslək Birliyi"nin (İLESAM) baş direktoru Mehmet Nuri Parmaksızın rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyəti M.F.Axundzadə adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının direktoru Kərim Tahirovla görüşüb.

Milli Kitabxanadan AzərTAc-a bildirilib ki, görüşdə Azərbaycanda elm və ədəbiyyat sahəsindəki mövcud vəziyyət, əsasən də respublikamızda müəlliflik hüquqlarının qorunması və onun hüquqi tərəfləri ilə bağlı fikir mübadiləsi aparılıb.

Nuri Parmaksız Türkiyədə nəşr edilmiş kitablara vahid beynəlxalq standart kitab nömrəsini (İSBN) verən təşkilatın büro üzvü olduğuna görə bu işin Azərbaycanda təşkilinin vəziyyəti ilə də maraqlanıb. Qonaq Azərbaycanda nəşr edilmiş bir neçə

kitabla tanış olub və təəssüf hissi ilə qeyd etdi ki, Azərbaycanda nəşr edilən kitabların əksəriyyətinin beynəlxalq standart nömrəsi (İSBN) yoxdur.

Qeyd edilən problemin prioritet məsələlərdən biri olduğunu qonağın diqqətinə çatdıran Milli Kitabxananın direktoru, professor Kərim Tahirov bildirdi ki, bu məsələ Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin diqqət mərkəzindədir.

Vurğulanıb ki, nazirlik tərəfindən "Kitabxana işi haqqında" Qanuna bəzi dəyişikliklərin edilməsi və respublika

ərazisində nəşr olunan bütün çap məhsullarının məcburi nüsxəsinin Milli Kitabxanaya verilməsi məsələsinə yenidən baxılması ilə bağlı Milli Məclisə

müraciət edilib. Bununla yanaşı, mədəniyyət və turizm naziri Əbülfəs Qarayevin təşəbbüsü ilə ölkə ərazisində nəşr edilən bütün kitablara beynəlxalq

standart kitab nömrəsinin (İSBN) verilməsi işinin Milli Kitabxana tərəfindən həyata keçirilməsi ilə əlaqədar Nazirlər Kabinetinə müraciət edilib. Çünki hazırda bu iş özəl qurum tərəfindən həyata keçirilir və ona görə də demək olar ki, çap edilən kitabların sadəcə 20 faizi bu beynəlxalq kitab nömrəsini alır. Əgər bu iş Milli Kitabxanaya həvalə olunarsa respublika ərazisində çap edilən bütün kitablar həm Azərbaycan kitabının milli arxivinə daxil olar, həm də Azərbaycan tarixinə, elminə, mədəniyyətinə, iqtisadiyyatına dair dəyərli mənbələrin, tarixi faktların gələcək nəsillərə ötürülməsi təmin edilər.

Qonaqlar həmçinin Azərbaycanlı yazıçıları, şairlər barədə də maraqlanıblar. Sonda qarşılıqlı hədiyyələr təqdim olunub. Qonaqlar Milli Kitabxana ilə yaxından tanış olub və xatirə şəkli çəkdiyərlər.

Sinxron tərcümənin tarixi XX əsrin ortalarına təsadüf edir. İlk dəfə Nyürenberq məhkəməsinə dinləmək üçün yığılan beynəlxalq səviyyədə sinxron tərcümədən bəhrələnməmişlər. Həmin vaxtdan bəri hər il çoxlu sayda konfranslar keçirilir və iştirakçılar öz dillərində və ya beynəlxalq dillərdən birində iclasların gedişini təxminən eyni zamanda izləyə bilirlər. Ardıcıl tərcümədə hər bir nitqə ayrılan vaxt ikiqat artır, yəni məruzənin tərcüməsi də müəyyən vaxt aparır. İşlənmə məkanına uyğun olaraq, sinxron tərcüməyə bəzən «BMT-stilli tərcümə» və ya «konfrans tərcüməsi» də deyilir.

Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra paytaxtımız bir çox beynəlxalq konfransların keçirildiyi məkana çevrilib. Nəticədə ölkəmizdə sinxron tərcüməçilərin hazırlanması bir problem kimi qarşıya çıxıb. Lakin bu sahədə mütəxəssis hazırlığı bir sıra ciddi çətinliklərlə üzləşir. Sinxron tərcüməçilərin hazırlığı ilə bağlı çətinlik şifahi tərcümədə dinləmə və danışıq proseslərinin qeyri-təbii olaraq eyni zamanda baş verməsi və məruzənin fikrini tərcüməçinin əvvəlcədən duyması zərurəti ilə əlaqədardır. Belə ki, bu mürəkkəb prosesdə tərcüməçi vaxt itirmədən nitqi dinləyə-dinləyə təxminən eyni zamanda nitqi tərcümə etməlidir, burada dinləmə, anlama, tərcümə dilinə çevirib səsləndirmə mərhələləri arasındakı müddət çox anıdır. Konfrans Tərcüməçilərinin Beynəlxalq Assosiasiyasının rəsmi internet saytında məlumatlara görə, 6 saatlıq iş günü ərzində sinxron tərcüməçi təxminən 65 çap səhifəsinə bərabər materialı şifahi tərcümə etmiş olur. Bu elə bir məharət və səriştə tələb edir ki, tərcüməçi eşitdiyi fikri tərcümə dilində ifadə edə-edə növbəti cümləni də tuta bilsin. Belə bir səriştənin formalaşması üçün xüsusi məşq tələb olunur.

Sinxronçular hər şeydən əvvəl, gözəl dinləmə, həm də səlis və gözəl nitq söyləmək qabiliyyətinə malik olmalıdırlar. Bir türk xalq məsəlində deyilir ki, «Anası, cocuğuna təkcə söyləməyi deyil, dinləməyi də öyrət ki, sənin balan əsl danışmağı öyrənmiş olsun». Sinxron tərcüməçinin dinləmə qabiliyyətini, eləcə də qısamüddətli yaddaşını inkişaf etdirmək üçün başlanğıc mərhələdə tələbələrə ana dilində eşitdikləri

maların məqsədi tələbənən fikrini iki «kanalda» eyni zamanda çalışmağa alışdırmaqdan ibarətdir. Biz dinləmək dedikdə xarici dildə ifadə edilən fikri tutmaq bacarığını da burada daxil edirik. Bu isə öz növbəsində xarici dilə mükəmməl surətdə yiyələnməyi tələb edir. Əlbəttə, beynəlxalq səviyyədə keçirilən görüşlər ciddi mövzulara həsr olunduğundan, əlaqədar ixtisas sahəsindən xəbərdar olmaq zərurəti ortaya çıxır.

uğurla nəticələnməyinə ümid yoxdur, məhz burada da çətinliklərdən biri ilə üzləşirik. Çünki tərcüməçini tərcümə etdiyi şəxsə qat-qat ideal görmək istəyirlər. Əslində isə məsələ bir qədər fərqli şəkildə qoyulmalıdır: yəni tərcüməçi öz məsuliyyətli rolunu dərk edərək ideal mütəxəssis olmağa daim can atmalı, ətrafdakılar isə onun avtomat mexanizm deyil, məhz canlı insan olduğunu nəzərə almalıdırlar.

Sinxron tərcümədə, məruzəçinin dediyi cümlə ilə onun tərcüməsi heç də həmişə eyni zamanda başlamır və eyni zamanda qurtarmır. Adətən sinxron tərcüməçinin 2 və ya 3 söz hesabında ləngiməsi məqbul sayılır. Lakin əsas olan - cümlədəki hər bir sözün deyil, ifadə olunan fikrin tərcümə dilində verilməsidir. Bu da sinxron tərcüməçiyə qeyri-vacib informasiyanı ixtisar etməyə, ən qısa söz və ifadələr işlətməyə, ümumiləşdirmə üsulundan istifadə

Sinxron tərcümə

informasiyanı öz sözləri ilə təkrarlaşdırmaq tələb edən çalışmalar verilməlidir. Sinxron tərcümənin tədrisi ilə bağlı xarici ölkələrin təcrübəsində sözlərin, cümlələrin və paraqrafların təqlid yolu ilə izlənməsi, sinonimlərin verilməsi və bu zaman tələbələrə danışa-danışa başqa bir mövzuda nə isə yazması da effektiv hazırlıq çalışmaları sayılır. Bu çalış-

Hazırda respublikamızda konkret sahələr üzrə sinxron tərcüməçilərin hazırlanmadığını nəzərə alaraq, məsləhət görülür ki, tərcüməçilər iştirak etdikləri görüşlərin materialları ilə xeyli əvvəl tanış olsunlar, mövzu üzrə mövcud ədəbiyyatı diqqətlə nəzərdən keçirsinlər. Konfrans təşkilatçıları ilə sıx əməkdaşlıq olmadan bu işin

Sinxron tərcümə ilə bağlı digər bir çətinlik də konkret olaraq, Azərbaycan və ingilis dillərinin müxtəlif qrammatik quruluşa, fərqli söz sırasına malik olmasıdır. Məsələn, Azərbaycan dilindən ingilis dilinə tərcümə edərkən xəbəri eşitmək üçün tərcüməçi əksər hallarda cümlənin sonunu gözləməli olur. Halbuki əgər tərcüməçi öz intuisiyasından, uzaqgörənliyindən, keçmiş biliyindən və ya kontekstdən istifadə etməsə, həmin xəbərin cümlədəki fikri təsdiq və ya inkar etdiyini bilmədən ingilis dilində mübtədadan sonra ikinci yerdə gələn xəbəri qrammatik cəhətdən formalaşdırmaq mümkün deyil. Məlumdur ki, tərcüməçini öz intuisiyası aldada bilər, onun keçmiş biliyi də kömək etməyə bilər və ya kontekstin əksinə olaraq, məruzəçinin fikri reallıqdan fərqli də ola bilər. Eləcə də ingilis dilində tamamlıq xəbərdən sonra gəlidiyi üçün Azərbaycan dilinin söz sırasını (mübtədə+tamamlıq+xəbər) pozmaq üçün tərcümə zamanı yenə də cümləni axıradək dinləmək lazım gəlir. Deməli, burada sinxron tərcümə daha mürəkkəb xarakter alır, təbii ki, ləngimə prosesi artır.

etməyə, uzun cümlələri bölərək sadə cümlələr şəklində tərcümə etməyə ixtiyar verir. Elmi ədəbiyyatda göstərilirdiyi kimi, əslində «hesablamalara görə vaxtın yalnız 42%-ni nitq tərcüməçi eyni zamanda danışıq, vaxtın 12%-ni onların hər ikisi susur, 18%-ni yalnız nitq danışıq, vaxtın 28%-ni isə yalnız tərcüməçi özü danışıq». Doğrudur, sinxron tərcüməyə başlamazdan əvvəl tərcüməçi tələbələr artıq ardıcıl tərcümə etməyi bacarmalıdır, lakin dərslərdə elə ilk vaxtlardan tələbələrə ümumi (yəni tərkibində çox cüzi naməlum sözlər olan, yaxud informasiya cəhətdən çox da ağır olmayan) mətnləri sinxron tərcümə etmək tapşırıla bilər. Növbəti mərhələdə isə kabinələrdə işləmək yaxşı nəticələr verir.

Deyənlərlə əlaqədar olaraq gələcək sinxronçularla iş bir neçə istiqamətdə aparılmalıdır: onlar öz ana dillərini yaxşı bilməklə yanaşı, xarici dilə də mükəmməl şəkildə yiyələnməli, həm də bu dildə gözəl nitq vərdişləri əldə etməli, ayrı-ayrı ixtisas sahələri üzrə öz lüğət bazalarını artırmalı və bilik toplanmalı, mövcud imkan daxilində müntəzəm məşq etməlidirlər.

Sevinc AĞAYEVA

Azərbaycan dilindən ingilis dilinə (və əksinə) tərcümə tarixindən

Hər hansı bir xalqın mədəniyyətində və ədəbiyyatında bəşəri duyğuları, ideyaları özündə təəcəssüm etdirən nə qədər möhtəşəm, gözəl sənət əsəri varsa, o material kimi kəşf olunur - tərcümə edilib digər xalqların mədəniyyətində özünə müəyyən yer qazanır. Ayrı-ayrı ölkə xalqlarının ədəbiyyatlarının, bu ədəbiyyatların yaradıcılarının biri-birinə təsiri, əlaqəsi ədəbi əlaqələri şərtləndirən başlıca amillərdən sayılır. Əgər tərcümə sahəsi olmasaydı, hər hansı xalqın mədəniyyəti, tarixi və ədəbiyyatı başqa millətlər tərəfindən tanınmazdı. Hər bir xalqın dili, mədəniyyəti və ədəbiyyatı onda güclü, güdrətlidir ki, o xalqın böyük tərcümə ədəbiyyatı var. O xalq ona görə güclü mədəniyyət və ədəbiyyat sahibidir ki, başqa xalqların mədəni, mədəni nailiyyətlərini öz doğma dilinə çevirir, onlardan bəhrələnilir. Əgər tərcümənin tarixinə nəzər yetirsək onun əvvəllər ayrıca bir sənət sahəsi deyil, pedaqogikanın bir bölməsi olduğunu görərik.

Dünya mədəniyyətinin və ədəbiyyatının tərcümə olunduğu dil və bu tərcümələrlə zənginləşən ədəbiyyat dünya dili və dünya ədəbiyyatına qovuşur. Daha doğrusu, dünya ədəbiyyatını tərcümə edən hər hansı dil böyüklüyündən-küçüklüyündən asılı olmayaraq ədəbi əlaqələrin mədəni körpüsünü yaradır və zənginləşir. Bu cəhətdən Azərbaycan dili də istisna deyil.

Klassik Azərbaycan ədəbiyyatının Qərbi Avropa dillərinə, o cümlədən ingilis dilinə əhatəli tərcüməsinin XVII əsrdən etibarən başladığını, XVIII əsrdən isə daha intensiv şəkildə söyləmək olar. Bu vaxtdan etibarən Xaqani, Nizami, Nəsimi, Füzuli kimi klas-

siklərin əsərləri Avropada öyrənilməklə bərabər, eyni zamanda ənənəli xalqların dillərinə də tərcümə edilməyə başlanıb. "İngilis şərqşünaslığının atası" kimi dəyərləndirilən Vilyams Cons ilk dəfə 1786-cı ildə Kəlküttədə "Nizaminin nağılları və ibrətli hekayələri" adı ilə N.Gəncəvi yaradıcılığını ingilis ədəbi dünyasına çatdırıb. O, Nizami yaradıcılığını diqqət və məhəbbətlə öyrənmiş, mütəfəkkir şairimiz "Sirlər xəzinəsi" poemasını nəslə ingilis dilinə tərcümə etmişdir. Bu tərcümə V.Consun ölümündən sonra -1804-cü ildə Londonda nəşr olunub. Nizaminin eyniadlı poemasını sonralar professor C.Hidon və London Universitetinin fars

dili kafedrasının professoru Q.Hüseyn Darab tərcümə edib. Bundan sonra ingilis şərqşünaslarından C.Etkinson Nizaminin «Leyli və Məcnun» poemasını 1836-cı ildə Londonda nəşr etdirib. Əsər sonralar iki dəfə - 1894 və 1895-ci illərdə təkrar nəşr olunmuşdur. 1966-cı ildə isə doktor R.Qəlpke poemayı yenidən tərcümə edərək Londonda nəşr etdirib.

N.Gəncəvinin «Yeddi gözəl» poeması 1924-cü ildə Londonda nəşr olunub. Əsəri ingilis dilinə K.Uilson tərcümə edib. İngilis şərqşünaslarından U.Auslinin «Şərq məcmuəsi»ndə (1797), Q.Auslinin «Fars şairləri haqda avtobioqrafik qeydlər» kitabında (1846) Nizami yaradıcılığında bəhs olunub. Bütün bunlarla yanaşı Avropada N.Gəncəvinin «Sirlər xəzinəsi»ni tam şəkildə və izahatlarla nəşr etdirən ingilis alimi H.Blend olub (London, 1844). İngilis şərqşünası V.Klark Nizaminin «İskəndərnamə»sinin birinci hissəsini - «Şərəfnamə»nin nəslə tərcüməsini hazırlayıb 1881-ci ildə Londonda nəşr etdirib. İran alimi H.Həsən Azərbaycan şairi M.Fələki Şirvaninin (1108-1146) divanını 1929-cu ildə

Londonda çap etdirib. XI əsrin böyük Azərbaycan Ədəbiyyatşünası və alimi Xətib Təbrizinin əsərlərinin müəyyən hissəsinin, Fələki təxəllüsü ilə yazan Şirvan şairi Əbunəzzam Həkim Cəlaləddin Məhəmməd Şirvaninin əsərlərinin ingilis dilinə tərcüməsi və nəşrləri Azərbaycan-İngilis ədəbi əlaqələrinin inkişafında mühüm rol oynayıb.

İngilis ədəbiyyatşünası Q.Ausli, C.Braun və başqaları tədqiqatlarında Azərbaycan ədəbiyyatı nümunələrinə müraciət etmiş, ayrı-ayrı əsərlər və müəlliflər haqqında məlumatlar vermişlər ki, bu da ədəbi əlaqələrin inkişafı baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edib. İngilis Ədəbiyyatşünaslığında şifahi xalq Ədəbiyyatımızın incilərinə də həmişə maraq böyük olmuş, "Koroğlu" dastanı 1842-ci ildə polyak şərqşünası A.Xodzko tərəfindən ingilis dilinə tərcümə olunmuş və Londonda nəşr edilib. Azərbaycan ədəbiyyatı nümunələrinin tərcüməsinə maraq sonrakı dövrlərdə də davam edib. Məsələn, M.Füzulinin "Leyli və Məcnun" poeması 1970-ci ildə Londonda nəşr olunub. Poemayı ingilis dilinə türk şairəsi S.Huri tərcümə edib. Şərqşünas

E.Gibb 1904-cü ildə Londonda nəşr etdirdiyi "Osmanlı poeziyasının tarixi" kitabında M.Füzuli yaradıcılığı haqqında ətraflı məlumat verib.

Ötən əsrin 70-ci illərində ABŞ-ın Pensilvaniya Universitetində nəşr olunan "Ədəbiyyat" adlı jurnalda da Şərq ədəbiyyatına, o cümlədən Azərbaycan ədəbiyyatına xüsusi diqqət yetirilib, jurnalın bəzi nömrələrində ədəbi nümunələrimiz birbaşa orijinaldan tərcümədə verilib. İngilis ədəbiyyatından Azərbaycan dilinə tərcümə işinə isə XIX əsrin sonlarından başlanılıb. İngilis ədəbiyyatının digər klassiklərinin əsərləri də ayrı-ayrı illərdə Azərbaycan dilinə çevrilib. Lakin bu tərcümələrin əksəriyyəti əsasən rus dili vasitəsilə edilib. Ötən əsrin 70-80-ci illərində isə bilavasitə orijinaldan tərcümə işinə diqqət artırılıb, Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra isə bütün tərcümələr demək olar ki, bilavasitə ingilis dilindən edilib.

Bu illər ərzində ingilis dilindən Azərbaycan və Azərbaycan dilindən ingilis dilinə tərcümə sahəsində ixtisaslaşmış peşəkar tərcüməçilər nəslə yetişib. Bu sahədə Zeydulla Ağayev, Sabir Mustafa və başqalarının adlarını çəkmək yerinə düşər. S.Mustafa ilk dəfə Şekspirin bütün sonetlərini orijinaldan Azərbaycan dilinə çevirib. Son illər bu işə gənc tərcüməçilərin də maraq göstərməsi Azərbaycan-İngilis ədəbi əlaqələrinin bundan sonra daha sürətlə inkişaf edəcəyinə əminlik yaradır.

Safurə KƏRİMOVA

Qorxmaz ŞIXALIOĞLU

Lap belə unudub ata-anamı,
Hərdən istəyirəm yalan danışım.
Məni yamanlayıb, söysə də hamı,
Hərdən istəyirəm yalan danışım.

Bilirəm, yalanın ömrü tez bitir-
Səhranın qumunda su kimi itir.
Arzudur, həvədir, bilmirəm, nədir,
Hərdən istəyirəm yalan danışım.

Qənd kimi dili var, mehri var onun,
Ahənruba kimi sehri var onun,
Nə olsun, sonunda qəhri var onun,
Hərdən istəyirəm yalan danışım.

Deməyin hay-hayı gedib Qorxmazın,
Qapıda vay-vayı bitib Qorxmazın.
Deməyin ki, ağılı itib Qorxmazın,
Hərdən istəyirəm yalan danışım.

Qulağıma deyin: necə pullanım?
Necə qaymaqlanım, necə ballanım?
Bəsdir, ata-anam məni aldadıb,
Hərdən istəyirəm yalan danışım.

03.02.2014

Rəbiyyə Səyyadiyə

Hərdən xəyalımda bir qara qartal,
Göylərə cəng açır, meydan oxuyur.
Onda, elə bil ki, əynimdə paltar,
Tüfəng lüləsitək barıt qoxuyur.

Qüssə uçub gedir, qəm qaçaq düşür,
Bu qartal balaca qanad çalınca;
Qanım damarımda qaynayıb coşur,
Bir anda dönürəm iti qılınca.

Qəlbimi sıxanda bəzən dərd, məlal,
Hərdən güc gələndə qəm-kədər mənə,
Onda qanad açıb, sanki bu qartal
Şığıyır kədərini, dərdin üstünə.

Hardan çatır ona, görün bu xəbər?
Bəlkə uzaqlardan məni izləyir?
Ayaq açan kimi üstümə kədər,
Elə bil ki, onu kimsə səsləyir...

Getməz gözlərimdən o nurlu səhər
Ziyarət edirdik Həzrət Babanı.
İndi xatirimə gəlir o qartal,
Sübhün işığında görmüşdüm onu.

Avqustun ilk günü... Babadağ... Soyuq...
Ətrafda ağaran qar zolaqları...
Deyəsən, o, bizə baxıb bir anlıq,
Sonra uçub getdi Şahdağa sarı...

Hec kimin xəbəri yox bu işimdən,
Nə qədər gizləyim axı bu sirri?
Bilmirəm, Allahın bu bəxşisindən,
Mən dosta, qardaşa necə pay verim?

Qəmli çağlarımda güc verib mənə,
Ürəyimdə ümid, işıq bitirir.
Bəlkə də, Şixalı babama görə,
Allah bu qartalı mənə yetirib.

25.07.2014

Qupquru təpələr, sarı yarğanlar...
Dünyanı yandırır yayın bürküsü.
Nə ətrafda bircə yaşıl yarpaq var,
Nə də eşidilir bir quşun səsi.

Sarıya bürünüb burda hər tərəf,
Hava da, elə bil, sarıya çalır.
Sanasan, bu yerlər, sonuncu kərə,
Yüz il əvvəl görüb yağışı, qarı.

Bir yandan da səsi yay böcəyinin,
Havaya bir təndir istisi yayır.
Adam elə bilir bu səs, səs deyil-
Bürkünün içində bürkü oxuyur.

Bir sarı hörümçək toru yapışıb,
Kolun dibindəki əlləmə daşa.
Bəlkə gözümlə yaxşı ayırd edəmmir,
Bir parça bürküdür daşa yapışan?

Yarğanın qaşında bitən kəvərdən,
İki-üç qurumuş sarı çöp qalıb.
Bir alabaxtanın lələyi yerdə,
Torpağın çatında ilişib qalıb.

Kimsəsiz uşaqdır cığır, elə bil,
Düşüb üzüquyulu ağlayır səssiz.
Həyan axtarsa da, gözü arabir.
Tapmır həndəvərdə bir ləpir, bir iz.

Cığırın ağzında bir sarıtikan,
Necə də şax durub, baxır arxayın;
Elə bil, torpağı, daşı qovuran,
Yayın qızmarına meydan oxuyur.

Dərin qobularda büzüşüb yatır,
İşığa tamarzı minillik kədər.
Bəs niyə ruhuma belə doğmadır,
Niyə ürəyimi oxşayır bu yer?

Niyə çəkir məni bu quru çöllər?
Varlığın sirri var, bəlkə, bu yerdə?
Allah, min il sonra mənə fürsət ver,
Gəlib, bu yerləri qoy görüm bir də.

15.07.2014

Bəlkə də, qırx ildi yola getmirik,
Mənəm, bu şəhərdi, bir də bu külək.
Bizə çatan olmaz, təslikdə birik,
Mənəm, bu şəhərdi, bir də bu külək.

Çox vaxt bir-birində qüsurlu axtaran,
Ayağında nöqsan, kəsir axtaran,
Elə dostunu da gəzib-axtaran,
Mənəm, bu şəhərdi, bir də bu külək.

Bircə gün olmadım, darıxar şəhər,
Küləyi dalımca kəndə göndərər.
Bir-birini qıran, yenə də, səhər,
Mənəm, bu şəhərdi, bir də bu külək.

Ahıllıq başımın üstünü alıb,
İndi də oğlumla şəhər dost olub.
Evimdə bir köhnə şəkil asılıb-
Mənəm, bu şəhərdi, bir də bu külək...

03.03.2014

Yağış... bir yandan da küləyin səsi,
Döndərib gecəni bir iztiraba.
Qəmli düşüncələr ruhumu əzib,
Salır ürəyimi dərdə, əzaba.

Bilirəm, hardasa küləklə yağış,
Bir qara daxmanın damını döyür.
Bir köhnə mitildə bir atasız qız,
Küləyin səmindən qorxub titrəyir.

Bu gecə meşədə, yaqın ağaclar,
Düşüb daha tamam yaz həvəsindən.
Bezib ətrafdakı quru yamaclar,
Qaranlıqda axan çayın səmindən.

Bir ana canavar bu gecəyari,
Çırpınır, bəlkə də, dəmir tələdə.
Bəlkə də, yazığın ac balaları,
Dünəndən həsrətdir bir damcı südə.

Yaqın yağış qara naxışlar açır,
İndi bir qarının pəncərəsində.
Birdən yatağında diksinir qarı,
Həyatına qonan bayquş səmindən....

Yadıma da düşür bir işıqlı gün,
Qapqara fikirlər qəlbimi didir.
Bəlkə də, bu gecə- məni izləyən
Bir vaxtsiz ölümün nişanəsidir...

...Deməyin sözlərim günahdır, günah.
Deməyin Qorxmaz içib yenə də:
Başımın üstündən bu gecə Allah,
Yumub gözlərini keçib yenə də...

15.04.2014

Kəlbəcərli Sücaətin xatirəsinə

Könüllər açardı sözü yaz kimi,
Coşub-çağlayardı Kür, Araz kimi,
Gündə yüzü ölsün Qorxmaz kimi,
Dağlar niyə qoydu Sücaət ölsün?

Ümid bağlamışdı bal sularına,
Yazda dumanına, yayda qarına
Daha deməyəcək "... dağ verin mana",
Dağlar niyə qoydu Sücaət ölsün?

Özü də, sözü də mərd idi axı,
Qaya kimi məğrur, sərt idi axı,
Namərdə dağ boyda dərd idi axı,
Dağlar niyə qoydu Sücaət ölsün?

Söz onun dilində olardı aram,
Çünki qələminə qatmazdı haram,
O yazan qoşmadan daha tapmıram,
Dağlar niyə qoydu Sücaət ölsün?

O gün ki, yurdundan düşdü dərbədən,
Gözündən yaş olub axdı Kəlbəcər.
"Qoşqar", "Murov" dedi ölənə qədər,
Dağlar niyə qoydu Sücaət ölsün?

21.03.2014

Gecə... külək əsir... sıxılır qəlbim,
Sanıram üstümə çökür duman, çən.
Təslikdən yaxında hansısa evin,
Pəncərə şüşəsi qırılır birdən.

Sanki ürəyimi kəsir bu şüşə;
Xəyalımda qanlı şırımlar açır.
Elə bilirəm ki, bu zülmət gecə,
Hardasa yaralı bir durna uçur.

Birdən o şüşənin hər qırığından,
Bir durna qışqırır... yaralı durna.
Az qala onların qışqırığından,
Çat düşər beynimin divarlarına.

Qarışar bu fəryad, bu acı səda,
Çöldəki küləyin uğultusuna.
Sanki pəncərəmi döyən bu səsdən,
İçimdə nə isə qırılıb sınaq.

Bu səs ürəyimi eləyib şan-şan,
Zülmətin üstünə zülmət gətirər.
Bu səs otağımda kədər qoxuyan,
Topa-topa qara güllər bitirər.

Güclə tab gətirər ürək bu səsə;
Sanki öləziyər köksümdə bir şam.
Bu gecə, bəlkə də, Allahdan özgə,
Bir kimsə bilməz ki, dünyada varam...

14.04.2014

Gecədir, sanıram bir dənizdəyəm,
Üstümə şığıyır qara dalğalar.
Nə göylərdə bircə ulduz görünür,
Nə də yaxınlarda bircə işıq var.

Burdan qurtulmağa ümid yox artıq,
Hər dalğa, elə bil, bir Əzrayıldı.
Burda dalğa səsi, soyuq, qaranlıq...
Nə varsa, ölümə aparan yoldu.

Mənə kömək etməz bu zülmət gecə,
Nə ümid, nə dözümlü, nə xatirələr...
Gülüm, bu tufandan səhərə, bəlkə,
Bir ölüm xəbərim sağ çıxa bilər.

14.04.2014

Dostlarımla
kəndə gedirəm tez-tez.
Elə bilirəm,
ata-anamın ruhundan çox,
küçəmiz sevinir gəlişimə -
az qala,
sarılmaq istəyir boynuma.
Sadəcə, o biri küçələrdən
ar eləyir bir az...
Bir il, beş il... bəs sonra?
Bilirəm, mən olmayanda,
yol çəkəcək küçəmizin gözləri.
Dostlar, indidən məni,
atasız qalan balalarımın yox,
küçəmizin dərdi öldürür.

15.02.2014

S.Y. MARŞAK

○ "Tərcümə", "tərcümə etmək", "tərcüməçi" sözləri məzmununa görə qaydalara uyğun gələn və hamı tərəfindən qəbul edilmiş məfhumlardır ki, biz onları bədi, poetik tərcüməyə şamil edirik.

Biz saatın əqrəblərini çeviririk, qatırı bir istiqamətdən başqa istiqamətə yönəldirik, pulu poçt və ya teleqrafı göndəririk.

Tərcümə sözünün yaradıcılıqdan çox, texniki tərəfləri var. Bəlkə də tərcüməyə sənəd kimi, bir dildən başqa dilə edilən tərcümə, çevrilən məktub kimi yaşanda bu söz özünü daha çox doğruldu.

Bu başqa məsələdir ki, tərcümə təxəyyül, intuisiya, mənəvi güc sərfi, bir sözlə, yaradıcılıq üçün lazım gələn şeylər olmadan mümkün deyil.

Halbuki, "əslinə uyğundur" möhürü vurulmuş, notarius tərəfindən təsdiq edilmiş tərcümə və Dantenin "İlahi komediya"sı eyni terminlərlə, lakin bir az quru, müəyyən mənada bu ədəbi janrın dəyərini aşağı salan tərzdə tərcümə edilir.

Yeri gəlmişkən, "tərcümə" sözünün özü də tərcümədən gələn sözdür.

Ancaq məsələ terminlərdə deyil. Bu sənətə nə ad verirsiniz verin, əsas odur ki, tərcüməçilər və oxucular hər cür çətinlik haqqında aydın təsəvvürə malik olsunlar və artıq orijinala uyğun ən dəqiq sözlər tapan, başqa dildə məhrəm fikirləri, incə hissələri, çalarları yenidən yaratmaq ustalığının çətin olduğunu dərk etsinlər.

Bilirik ki, şeirdə və ya nəsr əsərində bircə sözü dəyişmək nə dərəcədə əhəmiyyətlidir. Ancaq tərcümədə bir yox, bütün sözlər bir-birini əvəz edir, üstəlik, öz qanunları, nitq strukturu, say-sız-hesabsız qəribəlikləri və oynaqlıqları olan başqa dildə yenidən yaranırlar.

Vaxtilə akademik A.F.Koni sözlərin yerləşdikləri sıralanmanın hansı əhəmiyyət daşıdığından, yerdəyişmə zamanı cümlənin fikir və xarakterinin dəyişməsinə, sözün yerdəyişməsi nümunəsində ustalılıqla təsdiqləyir: "qanlı süd" və "südlü qan".

Lakin başqa dilə tərcümədə öz sintaksisinə tabe olan şifahi ardıcılıq həmişə dəyişir. Elə söz də var ki, müxtəlif dillərdə öz çalarlarına görə tamamilə dəyişir.

Beləliklə, ehtiyatsız tərcüməçidə həmişə "südlü qan" variantı ola bilər.

Bundan qaçmaq üçün başqa dili bilməkdən çox öz dilini mükəmməl bilməlisən. Doğma dili o qədər dərinləndirən hiss etməlisən ki, başqasına tabe olmayasan,

onun əsarətinə düşməyəsən. Eyni zamanda fransız dilindən rus dilinə çevrilmiş tərcümə öz üslubu və koloriti ilə ingilis, eston və çin dilindən rus dilinə çevrilmiş tərcümələrdən nəzərə çarpancaq dərəcədə fərqlənir.

Şeir tərcümə edəndə əgər yad dildəki söz doğma dildəki sözdən qısdırsa, tərcüməçi hansı sözü qurban vermək lazım gəldiyini bilməlidir.

Burda bir qədim zərbi-məsəl yerinə düşür: "Az sözlə böyük fikir ifadə etmək lazımdır". Bu o deməkdir ki, bədi əsərdə fikir böyük, söz kiçik (az) olmalıdır.

...Lakin uğursuz şeir tərcümələrinin yaratmaz nümunələri bizə sözün çox kiçik olmamasını da öyrədir. Bu isə zərbi-məsələdə səslənən fikrə kölgə salmaq demək deyil. Sərbəstlik lazımdır ki, sözün ahəngdarlığı və sağlam mühakimə pozulub ziyan çəkməsin, canlı və təbii intonasiyanı korlayıb bir-birinə yapışmasın və hətta misralarda nəfəs dərməyə yer qalsın ki, bu da lirik şeir üçün və bizim təneffüsümüz üçün çox vacibdir.

Həqiqətən gözəl şeiri və ya nəsr tərcümə etmək - ədəbi həyatda və tərcümə edən müəllifin həyatında əhəmiyyətli hadisə, vacib mərhələ sayılır.

...Bizdə əksər hallarda nəşriyyatlar müəyyən bir şair-klassikin, yaxud müasir şairin tam və ya nətəmə əsərini çox qısa müddətdə tərtib edib üzə çıxarırlar. Bəzən qismən artıq mövcud olan tərcümələrdən seçib istifadə edirlər, lakin əsasən yeni sifarişlərə üstünlük verirlər. Nəticədə əksər vaxt tərcümələr çox və ya az dərəcədə savadlı, lakin həddən artıq orta səviyyəli olur, orijinalın böyüklüyünə gözəllik və özünəməxsusluq gətirə bilmir.

Bu da təəccüblü deyil. Həqiqətən də poetik tərcüməni səthi hazırlamaq olmaz. Onun üzərində tərk etmək lazımdır. Bir-iki ilə Şellinin, Heynenin, Mitskeviçin, Ten-

nisonun və ya Roberta Brauninqin əsərlərini tərcümə etmək mümkün deyil, Eləcə də müasir şairi iki-üç ilə özünün seçilmiş əsərlərini hazırlamağı tapşırmaq mənasız işdir.

Axı məşhur şairlərin şeirləri ona görə tərcümə edilir ki, oxucular həm onun poeziyası ilə yaxından tanış olsunlar, həm də yaradıcılığını sevsinlər.

...Bütün qələm sahibləri kimi, tərcüməçinin də həyat təcrübəsi olmalıdır. Reallıqla əlaqə, dərin müşahidə qabiliyyəti və sözün geniş mənasında dünyagörüşü olmadan, dili və şifahi danışq dilinin müxtəlif çalarlarını öyrənmədən şeirə yaradıcı yanaşmaq, şair-tərcüməçi

Poetik portret sənəti

nüfuzu qazanmaq mümkün deyil. Təkcə beyinlə yox, qəlbən Şekspiri, Höteni və Dantenin başa düşmək üçün onlarla öz hissələrində, yaşantılarında bənzərlik tapmalısan. Əks təqdirdə tərcüməçi lazımsız ifadələrə, surətçixarmaya məhkumdur ki, bu da tərcümə cəfəngiyyəti, ən yaxşı halda isə qafiyəli və qafiyəsiz sətri tərcümələrlə yekunlaşır.

Əsl bədi tərcüməni foto ilə yox (mən artıq dəfələrlə belə müqayisə aparmışam), rəssamın əli ilə çəkilmiş portretlə müqayisə etmək olar. Foto çox gözəl, məharətlə çəkilə bilər, lakin müəllif onu yaşamaıyır.

Rəssam çəkdiyi rəsmi nə qədər mahiyyətinə vararsa, onun sənəti bir o qədər azad, rəsmi bir o qədər dəqiq olur. Dəqiqlik - orijinalı kororanə, mexaniki şəkildə yenidən yaratmaq deyil. Poetik dəqiqlik - yalnız obyektin dərinləndirilməsi və qərarlılığa əsaslanan cəsarətli təsvirləri ilə əldə edilə bilər.

Tərcüməçi peşəsi haqqında yanlış təsəvvürlər

Tərcüməçi peşəsi haqqındakı təsəvvürümüz başqa peşələrə - müəllim, həkim peşələrinə nisbətən geniş deyil. Bəzən bu peşə haqqında insanlarda yanlış təsəvvür yaranır. Tərcümə sənəti ilə əlaqədar ən çox yayılmış səhv təsəvvürlər:

Hər insan tərcümə edə bilər, əsas odur ki, xarici dil bilsin

Bu fikri ancaq məişət səviyyəsində qəbul etmək olar. Məsələn, mehmanxanada otaq sifariş etmək və ya hava limanında baqajı tapmadığınızı izah etmək üçün çox adama tərcüməçi lazım deyil. Əgər sizə müqavilə tərcüməsi və ya istismar haqqında təlimat lazımdırsa, bu, tərcüməçidən nənki orijinalın mahiyyətini anlamağı, həm də onun detallarını bilməyi tələb edir. Bundan başqa, tərcüməçi orijinalın dilini gözəl bilməlidir.

Əksər adamlar bir və ya bir neçə xarici dil bildiklərinə görə, get-gedə tərcüməçilərə tələbat azalır. Bu da təbiidir. Hətta əksər məktəblərdə uşaqlar ən azı iki xarici dil öyrənirlər. Beynəlxalq müqavilələrin və bununla əlaqədar sənəd mübadiləsinin sayı da çoxalır. Son illər həm yazılı, həm də şifahi tərcümələrin həcminə artım hiss olunur.

Tərcüməçilik - yeni peşədir

Əgər Bibliyanın tərcüməçilərini, qədim traktatları xatırlasaq, görürük ki, bu peşənin tarixi düşündüyümüzədən daha qədimdir. Lakin hal-hazırda tərcüməçilik xidmətlərinə qələm və kağız işi əvəzinə yeni texnologiyalar, yeni proqram təminatı daxildir ki, bu da tərcüməçinin məhsuldarlığını artırır.

Yazılı tərcüməylə məşğul olmaq üçün linqvistik təhsil lazımdır. Bunun tərcüməçiyə böyük təsiri var. Lakin bir çox yüksək səviyyəli tərcüməçilər əvvəl təbiət elmləri üzrə və yalnız bundan sonra linqvistik təhsil alırlar. Hətta elə tərcüməçilər var ki, ingilis dilini dərinləndirən öyrənir, təcrübə toplayıb peşəkar tərcüməçiyə çevrilirlər.

Filoloji təhsil almış tərcüməçi ixtisaslaşdırılmış texniki mətni çevirə bilməz, bunu yalnız həmin sahənin mütəxəssisi yerinə yetirə bilər.

Əlbəttə, bir neçə il müəyyən sahədə çalışan mütəxəssis terminologiyayı və həmin sahənin spesifik xüsusiyyətlərini daha yaxşı bilir. Ancaq yazılı tərcümə sahəsində tərcümə büroları və sifarişçilər arasında müəyyən sistem yaranıb ki, bu da hətta ixtisaslaşdırılmış mətnlərin də yüksək keyfiyyətlə tərcümə edilməsinə imkan verir. İxtisaslaşdırılmış ədəbiyyatın tərcüməsi tərcüməçidən çox zəhmət və səbr tələb edən işdir. Bunun üçün qədim sözlərdən ibarət lüğət olmalıdır. Bundan başqa tərcüməçi sorğu materialları ilə məşğul olmalı, internetdə axtarışlar aparmalıdır.

Tərcüməçi peşəsi - asan qazanc yoludur

Yazılı tərcümə gündə 8-12 saatlıq iş, şəxsi intizam və daimi peşəkar inkişaf tələb edir. Bu asan qazanc yolu deyil, ancaq başqa peşələr kimi, bu sahədə də öz işinin fədakarları var.

Tərcüməçilik - yaradıcı peşə deyil

Artıq tərcümə xidmətlərinin keyfiyyətinə müsbət təsir edən avtomatlaşdırılmış vasitələr var. Həmin tərcümə vasitələrini əcnəbi sözlərin yerini dəyişən robota bənzətmək olar. Tərcüməçi isə bir terminin ekvivalentini tapmaq üçün bəzən saatlarla vaxt sərf edir, bəzən də elə terminlər olur ki, ümumiyyətlə, qarşılığı tapılmır.

Tərcüməçinin işgüzar əməkdaşlıqda rol böyük deyil. Fikrimizi izah etmək üçün şifahi tərcüməni misal gətirək. Şifahi tərcümə informasiyanı təkcə bir dildən başqa dilə çevirmək deyil, həm də bir-biri ilə dil tapmaq və qarşılıqlı əməkdaşlıq qurmaq deməkdir. Tərcüməçi fərqli mentalitet və mədəniyyətə malik olan insanları fərqləndirir, onları biznesin inkişaf üsulları ilə tanış edir.

Tərcümə - kiçik biznesdir

Sifarişçilərin tələbatı və istəkləri artdıqca tərcümə şirkətləri də fəaliyyətlərini genişləndirirlər, ştatda olan və ştatdankənar əməkdaşların sayı artır. Bu da il ərzində yüz minlərlə səhifə tərcümə deməkdir.

Hazırladı: NARINGÜL

Kifayət Haqverdiyeva 1974-cü il dekabrın 13-də Bakıda anadan olub. Ali təhsilini Nəsrəddin Tusi adına Azərbaycan Pedaqoji Universitetinin filologiya fakültəsində alıb. 10 il milli mətbuatda əvəl korrektor, sonra tərcüməçi kimi fəaliyyət göstərib. Herman Hesse-nin "Muncuq oyunu", "Demian", Cunit Maknotun "Sənsizlik" və başqa əsərlərini dilimizə çevirib. Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin keçirdiyi "Dəf(i) nə yarpağı" müsabiqəsində Leonid Andreyevin "Qaplan" hekayəsi ilə iştirak edən tərcüməçinin imzası iyirmiliyə düşüb.

Mən özüm də Hessenin "Siddhartha", "Demian" və "Muncuq oyunu" romanlarını rus dilindən çevirmişəm. Arzu edirəm ki, gələcəkdə orijinaldan tərcümələrin də sayı artsın. Əsas tərcümənin hansı dildən olmağı deyil, əsas olan odur ki, görülən işdə sevgi və peşəkarlıq özünü büruzə versin. Gərək işə ürəyini qoyasan. Məsələn, Hessenin iki əsərini ("Knup" və "Yalquzaq" nəzərdə tutulur - red) peşəkar tərcüməçilərimiz olan Çərkəz Qurbanov və Vilayət Quliyev sevə-sevə çevirib. Əsərləri oxuyanda görürsən ki, işə ürək qoyulub".

nın sonuncu, özü də yarımçıq qalmış romanıdır. Əsəri onun ölümündən sonra varislərinin xahişilə fransız ədəbiyyatçısı Mişel Kenel redaktə edib. İş prosesində bəzi ixtisarlar aparılıb, təkrarları aradan qaldırılıb və bununla əsərin bədii dəyəri ni mümkün qədər qabartmağa çalışılıb. Müəllif bu əsərə uzun illərini sərf edib və dərin fəlsəfi yükü olan əzəmətli bir romanı oxucuların ixtiyarına verib. Mən bu ağır yükün altına girməyə hələ cəsarət eləmirəm..."

Kifayət Haqverdiyeva yerli tərcüməçilər barədə fikirlərini bizimlə bölüşür: "Bayaq dediyim kimi, illərdir ana dilində mütaliə axsayır. Uzaq keçmişdə – Azərbaycan dilində mütaliə etdiyim vaxtlarda bir çox yaşdılarım kimi mən də xarici ədəbiyyatı xüsusi ağıllıqla canıma-qanıma hopdurur, amma bu kitabların kimlərin sayəsində rəflərimizi bəzədiyinin fərqi varmırdım. Çox-çox sonralar tərcümə işinə başlayanda bu sahədə küllü vuranların kimliyiylə maraqlanmağa başladım. İşlərinə heyran olduğum tərcüməçilərdən Tehran Vəliyev, Natiq Səfərov və Vilayət Hacıyevin adını çəkə bilərəm. Vilayət Hacıyevin Stefan Sveyqdən tərcü-

"Gərək işə ürəyini qoyasan"

Kifayət Haqverdiyeva: "Şeiri yalnız şair tərcümə edə bilər"

Kifayət Haqverdiyeva səkkiz ildir ki, bədii tərcüməylə məşğuldur. İlk tərcüməsi Coan Roulinqin "Harri Potter və sirlər otağı" olsa da, özü Herman Hesse-nin "Siddhartha"sını ilk ciddi işi hesab edir. Onu tərcümə sahəsinə cəlb edən yazmaq sevgisi olub: "İçimdə olan yazmaq eşqini heç cür səngidə bilmirdim deyə bu işə girişdim. Mənə görə, yazmaq həm istedad, həm zəngin intellektual baqaj, həm də analitik düşüncə tələb edir. Bir oxucu kimi yazıçıdan bunu tələb edirəm. Onların heç birini özümdə görmürdüm, amma yazmaq sevgimi də susdura bilmirdim. Bir gün rusdilli rəfiqəm, hazırda "Day.az" saytında redaktor işləyən Leyla Təriyeviyeva məndən xahiş etdi ki, onun "Qarabağ: 4 gün" romanı əsasında yazdığı ssenarini dilimizə çevirim. Bu işə məsuliyyətli yanaşdığımı görə əvvəl bir xeyli tərəddüd etdim, sonra rəfiqəlik xatirinə razılaşdım. Beləliklə, romanı tərcümə etdim və müsabiqədə ilk üç yerdən birini qazandım. Bu, qətiyyətsizlik baryerini aşmaq yolunda atılmış ilk addım oldu..."

Tərcüməçi ən çox alman yazıçısı Herman Hesse-nin yaradıcılığına üz tutur: "Hessenin əsərləri barədə saatlarla danışa bilərəm. Onun "Siddhartha"sında mən öz həqiqətimi tapmışam. Sonralar oxuduğum azsaylı kitablarda da zaman-zaman eyni həqiqətə rast gəldim, amma ilk sevginin yerini heç nə vermir. Onunla aramda qəribə bir bağ hiss edirəm. Bizi həm də hind fəlsəfəsinə və yoxa təliminə olan sevgimiz birləşdirir..."

Kifayət Haqverdiyevanı sehirleyen əsərlər çoxdur: "Kiçik həcmli, yəni hekayə və esse tərcümələri zamanı uzun müddət təsirindən çıxa bilmədiyim əsərlər olub. Bunlardan Kobo Abenin "Əllər" hekayə-

sinin, Alber Kamünün "Hə ilə yox arasında" əsəsinin, Vladimir Nabokovun "Çorbun dönüşü" hekayəsinin, Frensis Skott Fitsceraldin "Puçolma" hekayəsinin, bir də "Dəf(i)nə yarpağı" tərcümə müsabiqəsinə göndərdiyim "Qaplan" (Leonid Andreyev) hekayəsinin adlarını çəkə bilərəm. Belə yazılar çoxdur.

Mən "Altun" nəşriyyatının sifarişilə "Hekayə ustası" seriyasından Cek London və O.Henrinin hekayələrini xüsusi sevgiylə tərcümə eləmişəm. Bu iki yazının ironiyasını, satirasını çatdırmaq bir başqa məsuliyyət tələb edir. Proses olduqca maraqlı idi, nəticəni isə oxucular müəyyən edəcək, onlar deyəcək ki, mən əsəri yaxşı çevirə bilmişəm, ya yox".

Hər bir tərcüməçi kimi, onun da tərcümə zamanı qarşılaşdığı çətinliklər olur: "Dil ehtiyatımı yetərinə zəngin saymıram, çətinliyim yalnız bununla bağlı olur. Məncə, tərcüməçi çevirdiyi əsərin mahiyyətinə varmaq la yazıçının yaşadıqlarını sanki yenidən yaşamaqla yanaşı, həm də zəngin dil biliklərinə

malik olmalıdır. İlk iki meyanı özümdə görə bilsəm də, bəzən dilimin axsaqlığını etiraf edirəm. Bunun üçün Azərbaycanda mütaliəni artırmalı, peşəkar tərcüməçilərin təcrübəsindən mümkün qədər çox yararlanmalıyam".

Bizdə əsərlərin, əsasən, orijinaldan deyil, ikinci dildən, yəni rus dilindən tərcümə edildiyini deyən müsahibəmizin sözlərinə görə, bu zaman əsər öz mahiyyətindən uzaqlaşır: "İstər mətbuatda, istərsə də sosial şəbəkələrdə ikinci dildən tərcümə məsələsi hələ də mübahisə obyektinə olaraq qalır. Çox vaxt orijinaldan edilməyən tərcümələri "suyun suyu" adlandırırlar. Məncə, belə yanaşmaların əsasında qərəz dayanır. Bir də görürsən ki, hansısa oxucu heç tərcüməni oxumayıb, ancaq bu tipli yanlış qənaətlərlə çıxış edir, diletant yanaşma sərgiləyir. Bir də deyirəm: bu, tamamilə yanlış yanaşmadır. əsas məsələ əsərin neçənci dildən çevrilməsi yox, onu çevirən adamın peşəkarlığıdır. Peşəkarlıq varsa, yazının ruhu ifadə olunacaq.

Kifayət xanımın fikrincə, həm nəsr, həm nəzm əsərlərini çevirərkən sətiri tərcümədən istifadəyə ehtiyac yoxdur: "Sadəcə, nəsrə fərqli olaraq, şeiri yalnız şair tərcümə edə bilər. Belə olanda yaxşı nəticə də göz qabağında olur. Onu da qeyd edirəm ki, şeirin axıcılığı tərcümədə də özünü qoruyub-saxlamalıdır".

Dünya klassikasında elə əsərlər var ki, onların bizim dildə olmaması böyük çatışmazlıq hesab edilir. Həmsöhbətimiz bu barədə belə düşünür: "Azərbaycanda bədii tərcümə sahəsinin tarixi var desək, yanılmazdır. Yəni bu sahədə böyük işlər görülməli və başlanmalıdır. Biz ancaq davam edə bilərik. Bununla belə, sözsüz ki, kənarda qalan, gözədən yayınan əsərlər hələ də var. Mən öz adımdan Karlos Fuentesin "Artemio Krusun ölümü", Antuan de Sent-Ekzüperinin "Qəsr", Konstantin Paustovskinin "Qızıl qızılgül" romanlarını adını çəkə bilərəm".

Yeri gəlmişkən, Kifayət xanım deyir ki, Ekzüperinin "Qəsr" romanını ana dilimizə çevirməyə özünü hazır bilir: "“Qəsr” romanı yazıçı-

məsini yaxınlarda oxudum və "peşəkar" sözünün mahiyyətinə bir daha vardım. Ona can sağlığı arzulaşıram. Qoy içi mən qarışıq bütün oxucularını hələ uzun müddət yeni-yeni tərcümələriylə sevindirsin. Həm ingilis, həm də rus dilindən tərcümə edən Svetlana Turanın işlərini bəyəniyəm. Tezliklə Vilayət Quliyev və Mahir Qarayevin yeni tərcümələrini oxumaq istərdim".

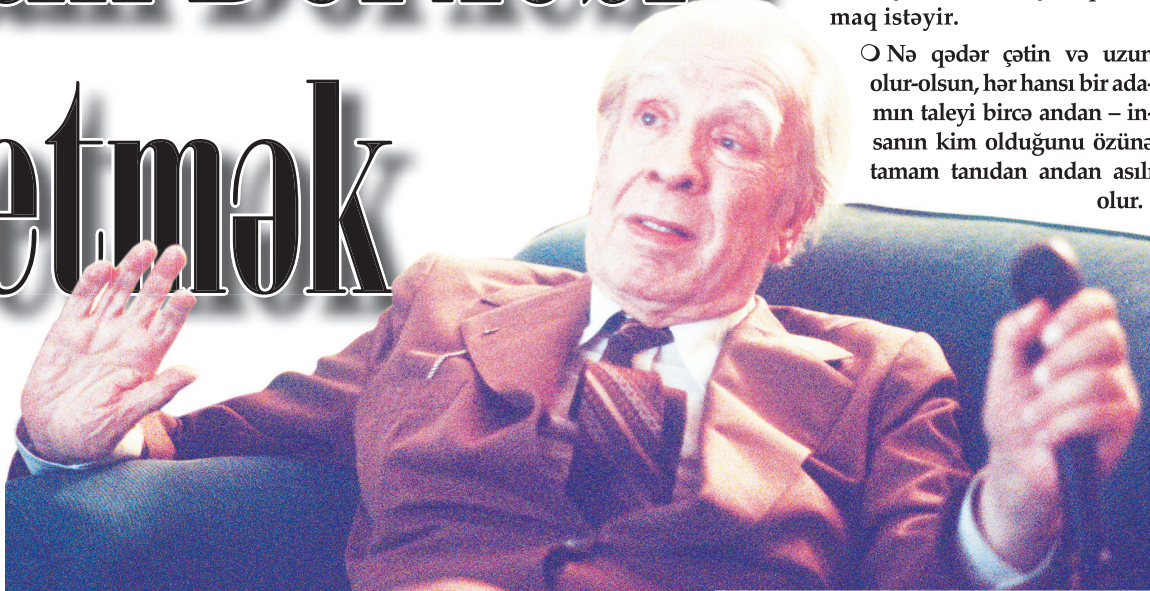
Həmsöhbətimiz Azərbaycanda tərcümə sənətinin inkişaf etdirilməsi və bədii tərcümə məktəbinin yaradılması arzusunda: "Bu sahədə az-çox sözünü demiş, möhürünü vurmuş peşəkarların təcrübəsinin cavanlara akademik şəkildə ötürülməsi gözəl addım olardı.

1990-cı illərdə kitab mədəniyyəti tənəzzülə uğrasa da, 2000-ci illərdə bu sahədə çox işlər görüldü və bu gün də davam edir. Necə deyərlər, illərin bunu əridi. Düzdür, peşəkarlıq axsayır, səhvlər də, ondan doğan tənqidlər də yetərinədir. Amma əsas olan prosesdir. O varsa, zamanla bu sahədə də təbii ələnmələr gedəcək və daha çox peşəkar, səliqəli və oxucu sevgisinə layiq tərcümələr işıq üzünə gərək. Bizə isə hamıya uğurlar arzulamaq qalır".

Sevinc FƏDAİ

Dünyanı Borxeslə dərək etmək

Görkəmli Argentina yazıçısı Xorxe Lus Borxes ömrünün son illərində dünya işığına həsrət qalsa da, dünyanı özünəməxsus tərzdə görə, insan qəlbini oxuya bilib. Onun hekayə, esse və şeirlərindəki müdrik fikirlər oxucuları düşünməyə vadar edir.

- Cənnəti hər kəs bir cür təsəvvür edir, mən onu uşaq yaşlarından təxəyyülmüdə kitabxanaya kimi canlandırırım.
- Bir-biri ilə vidalaşmaq ayrılığı qəbul eləməmək və belə fikirləşməkdir: bu gün sadəcə ayrılıq oyunu oynayırdıq, sabah isə yenidən görüşəcəyik.
- Mənim sənə bir məsləhətim var, adamların nəse deyəcəklərinə, səni artıq görmək istəməyən qadına görə boynunu boyunduruğa salma.
- Bizə sitatdan başqa bir şey qalmayıb. Dilimiz – sitatlar sistemidir.
- Bir qayda olaraq, poeziyanı, zəif duyan adamlar öyrətməyə girişirlər.
- Həqiqət bundan ibarətdir ki, bizi yaxın və çox sevdiyimiz adamlardan başqa kimsə incidə bilməz.

- Biz doğrudan da mümkün olan hər şeyi sonraya saxlaya-saxlaya yaşayırdıq; ola bilsin ki, qəlbimizin dərinliklərində əbədi olduğumuza, gec-tez bütün işləri görməyə və hər şeyi dərək etməyə macal tapacağımıza inanırıq.
- Dostluq hissi sevgidən, yaxud həyat adlandırdığımız qarışıqlıqdan digər hər cür görkəmindən az sirlidir deyil. Bəzən mənə elə gəlir ki, sirlilənməyən yeganə hiss – xoşbəxtlikdir. Çünki xoşbəxtlik özünə qapılmadır.
- Romanların qəhrəmanları ilə onların bədbəxtliklərindən sarsılmağa adət edib öz bədbəxtliklərimizə də uyuruq.
- Bəziləri hər yazdığı kitabla, mən isə oxuduğum hər hansı əsərlə fəxr edirəm.

- Ətrafdakı hər şey sirlidir, amma bəzi şeylərdə bu sirr aşkardır. Dənizdə, sarı rəngdə, qocaların gözlərində, musiqidə.
- Çoxdan başa düşmüşəm ki, əgər onları yaddaşından silməyə özündə güc tapabilmirsənsə, onda hər şey – sifət, söz, kompas, marka, siqaret – səni dəli eləyə bilər.
- Öz doğmalarını bağışlayanlar xoşbəxtirlər, öz-özünün günahından keçən adamsa bəxtiyardır.
- Biz başqalarını əməllərinə görə mühakimə edirik, amma istəyirik ki, bizi imkanlarımızımıza görə mühakimə eləsinlər.
- Həyat – Allahın gördüyü yuxudur.

- Sırr sahibi olmaq, sirri verməkdən daha yaxşıdır.
- Biz artıq tərəqqiyə inanmırıq – bəyəm, bu tərəqqi deyil?
- Bəzən kişi qadının sevgisini onu unutmaq, onun haqqında düşünməmək üçün qazanmaq istəyir.
- Nə qədər çətin və uzun olur-olsun, hər hansı bir adamın taleyi bircə andan – insanın kim olduğunu özünə tamam tanıdan andan asılı olur.

Sultan Süleyman Qanunidən iki şeir

Bu şeir Qanuni Sultan Süleyman tərəfindən baş həərmi Xürrəm Sultana yazılıb.

Cəlis-xəlvətim, varım,
həbibim mahi-tabanım,
Ənisim, məhrəminim, yarım,
gözəllər şahı sultanım.
Həyatım, hasilim, ömrüm,
şərab-i-kövsərim, adnım,
Baharım, bəhçətim, ruzim,
nigarım verdi-xəndanım.
Sifətim, işrətim, bəzmim, çrağım,
nəyyirim, şəmim,
Turuncu-nari-narəncim,
mənim şəmi-şəbistanım.
Nəbatım, şəkərim, gəncim,
cahan içində bi-rəncim,
Əzizim, Yüsifim varım, gönül
Misirindəki xanım.
İstanbulum, Karamanım,
diyarı-milkəti-Rumum,
Bədəşxanım və Qırçağım və
Bağdadım, Xorasanım.
Saçı marım, qaşığı yayım,
gözü pür fitnə, bimarım,
Ölərsəm, boynuna qanım,
mədəd hey namüselmanım.
Qapında çünki məddaham,
səni mədh edərdəm daim,
Ürək pür qəm, gözüm pür nəm,
Mühəbbiyəm¹, xoş halim!

Qanuni Sultan Süleymanın xəstə olanda yazdığı ən məşhur şeir.

Xalq içində mötəbər bir nəsnə
yox dövlət kimi,
Olmaya dövlət cahanda
bir nəfəs səhhət kimi.
Ki bu eyşi-işrəti çün
kim fənadır aqibət,
Yarı-baqı istər isən
olmaya itaət kimi.
Olsa qumlar qədərincə
ömrünə həddü-ədəd,
Gəlməyə bu şişeyi-çərx içrə
bir saat kimi.

Səltənət dedikləri ancaq
cahan govğasıdır,
Olmaya bəxtü-səadət
aləmi-dünyada vəhdət kimi.
Gər hüzür etmək diləsən,
ey Mühəbbi, rahat ol,
Varmudur vəhdət məqamı
guşeyi-xəlvət kimi.

¹ Mühəbbi - Qanuni Sultan Süleymanın təxəllüsü
Hazırladı: NƏRİMAN

Ən kiçik hekayələr

Karni Lauqren
Minnətdarlıq

Bu yaxınlarda xeyriyyə fondundan aldığı yun adyal kişinin çiyinlərini rahatca örtürdü, bu gün zibil yeşiyindən tapdığı yarımboğaz çəkmələr isə ayaqlarını qətiyyətlə sıxırdı. Ətrafdakı soyuq qaranlıqdan sonra küçə işıqları qəlbinə əməlli-başlı hərarət gətirirdi...

Park oturacağına əyrisi onun heydən düşmüş kürəyinə çox təniş gəlirdi...

"İlahi, sənə şükür, - o, beynindən keçirdi, həyat doğrudan da gözəldi!"

Endrü E.Hant
Müasir tıbb

Faraların gözqamaşdırıcı işığı, qulaqbatırıcı xırçılıq, kəskin ağrı, amansız ağrı, sonra həlim, cazibədar, təmiz mavi işıq. Con özünü heyretəməz dərəcədə xoşbəxt, gənc, azad hiss eləyib şüa saçan parıltıya doğru getdi.

Ağrı və zülmət yavaş-yavaş qayıdırdı. Con şişmiş gözlərini as-

ta-asta açdı. Tənziif, namələm bolarlar, gips gördü. Ayaqlarını hiss eləməirdi. Arvadı ağlayırdı.

- Səni xilas elədilər, əzizim!

Avqust Salemi

Gözəllik salonu

- Bilirsiniz, - kreslodə əyləşmiş qadın sözüünə davam elədi, - onun arvadı həddən artıq sadələvhüdür. Bill həmişə deyir ki, idmanla məşğul olmağa gedir, o isə ərinə inanır.

Bərbar qadın gülümsədi:
- Ərim Uilyams idmanı çox sevir. Heç getməzdi, indi isə bütün vaxtını orada keçirir.

Qadın duruxub qaşlarını çatdı. Sonra onun sifətində acı təbəssüm peyda oldu.

- Gəlin, saçlarınızı burum. Siz çox gözəl görünəcəksiniz.

Elizabet Yula

Günorta çağı ölüm

- Ağacın arxasından çıx, Lui, gör beynini necə havaya sovururam!

- Qorxaq, hətta sənin tətiyi çəkməyə belə cəsarətin çatmır.

- Şübhən olmasın, mənim cəsarətim çatır, amma indi sənin beynin yerində olmayacaq!

- Sənin beynin isə heç vaxt olmayıb.

Gurrr!

-Bir də!

Currr!

- Lui, Toni! Şam eləmək vaxtıdır!
- Artıq gəlirik, ana!

○ «New Time» jurnalının redaktoru Stiv Moss təxminən 50-55 sözdən ibarət kiçik hekayələr müsabiqəsi keçirmək fikrinə düşəndə onun ideyasına bu qədər ciddi maraq göstəriləcəyini ağılına belə gətirmirdi. Müsabiqənin başlıca tələbi, hekayə janrına xas olan xüsusiyyətlərə əməl etməkdir. Müsabiqə başa çatandan sonra "Ən qısa hekayələr" adlı toplusu da nəşr edilib. Həmin topludan bəzi nümunələri təqdim edirik.

Alan E.Mayer

Şeytan nə istəyir

İki oğlan dayanıb şeytanın necə uzaqlaşmasına baxırdı. Onun gözlərinin hipnozdedici parıltısı hələ də uşaqların beynini dumanlandırdı.
-Bura bax, o səndən nə istəyirdi?
-Ruhumu. Bəs səndən?
-Avtomat telefon üçün pul. Təcili zəng eləməli idi.

- İstəyirsən gedək yemək yeyək.
- İstəyirəm, amma pulum yoxdu.
- Eyib etməz. Mənim pulum çoxdu.

Brayan Nyuell

Tale

Yalnız bircə çıxış yolu vardı, çünki həyatımız hər şeyi başqa cür həll etmək üçün həddən artıq dolaşq hiddət və zövq duyünündən ibarət idi. Püşkə etibar eləyək: dəmir pul üzüyuxarı düşsə, evlənəcəyik, amma üzüyasağı düşsə, həmişəlik ayrılacağıq.

Dəmir pul atıldı. Pul cingildədi, fırlandı və dayandı. Üzüyuxarı idi. Nəzərlərimizi çaqşın halda pula zillədik.

Sonra bir ağızdan dilləndik: "Bəlkə bir də sınayaq?"

Günel NATİQ

○ 1973-cü ilin yazı idi. Sənətin sahili sakit və kimsəsiz idi. Elə bil, bu dahi qocanı bilərəkdən son baharıyla baş-başa qoymuşdular. Ara-sıra hər şeydən xəbərsiz qağayaların səsləri sükutu pozurdu. "Görəsən niyə adamlar hansısa bir sənət əsərini anlamağa çalışırlar, amma, məsələn, quşların nəğməsini yox"-deyə, rəssam düşündü. Onun əsərlərini, həftə ən bəsit tamaşaçı da anlamağa cəhd edirdi. Çünki o, şəksiz dahi idi. Onun etdiklərini sənətdə heç kim etməmişdi. O düşünürdü ki, əgər ideya varsa, deməli, onu reallığa çevirmək olar. "Rəssamlığı necə öyrənmək olar" sualına belə cavab vermişdi: "Bax, niyə bir-birinin yanında olan o iki rəng nəğmə oxuyur? Bunu izah edə bilərsiz? Bunu izah edə bilməyən adam heç vaxt şəkil çəkməyi öyrənmə bilməz".

Bu axşam son yazıyla vidalaşmağa gəlmişdi. 91 illik ömründə o, hər şeyi yaşamışdı - yoxsulluğu, zənginliyi, şən-şöhrəti... Saysız-hesabsız ilham pəriləri olmuşdu. Amma bu kimsəsiz Sena sahilində, bəlkə də ilk dəfə idi ki, böyük Pikasso özünə etiraf edirdi: "Kimisə sevmədən öləcəyimdən qorxuram".

Pablo Pikasso milliyətə ispan idi. İspaniyanın Malaqa şəhərində rəssam ailəsində doğulmuşdu. Atası kollecdə müəllim idi və Pablonu tez-tez özüylə işə aparardı. Pablo saatlarla atasının rəsm çəkməyinə tamaşa edə, xəyallarında öz dünyasını qurardı.

8 yaşında ikən özünün ilk ciddi əsərini - "Pikador"u yaradı. Deyilənə görə, oğlunun məharətini gören rəssam ata öz boyalarını ona bağışlayıb deyir: "Oğlum, artıq mən sənə heç nə öyrədə bilməyəcəyəm."

Tezliklə ailə Barselonaya köçməli olur. Pablo rəssamlıq məktəbini bitirəndən sonra Madrid akademiyasında oxumağı arzulayır. Əslində, Pablonun yaşına bu yola verilmirdi. Amma atası məsələyə müdaxilə edir və 14 yaşlı Pablo müsabiqəyə buraxılır. İmtahan böyük uğurla keçir. Budur, artıq Pablo Madrid akademiyasının tələbəsidir. Lakin tezliklə anlayır ki, akademiya ona əlavə heç nə öyrədə bilməyəcək, o, Barselonaya qayıdır və 16 yaşında öz studiyasını qurur.

Pikasso günlərin birində atasının portretini yaradır. Bu, maraqlı bir obraz idi; o, gözlərini yerə dikmişdi, ancaq az-çox duyumu olan dərhal anlayırdı ki, bu adam qaralılıq gecədə öz qəlbinə baxır. Bir dəfə də o, mömin insan Pepa xalının portretini çəkmişdi, Pablonun atası isə həkim qiyafəsində xəstə qadını müayinə edirdi. İspan təsviri sənətinin ən gözəl nümunələrindən biri olan bu əsərdə 15 yaşlı rəssam özü də fərqi olmadan ekspresionizmi kəşf etmişdi!

Övvəllər onun tablolarında parlaq rənglər hökm sürürdü və təbii olaraq, kimlərsə bənzəmək cəhdi var idi. Amma 1901-ci ildən Pikassonun üslubu dəyişir. Sənətsünaşlar bu mərhələni "mavi dövr" adlandırırlar.

Həmin il Pikasso Barselonadan Parisə köçür. O, kasıbçılıq çəkirdi, amma ruhdan düşmür və şikayət etmirdi. Əksinə, böyük enerjiylə yeni yollar arayırdı.

"Mavi dövr"ün obrazları həyatın içindən gəlmiş insanlar idi: səfillər, sərsəri komediantlar, rəqqaslar və s. "Qoca dilənçi və gənc" bu mərhələnin ən yaxşı əsərlərindən sayılır.

"Avinyon qızları" eynilə belə bir əsər idi. Dördkunc sifətlər, deformasiya olunmuş bədən formaları... Onun əsərləri ənənə ilə orijinal üslubun qaribə bir tandemi idi. O, nəyisə dəyişmirdi, o, yalnız yaradırdı. O, bu dəyişikliklərin fərqi belə deyildi.

Pablo Pikassonun qadın surətləri xüsusilə seçilirdi. Onlar çoxobrazlı idi. Bəzi araşdırıcılar rəssamın qeyri-adi qadın surətlərini belə izah edirdilər: "O, sadəcə olaraq qadınlara nifrət edir".

Xoxlova bu sözlərə inanmır. Bir də, bu qaynargözlü, çılğın ispanın sevgisinə laqeyd qalmaq mümkün idimi?

1918-ci ildə onlar evlənilir. Pikasso bohema həyatı ilə vidalaşır və həyat yoldaşı ilə dəbdəbəli mənzilə köçür.

Çoxları anlama bilmirdi ki, Pikasso Xoxlovada nə tapıb? O, elə də gözəl qadın deyildi, üstəlik ər-arvadın həyata baxışları və zövqləri də fərqliydi.

Pikasso öz dünyasına qapılır, həftələrlə emalatxanasından çıxmırdı. Xoxlova isə, əksinə, adam içində olmaq, yüksək cəmiyyətdə parlamaq istəyirdi.

Pikasso fotoqraf Dora ilə 9 il birlikdə ömür sürür. 1945-ci ildə onlar ayrılırlar. Dora xeyli müddət psixiatriya xəstəxanasında müalicə olunur. Amma bu Pikassonu narahat etmirdi, onun həyatında artıq başqa bir qadın vardı- özündən düz 40 yaş kiçik Fransuaza Jilo. Yeri gəlmişkən, Fransuaza Pikassonu tərək edən yeganə qadın idi. Bu qadından Pikassonun iki övladı doğuldu.

Olqa isə ömrünün sonuna kimi yeganə madam Pikasso kimi qaldı. 1955-ci il fevralın 11-i Olqa dünyasını dəyişir. Dəfnə gələnlərin arasında Pikasso yox idi, onun başı özünün "Əlcəzairli qadınlar" əsərinə qarışmışdı.

Mələk, yoxsa iblis?

**Pablo
Pikasso:
"Kimisə
sevmədən
öləcəyimdən
qorxuram"**

1905-ci ildə Pikasso "çəhrayı mərhələyə" keçir. Məzlum obrazlar bir qədər dəyişir, artıq onlar əvvəlki kimi ümitsiz deyil, hətta poetik çəhrayı çalar əxz ediblər. Onun bu dövrdəki yaradıcılığını "İt və balaca oğlan" əsəri çox gözəl ifadə edir.

1905-1906-cı illərdə Pikasso artıq Parisdə yaşayırdı. Monmartrdakı kiçik atelyesinin üstündə yazılmışdı: "Şairlərin görüş yeri". Bu rayonda, əsasən, kasıb ədəbiyyatçılar, rəssamlar, musiqiçilər yaşayırdı.

Parisdə Pikasso avanqardistlərin əhatəsinə daxil olur, gənc şairlərlə, rəssamlarla tanış olur. Ömrünün sonuna kimi onların çoxuyla əlaqə saxlayır.

İşlər yavaş-yavaş yoluna düşürdü, Pikasso kolleksiyaçılar və rəssam tacirləri arasında az-çox tanınmağa başlayırdı.

1907-ci ildə Pikasso gənc rəssam Jorj Brakla tanış olur. Hər iki rəssam bir neçə il birlikdə işləyir və yeni eksperimentlər edirlər. Beləcə, yeni bədii cərəyan- "kubizm" meydana gəlir. Pikasso bu yeni və qeyri-adi formalarla demək istəyirdi ki, nəyə görə insana, yaxud hər hansı bir əşyaya yalnız bir rükursdan baxılır. Halbuki, bunu bir neçə müstəvidən etmək mümkündür.

Pikassonu anlamaq həqiqətən çox müşkül idi. O özü bu barədə belə deyirdi: "İki cür qadın var. Ya qadın mənim üçün ilahi varlıqdır, ya da heç kimdir. Mən yeni birisiylə tanış olanda köhnəsini sadəcə olaraq dəfn edirəm".

Pikasso üçün qadınlar yalnız və yalnız ilham pəriləri idilər. Və onlar öz rolunu başa vurduqdan sonra rəssam onları tərək edir və yeni muzalar tapırdı.

...1917-ci il. Romada "Nümayiş" baletinin son məşqləri gedir. Tamaşanın kostyumlarını və dekorasiyalarını Pikasso öz boynuna götürüb. Tezliklə balet böyük səkküyə doğuracaq və həm baletmeysterə, həm də rəssama böyük şöhrət gətirəcəkdi. Pikasso böyük vəcdlə işləyirdi. Çünki yeni muzası vardı: Rus balerinası Olqa Xoxlova.

Xoxlovaya dəlicəsinə vurulmuş Pikasso truppayla bərabər İtaliya və İspaniyanı gəzir: Roma, Madrid, Neapol, Barselona... Barselonada o, Olqanı anası ilə tanış edir. Ana rus qızını təbəssümlə qarşılayır, onun oynadığı tamaşaya baxır, ayrılarkən isə deyir: "Mənim oğlum yalnız və yalnız özünə məxsusdur. O, heç bir qadını xoşbəxt edə bilməz".

1921-ci ildə gənc ailənin Pol adlı oğulları dünyaya gəlir. Amma Pikasso yalnız özünə və əsərlərinə məxsus idi. Onun alovlu sevgisindən əsər-ələmət qalmamışdı. Əsərlərində Olqanı artıq romantik və gözəl deyil, qoca ifritə kimi çəkirdi.

1927-ci ildə yaşı 45-i haqlamış Pablo Pikasso 17 yaşlı Mari-Terez Valter ilə tanış olur və onların Mayya adlı bir qızları doğulur.

İspan qanunlarına görə, boşanmaq yasaq idi, bir də Pikasso özü bunu istəmədi, çünki boşanacağı təqdirdə bütün əmlakı, eləcə də tabloları yarıbayarı bölünəcəkdi. Olqa isə tələb edirdi ki, Pikasso evinə qayıtsın, çünki "o, ərinə sevir və onlar Allah qarşısında cavabdehdir".

Pikasso bir daha evinə qayıtmasa da, onlar 1955-ci ilə kimi rəsmən evli qaldılar. 1955-ci ildə Olqa dünyasını dəyişdi.

Amma Pikassonun Mari-Terez ilə münasibətləri də çox uzun çəkmir. 1937-ci ildə onun artıq yeni "muzası"- fotoqraf Dora Maar var idi.

Pikasso artıq azad idi. 1961-ci ildə o Jaklin Rokla evlənilir. Pikassonun 72, qadının 27 yaşı vardı. Jaklin Pikassoya pərəstis edirdi. Qocalmaqda olan rəssam bundan böyük zövq alırdı. Jaklin Pikassonu bütün varlığı ilə qoruyur və onun haqqında deyirdi: "Siz hansı günəşdən danışsınız? Günəş ki, sizin qarşınızdadır!"

Alman işğalı vaxtı Pablo Pikasso Fransada yaşamaqda davam edirdi. Fransadakı Amerika səfirliyi Pikassoya və Matisə Birləşmiş Ştatlara köçməyi təklif edir, amma hər iki rəssam bundan imtina edir. Pikasso faşistlərə nifrət edirdi.

Dünya rəssamlığının şedevrlərindən olan "Gernika" bu dövrdə yaranır. Əsərdə İspaniyadakı kiçik şəhərin bombardman edilməsi təsvir olunurdu. Deyilənə görə, bir dəfə alman zabitlərindən biri, rəssamın emalatxanasında təsadüfən "Gernika"nın reproduksiyasını gördü: "Bunu siz etməsiz?"- deyər maraqlanır. "Mən yox, siz,"-deyə, Pikasso cavab verir.

Pablo Pikasso 1973-cü il fevralın 8-də dünyasını dəyişir. Onun bu zaman 91 yaşı var idi. "Mən- şeytanam", - günlərin birində Pikasso onun haqqında yazan Erenburqa demişdi. Erenburq: "Əgər şeytan olsa belə o, nəyə xüsusi bir şeytandır, elə bir şeytan ki, Tanrının özüylə belə, sülh uğrunda mübahisə edir, ona üsyan edir və öz mövqeyindən geri çəkilmir. Şeytan axı qəzəbli olur. Amma o, xeyirxah şeytandır" - deyər, yarızarafat, yarıgerçək yazırdı. Amma Pikassonun həyatına dair bəzi faktlar Pikassonun özünə də üsyan edir, onun xeyirxahlığını şübhə altına alırdı... "Nəyi çox sevirsinizsə, o da sizi öldürəcək". Pikasso ilə də belə oldu, onu sevənlər sanki lənətlənərək ölməyə məhkum olundu: Pikassonun dəfni günü nəvəsi Pablito kimyəvi maddədən zəhərlənir və 3 ay xəstəxanada yatdıqdan sonra həyatla vidalaşır. 6 iyun 1975-ci ildə böyük oğlu Pol Pikasso qaraciyər sərrozundan dünyasını dəyişir. 20 oktyabr 1977-ci ildə evinin qarşısında Mari-Terez Valter özünü asıb intihar edir. Bundan az sonra onun qızı Mayya da dünyasını dəyişir. 15 oktyabr 1980-ci ildə Madriddə rəssamın növbəti sərgisinin açılış ərafında Jaklin Pikasso özünü güllələyir. Dora Maar son günlərini ruhi xəstəxanada keçirir və Pikassonun ona çatan tablolarından bir an da olsun ayrılırmır...

...Sənətin sahilində son baharıyla vidalaşan böyük rəssam isə, ilk dəfə idi ki, özünə etiraf edirdi: "Kimisə sevmədən öləcəyimdən qorxuram"...

Ötən ilin sentyabrında 50 yaşını qeyd edən Monika Belluççi bir daha sübut etdi ki, gözəl qadın üçün yaş heç bir əhəmiyyət kəsb etmir. Böyük bir nəslin muzası və öz dövrünün simvoluna çevrilən aktrisa zərifliyi və cazibəsi ilə yunan ilahələrini xatırladır. Aktrisa həmişə klassik gözəllik meyarlarına uyğun siması ilə seçilməyi bacarıb. Gözəlliyi ilk dəfə italyan dizaynerləri tərəfindən kəşf olunan aktrisa 26 il "Dolce & Gabbana" brendi ilə əməkdaşlıq edib.

Onu "İkinci Sofi Loren" adlandırırlar. Lorenin "İtalyansayağı nikah" filmində yaratdığı məşhur Filumena Marturano obrazı isə Monika Belluççi ilə assosiasiya olunur. Digər maraqlı fakt ondan ibarətdir ki, aktrisa filmin ekranlara çıxdığı tarixdə – 1964-cü ildə dünyaya gəlib.

Reallaşmayan arzular

Tam adı Monika Anna Mariya Belluççi olan aktrisa 1964-cü il sentyabrın 30-da – İtaliyanın Çitta-De-Kastello şəhərində dünyaya gəlib. Atası Luici Belluççi adi əkinçi, anası Mariya Qustanelli isə rəssam olub. Həkimlər xanım Qustanelliyə sonsuzluq diaqnozu qoyub. Buna görə də Belluççinin dünyaya gəlişi ailə üçün əsl möcüzəyə çevrilib. Monika ailənin yeganə övladı olub. Kasıb ailədə böyüyən aktrisa ehtiyacın nə olduğunu erkən yaşlarında görüb. O, yalnız təhsil və karyera sayəsində bu bataqlıqdan qurtulacağına inanıb və nümunəvi şagird olmağı bacarıb.

Hələ uşaqlıqdan Monikanın birca arzusu var idi - vəkil olmaq. Bu arzusunun reallaşması üçün isə o, "Perudci Universiteti"ni qəbul olunmalı idi. 1983-cü ildə gərgin hazırlıqlara başlayan aktrisanın qarşısındakı yeganə maneə pulsuzluq olur. Arzusunu nəyin bahasına olursa-olsun reallaşdırmaq məqsədi ilə 16 yaşlı Belluççi "Liceo Classico" model agentliyi ilə müqavilə bağlayır. Qlamur həyat tərzini tezliklə Monikanı heyran etməyi bacarıb və o, uşaqlıq arzusundan imtina edir. Gərgin iş qrafiki ucbatından aktrisa təhsilini yarımçıq qoyur. Model karyerasına başlayana qədər Belluççi pizza restoranlarından birində ofisiant işləyir. Karyerasını inkişaf etdirmək üçün Monika doğma italyan dili ilə yanaşı, fransız və ingilis dillərinə də yiyələnir, çətinliklə də olsa ispanca danışmağı öyrənir.

Podiumdan kinoya

İndi Belluççinin məqsədi məşhur model olmaq idi. Bu, o qədər də asan deyildi, amma aktrisa uşaqlıqdan mübarizə əzmi və səbrli seçilirdi. Əcnəbi dilləri öyrənən, öz üzərində işləyən Monika 1988-ci ildə Milana gəlir. 24 yaşlı aktrisa "Elite Model Management" model agentliyi ilə müqavilə bağlayır. Artıq bir il sonra - 1989-cu ildə o, NyuYork və Parisdə də tanınır, "Dolce Gabbana" və "Elle" kimi brend markalar üçün podiuma çıxır.

2001-ci ilin fevralında "Esquire" jurnalının üz qabığına çəkilən Belluççi model karyerası və çətinlikləri barədə geniş müsahibə verir. 2004-cü ildə "Ask men's" jurnalının keçirdiyi rəy sorğusuna əsasən, Monika Belluççi dünyanın "100 ən gözəl qadını" siyahısında birinci olur. Monikanın model biznesinə Nyu-Yorkun nüfuzlu "Elle+" şirkəti nəzarət edir.

1990-cı ildə uğurlu model biznesi ilə kifayətlənmək istəməyən Monika özünü aktrisa kimi sınaq qərarına gəlir. Kinoda ilk işi "Oğullarla keçən həyat" (Vita coi figli) və "Canilər" (Briganti) filmləri olur. Bu filmlərdəki epizodik rollarla o heç nəyə nail olmasa da böyük təcrübə toplayır. 1992-ci ildə Frensis Ford Koppalanın təklifini qəbul edən aktrisa böyük kinoda ilk ciddi işinə imza atır.

2001-ci ildə aktrisa həyat yoldaşı olan Vinsent Kasselə bərabər "Canavar qardaşlığı" filmində çəkilir. Cütlüyün ifası böyük maraqla qarşılanır.

Aktrisanın növbəti rolu 2002-ci ilin ən böyük büdcəli filmi olan "Asteriks və Obeliks Kleopatraya qarşı" filmində olur. Eyni ildə Monika yenidən Vinsent ilə kamera qarşısına keçir. Bu dəfə ulduz cütlük Qasper Noenin "Dönməzlik" filmində çıxış edir. Film kino ta-

Belluççi müsahibələrində dəfələrlə Robert de Niro ilə tərəf müqabili olmaq istədiyini deyib. Aktrisanın arzusu 2011-ci ildə reallaşdı. De Niro və Monika "Sevginin istifadə qaydaları" filmində tərəf müqabili olublar.

Ötən il Belluççi italyan rejissoru Aliçenin "Möcüzə" filmində baş rollardan birini ifa edib. Film Kann kinofestivalının əsas mükafatını qazanıb.

Hazırda aktrisa qalmaqallı serb rejissoru Emir Kusturitsanın "Mühəribə və sevgi" filmində çəkilir. Tənqidçilər filmin ekranlara çıxacağı günü böyük maraqla gözləyirlər.

40 yaşında ana

1990-1994-cü illərdə Monika fotoqraf Klaudio Karlosla evli olub. Cütlüyün münasibətləri gözəlliyindən qısa sürüb. 1996-cı ildə

Monika Belluççi - 50 yaşın cazibəsi

"Drakula" filmindən sonra Monikaya Avropa və Amerikadan gələn təkliflərin ardı arası kəsilir. 1996-cı ildə aktrisa "Mənzil" (L'Appartement) filmi ilə yenidən diqqətləri öz üzərinə cəmləməyi bacarıb. Filmdə yaratdığı Liza roluna görə Monika Fransanın "Oskar"ı adlandırılan "Sezar" mükafatını qazanır. Film aktrisanın şəxsi həyatında da dönüş yaradır. "Mənzil" filminin çəkilişləri zamanı Monika aktyor Vinsent Kassel ilə tanış olur.

Bu filmdən dərhal sonra aktrisa Fransa istehsalı olan "Doberman" filmində çəkilir. 1997-ci ildə üç, 1998-ci ildə dörd filmə rol alan Monikaya gələn film təkliflərinin sayı-hesabı yox idi. Amma yenə də qeyri-ciddi rollar və obrazlar onun potensialını tam üzə çıxarmağa imkan vermirdi.

Malena əfsanəsi

2000-ci ildə isə Monika Belluççi Cüzeppə Tornatorenin "Malena" dramına çəkilir. Vintsenzolinin eyniadlı hekayəsi əsasında çəkilən film Monikaya dünya şöhrəti qazandırır. Filmdə yaratdığı cəsarətli Malena obrazı ilə aktrisa milyonlarla tamaşaçının, kino tənqidçilərinin qəlbini fəth edir. Film aktrisanın kinokaryerasında əsl dönüş yaradır. Malena obrazı ilə Belluççi təkcə cazibədar qadın deyil, eyni zamanda istedadlı aktrisa olduğunu da sübut edir.

Dul qadın Malena kişilərin ehtiras, qadınların həsəd obyektidir. Arvadlarından qorxan kişilər onu işə götürmür, haqqında ağlasığmaz şeylər gəzir. Malenanın birca günahı var, o da gözəl olmaq. Gözəlliyi Malenanın lənətinə çevrilib. Müsahibələrinin birində aktrisa "Malena mənim bioqrafiyamın güzgüdəki əksidir" deyib.

Filmdə hadisələr 13 yaşlı Renato Amorozonun dilindən təqdim olunur. "Malena"-nın musiqisini dünya şöhrətli bəstəkar Ennio Morrikone yazır. Filmdə səslənən musiqilər "Oskar" və "Qızıl qlobus" mükafatlarına namizəd olur.

rixinin ən cəsarətli filmlərindən biri sayılır. Aktrisa bu filmə çəkildiyini peşman olduğunu və filmə baxa bilmədiyini deyir.

"Mənzil" filminin çəkilişləri zamanı Belluççi həmkarı, həyatının sevgisi Vensan Kasselə tanış olur. 1999-cü ildə Belluççi və Kassel münasibətlərini rəsmiləşdirir. Ulduzlar kifayət qədər demokratik ailə qaydaları yaratmışdı, Monika Romada, Vensan Parisdə, İngiltərədə yaşayırdı. Amma cütlüyün bir-birinə duyduğu eşq heç kəsə sirr deyildi.

2004-cü ildə 40 yaşını qeyd etməyə hazırlaşan Monika qızı Devanı dünyaya gətirir. Cütlüyün ikinci qızı Leoni isə 2010-cu ildə anadan olur: "Birinci qızım doğulanda mənim 40, ikinci qızım doğulanda isə 45 yaşım var idi. Bu illər ərzində mən özümü onların gəlişilə, həyatının tamamilə dəyişəcəyinə hazırlamışdım. Qızlarımla sayəsində mən hər səhər xoşbəxt oyanıram və Tanrıya şükür edirəm".

Kassel və Belluççi əfsanəsi 2013-cü ilin avqustunda bitir, cütlük rəsmi şəkildə boşanır. Mətbuatdan gizlənsə də Monika bu ayrılığı olduqca ağır keçirir. Aktrisa etiraf edir ki, bu 14 il ərzində o, heç vaxt tək qalmayıb və indi nə edəcəyini bilmir.

Heç bir plastik əməliyyat keçirməyən Monika yalnız film çəkilişləri zamanı xüsusi diyetalar saxlayır. Adı günlərdə aktrisa italyan mətbəxinin şahı sayılan pizza və pastadan imtina etmir. Belluççinin sevimli idman növü üzgüçülük və yodadır.

Fellini yaradıcılığının heyranı olan Monikanın ən çox izlədiyi film "Şirin həyat" və "Səkkiz yarımdır". Kitab oxumağı sevmən aktrisa Patrisiya Alberin "Tina Madottinin həyatı" kitabını çox sevdiyini etiraf edib.

Leyla ƏLİYEVƏ

Servantesin məzarı axtarılır

Ölümündən 398 il sonra

1616-cı ildə vəfat etmiş, "Don Kixot" romanıyla dünya ədəbiyyatında önəmli yerlərdən birini tutan məşhur ispan yazıçısı Migel de Servantesin ölümündən 398 il sonra məzarı axtarılır. Madriddəki "Yalnayaq trinitariyalı" ("Convento de las Trinitarias") kilsəsində basdırıldığı güman edilən məşhur yazıçının nəşinin qalıqlarının arşadılması prosesi artıq ikinci mərhələyə keçib.

2016-cı ildə yazıçının ölümünün 400-cü ildönümüylə bağlı antropoloq Fransisko Eteberia, tarixçi Fernando de Prado və tədqiqatçı Luis Alviyalın tərəfindən təşkil edilmiş layihə ilə bağlı mətbuata verilən açıqlamada araşdırmanın birinci mərhələsinin nəticəsiz başa çatdığı və artıq ikinci mərhələ keçildiyi bildirilib. Belə ki, alimlər kilsədəki yeraltı məzarlıqdan yazıçının nəşini tapacağına ümid edirlər. Molins Markizi Mariano Roka de Toqoresin İspaniya Kral Akademiyası arxivində saxlanılan 1870-ci il tarixli məktubunda qeyd edildiyi kimi, Servantesin Madriddəki "Yalnayaq trinitariyalı" kilsəsində dəfn edildiyi təxmin edilir.

Bu günlərdə yazıçının qəbrinin açılmasıyla bağlı məhkəmə-tibbi ekspertiza nəş qalıqlarının əsasən yazıçının həyatına dair maraqlı faktları aşkara çıxarmağa çalışacaq. Məlum olduğu kimi, 1571-ci ildə Lepantodakı döyüş zamanı Servantes döş nahiyəsindən və çiyindən 3 qəlpə yarası alıb. Sonuncu yarası o qədər ağır olub ki, yazıçının sol əli iflic olub. Tədqiqatçıların fikrincə, bütün bunlar sümükdə izini qoymaya bilməz. Həmçinin, alimlər Servantesin kəlləsinə baxıb onun üzünü rekonstruksiya etməyi planlaşdırırlar.

Dünya şöhrətli antropoloq Fransisko Eteberia Servantesin öləndə ağzında sadəcə 6 dişinin olduğunu və burnunun əyri olduğunu bildirib.

Qeyd edək ki, layihəyə 100 min avro vəsait ayrılıb.

"Charle Hebdo"nun nəşri təxirə salınıb

Məhəmməd peyğəmbərin karikaturalarını çap etdiyi üçün Parisdə radikal islamçıların hücumuna məruz qalan və əksər əməkdaşları qətlə yetirilən "Charle Hebdo" jurnalının yeni sayının nəşri təxirə salınıb.

Jurnalın təmsilçisi Anna Omel deyib ki, kollektiv matəm içindədir, yorulub və yeni sayın nəşrinə hazır deyil.

"Charle Hebdo"nun yeni sayı fevralın 4-də satışa çıxmalıydı.

Amma jurnaldan onu da deyiblər ki, yeni sayın nə vaxt nəşr olunacağı bilinməsə də, jurnal öz fəaliyyətini mütləq davam etdirəcək.

Terror hücumundan sonra jurnalın sağ qalan əməkdaşları bir nömrə hazırlayıb çap etdirmiş və həmin say 5 milyon nüsxədən artıq satılmışdı. Halbuki jurnalın tirajı hücumdan əvvəl 60 min nüsxə idi. Həmin sayda da Məhəmməd peyğəmbərin karikaturası çap edilmiş və bu, müsəlman ölkələrində haqlı etirazlara səbəb olmuşdu.

"Əli və Nino" da cazibədar ispan aktrisa oynayacaq

Britaniyanın "PeaPie Films" kinonəşirkəti Məhəmməd Əsəd bəyin (Qurban Səid) "Əli və Nino" əsəri əsasında ekranlaşdırılan eyniadlı filmin hazırlıqlarına başlayıb. Müsəlman Əli və xristian Ninonun romantik sevgi hekayəsindən bəhs edən filmin icraçı prodüseri Leyla Əliyeva, ssenari müəllifi britaniyalı yazıçı, ssenarist və kinorejissor, "Oskar" mükafatı laureatı Kristofer Hempton, prodüseri Kris Tikye, rejissoru isə Asif Kapadiyadır.

Filmə azərbaycanlı Əlixan Şirvanşirin rolunu tanınmış aktyor Adam Bakri, gürcü gözəli Ninonun obrazını isə ispan aktrisa Mariya Valverde canlandıracaq.

"Səmadan 3 metr yüksəklikdə" filmində yaratdığı Babi rolu ilə böyük populyarlıq qazanmış Valverde artıq

Bakıdadır. O, şəxsi Instagram hesabında Bakıdakı hazırlıq prosesini əks etdirən fotoları paylaşılıb.

Qeyd edək ki, Məhəmməd Əsəd bəyin "Qurban Səid" imzası ilə yazdığı bu roman ilk dəfə 1937-ci ildə Berlində alman dilində (Qot əlifbasında) çıxıb. Əli və Ninonun sevgi hekayəsi Birinci Dünya Müharibəsindən öncəki dövrdə Bakıda, Gürcüstanda və İranda cərəyan edib. Roman ilk nəşrindən bu yana dünya xalqlarının əksər dilinə tərcümə edilib və XX yüz ilin ən gözəl sevgi romanları sırasında yer alıb.

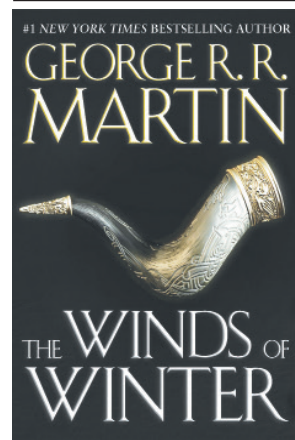
Avstraliyanın "Oskar"ı Yılmaz Ərdoğanın oldu

Kino-aktyor Yılmaz Ərdoğan Oskar mükafatı laureatı Rassel Krounun çəkdiyi "Son ümid" (The Water Diviner) filmindəki roluna görə Avstraliyanın ən böyük kino mükafatını alıb. Avstraliya Kino və Televiziya Sənəti Akademiyası tərəfindən verilən mükafatlar arasında "Ən yaxşı ikinci dərəcəli kişi rolu" mükafatına türk aktyoru Yılmaz Ərdoğan

layiq görülüb. Ərdoğan filmə Çanaqqala savaşında üç oğlunu itirmiş avstraliyalı atanın Türkiyəyə gəlişindən bəhs edən filmə minbaşı Həsən rolunu canlandırır.

Ssenari müəllifləri Endryu Anastasio və Endryu Nayt, rejissoru Rassel Krou olan film Türkiyə-ABŞ birgə istehsalıdır. Baş rollarda Rassel Krou, Olga Kurilenko, Ce Kurtney və Cem Yılmaz çəkilib.

Corc Martinin "Taxt-tac oyunları" gecikir

Amerikalı yazıçı Corc R.R.Martinin pərəstişkarları və kitabsevərlər yazıçının "Taxt oyunları" ("Games of Thrones") seriyasından olan yeni "Qış küləyi" ("The Winds of Winter") kitabını 2015-ci ildə oxuya bilməyəcəklər. Bu barədə "Harper Kolins" ("Harper Collins") nəşriyyatının nümayəndəsi Ceyn Conson "The Guardian" qəzetinə açıqlamasında bildirib.

O, deyib: "Bu kitablar əvvəllər də tək-tək nəşr olunmuşdu, ancaq heç vaxt belə gözəl tərtib edilməmişdi. Ədibi sevən oxucular başqa yazıçıların 2-3 romanı dəyərində olan bu kitabların qədrini bilməlidirlər. Lakin altıncı kitabın tarixi haqqında heç bir məlumat yoxdur".

C.Martin isə hələ 2014-cü ildə kitabın hazır olacağı barədə bloqunda məlumat verəcəyini bildirmişdi. Lakin, gözlənilmədiyinin əksi-nə olaraq kitab 2015-ci ildə də nəşr olunmayacaq. Buna şərh verən Martin kitabı gizli bitirdiyi haqqında gəzən söz-söhbətə də aydınlıq gətirib: "Sizə ümid verib pərişan etdiyimə görə üzr istəyirəm. Mən əvvəllər də demişəm, yenə deyirəm ki, çap ediləcək kitablarımla bağlı xəbərlərlə oyun oynayıram. Mən bilirəm ki, bu kitabın ardını gözləyən nə qədər insan var. Həm də, bilirəm ki, onlar bunu çoxdan gözləyir. Mən yenə də "Qış küləyi" üzərində işləyirəm. Kitab başa çatan kimi öz bloqumda bu barədə məlumat verəcəyəm".

Corc R.R. Martinin epik-fantastik janrda yazdığı ilk roman – "Buz və odun mahnısı"dır. Yazıçı romanı 1991-ci ildə yazıb. Bu üslubda yazdığı ilk kitabı olan "Taxt-tac oyunları"nın ilk seriyası 1996-cı ildə nəşr edilib. 2011-ci ilin aprelində ABŞ-ın "HBO" ("Home Box Office") telekanalı eyniadlı serial çəkib. "Taxt-tac oyunlarının" televersiyası iki dəfə "Emmi" mükafatına və ən yaxşı quruluşa görə "Hüqo" mükafatına layiq görülüb. "HBO" ("Home Box Office") telekanalı kitabın altıncı seriyasını da ekranlaşdırmağı planlaşdırır. Xatırladaq ki, seriyanın sonuncu, yəni beşinci "Əjdəhalarla rəqs" ("A Dance with Dragons") kitabı 2011-ci ildə işiq üzü görmüşdü.

Öz-özünə yox olan kitab

Yazıçı Ceyms Pettersonun yanvarın 26-da nəşr olunan "Gizli Vegas" ("Private Vegas") kitabının oxucusu getdikcə artır. Səbəbi isə budur ki, kitab rəqəmsal aləmdə yükləndikdən 24 saat sonra öz-özünə yox olur. İlk min nəfərin kitabı pulsuz yükləmək şansı var. Bunun üçün, əvvəlcə faylı açmaq, sonra taymeri gözləmək lazımdır.

Bir sutkadan sonra kitab avtomatik olaraq silinəcək. Əgər öz-özünə yox olan bu rəqəmsal roman kifayət qədər diqqətinizi çəkmədisə, ürəyinizi döyündürmədisə, narahət olmağa dəyməz. Petterson kitabın çap olunmuş versiyasını 294 dollara təklif edir. Bu məbləğə kitab və yazıçı ilə axşam yeməyi daxildir. Ancaq bu kitab da 24 saatdan sonra məhv olur.

Kitabın standart nəşr versiyası satışa bu qeyri-adi aksiya başa çatdıqdan sonra çıxarılacaq.

"Amazon" rus dilində olan kitabların satışını dayandırdı

Kitab satışıyla məşğul olan böyük internet saytı rus dilində olan elektron kitabların satışına qadağa qoyub. Hal-hazırda saytda rus dilində olan bütün kitablar silinib. Onların arasında bir neçə il əvvəl sayta yerləşdirilmiş kitablar da var.

Rusdilli müəlliflər saytın bu qərarına qarşı xüsusi yaradılmış saytda petisiya veriblər. Onlar iddia edirlər ki, saytın bu addımı "biz bu dili dəstəkləmirik" deməkdir. Qeyd edək ki, "Amazon" saytının rusdilli ədəbiyyatdan təmizlənməsinə 4 ay əvvəl başlanılıb. Moderatorlar, hətta şirkətə minlərlə dollar qazanc gətirən kitabları da saytdan siliblər. Hal-hazırda "Amazon" saytı kitab müəllifinin kitabını yerləşdirə və sata biləcəyi yeganə resursdur.

Hazırladı: NARINGÜL